

№ 3 (93) 2020

НАША ВЕРА

Мікола Арочка

Ці ўваскрэснем?

Ці ўваскрэснем мы, душою звязшы, ўпаўшы,
Каб выйсці ў свет, як нейкі здольны род?

Янка Купала

Ва мне смыліць адчайнае пытанне,
Што мучыла Купалаву душу.
Пытанне — як укрыжаванне,
Якое ўсё жыццё ў сабе нашу.
Я ім живу у згодзе і нязгодзе,
Пытанне — нібы з Дрэва свету ліст.
Яно ў маім народзе — не адно стагоддзе
Для кожнага вятрыска нарасхліст.
Ці ўскрэсне люд душой, як ліст упаўшы
У міждарожжа гразкіх каляін?
Хтось, можа, ахрысціў яго прапашчым,
Ды мы з адных разлапістых галін.
З глыбінь узгадавання карэннем,
Нясем загадку вечных таямніц,
Дзе і працяг, і повязь пакаленняў,
З якімі жыць і падаць разам ніц.
Хоць люд мой не пад шатамі ў зацішку
Вядзе свой жыццядайны радавод,
Ды свежы ліст зялёную калыску
Рыхтуе зноў і туліць ад нягод
Спавітую, як немаўля, пупышку,
Каб выйсці ў свет з яе,
Пад родны небазвод,
Як сапраўды трывушчы
І здольны, неадольны род!

Рэдакцыйная рада:

арцыбіскуп Тадэвуш Кандрусевіч, Мітрапаліт Мінска-Магілёўскі,
біскуп Юрый Касабуцкі,
кс. Аляксандр Амяльчэня, Ірына Багдановіч, Данута Бічэль, кс. Юры Быкаў,
Ірына Жарнасек, Алесь Жлутка, Лідзія Камінская,
Аліна Новікава, кс. Дзмітрый Пухальскі (касцёльны кансультант),
Ала Сямёнава, Аркадзь Шпунт.

Галоўны рэдактар — Крыстына Лялько.

Мастацкі рэдактар — Уладзімір Вішнеўскі.

Тэхнічны рэдактар — Алег Глекаў.

Жыццё Касцёла

Арцыбіскуп Тадэвуш КАНДРУСЕВІЧ
«ХТО Ж ЯК БОГ!»

Слова на пачатак перэгрынацыі фігуры
святога Арханёла Міхала ў інтэнцыі Беларусі

Год Яна Паўла II

ЯН ПАВЕЛ II
ПАМЯЦЬ І САМАСВЯДОМАСЦЬ

Тэалогія

Кіеўшчына ПАЛЫС ОР
ПЕРАМОЖАНЫЯ БОГАМ

Спадчына

Кс. Пётр ТАТАРЫНОВІЧ
ШЛЯХАМ ДЗІВАЎ І ЎРАЖАННЯЎ

Пераклады

Кс. Стасіс ІЛА
ЛЮДЗІ І ЗВЯРЫ
З успамінаў вязня канцлагера

Мастацтва

Надзея УСАВА
ПАРТРЭТ КСЯНДЗА ВІНЦЭНТА ГАДЛЕЎСКАГА
ПЭНДЗЛЯ ПЁТРЫ СЕРГІЕВІЧА

Пётра ВАСІЛЕЎСКИ

АЛЯКСЕЙ МАРАЧКІН
І ЯГО МАЛІТВА ЗА БЕЛАРУСЬ

Літаратуразнаўства

Лілія ЛЕСЬКА
ХРЫСЦІЯНСКІЯ МАТЫВЫ
Ў ТВОРЧАСЦІ МАКСІМА ГАРЭЦКАГА

Успаміны

Сяргей ЧЫГРЫН
«Я З ВЕРАЮ — У БОСКІ ДОМ ЛЮДЗЕЙ...»

Паэзія

Сяргей ЗАКОННІКАЎ
ВЕРШЫ

Аксана СПРЫНЧАН
ЦІХУТКАЙ МАЛІТВАЮ

Проза

Данута БІЧЭЛЬ
У ПРОМНЯХ ЕЗУСА МІЛАСЭРНАГА

Прэзентацыя

Лія САЛАВЕЙ
«КРАІНЕ ДОЙЛІДАЎ ПРЫСВЯЧЭЦЦА»

Нашы святыні

Зміцер ДАВІДОЎСКИ
ЮРАВІЦКІ ЕЗУЦКІ КАСЦЁЛ

Андрэй КРАСОЎСКИ

ГІСТОРЫЯ АБРАЗА ПАННЫ МАРЫІ З ФАШЧАЎКІ

Ігар Сурмачэўскі
ЗБАЎЦА НА ГАЎБЦЫ

4 верасня з Гродна распачался перэгрынацыя фігуры святога Міхала Арханёла па катэдральных касцёлах усіх дыяцэзій на Беларусі ў інтэнцыі найхутчэйшага вырашэння грамадска-палітычнага крызісу ў краіне.

З гэтай ініцыятывай 29 жніўня выступіў Старшыня Канферэнцыі Каталіцкіх Біскупаў у Беларусі Мітрапаліт Мінска-Магілёўскі арцыбіскуп Тадэвуш Кандрусевіч.

Увечары ў пятніцу фігуру святога Арханёла Міхала, нябеснага апекуна Касцёла на Беларусі, урачыста прывіталі ў гродзенскай катэдральнай базыліцы святога Францішка Ксавэрыя.

З гэтай нагоды арцыбіскуп Тадэвуш Кандрусевіч скіраваў сваё пастырскае слова з Беластока, дзе знаходзіцца ў выгнанні з Радзімы.

«Хто ж як Бог!»

Слова арцыбіскупа Тадэвуша Кандрусевіча — Мітрапаліта Мінска-Магілёўскага, Старшыні Канферэнцыі Каталіцкіх Біскупаў у Беларусі на пачатак перэгрынацыі фігуры святога Арханёла Міхала ў інтэнцыі Беларусі

<...>

Мірная і памяркоўная Беларусь перажывае трывожны час, і ад таго, як мы сёння будзем дзейнічаць, залежыць наша будучыня.

З самага пачатку крызісу Касцёл выступаў і працягвае выступаць за мірнае вырашэнне ўсіх спрэчных пытанняў. Нашай зброяй з'яўляецца Евангелле і малітва.

Евангелле вучыць сумленнаму жыццю ў праўдзе, а малітва вядзе да Бога і выпрошвае Яго міласэрнасць. Святы Ян Павел II казаў, што адзінай надзеяй сучаснага свету, які заграз у канфліктах, з'яўляецца Божая міласэрнасць. Да яе мы павінны звяртацца перад абліччам небяспечнай пагрозы падзелу нашага грамадства, які ўсё больш паглыбляецца. Хрыстус вучыць, што падзеленае грамадства не мае будучыні.

Сёння нам у імя нашай будучыні найперш неабходна пакаянне, без якога немагчыма распачаць новае жыццё. Пакаянне вядзе да ўнутранай духоўнай свабоды, якая з'яўляецца падмуркам кожнай іншай свабоды. Мы ўсе створаны для свабоды, якой нельга зраўнаваць належным чынам

без адказнасці. Нездарма святы Ян Павел II казаў, што свабода без адказнасці вядзе да анархіі.

Нам патрэбны таксама дух прабачэння і міласэрнасці з захаваннем прынцыпу справядлівасці, аб чым нагадвае старая лацінская максіма: *Iustitia in caritate* — «Справядлівасць у міласэрнасці». Нялёгка прабачаць, але без прабачэння няма будучыні. Езус з дрэва крыжа маліўся да нябеснага Айца, каб прабачыў тым, хто Яго ўкрыжаваў. Святы Ян Павел II падчас Вялікага Юбілею двухтысячагоддзя хрысціянства таксама заклікаў да ўзаемнага прабачэння. Ён казаў, што прабачэнне — гэта прыкмета не слабасці, а сілы, бо, прабачаючы вінаватым перад намі, мы адначасова перамагаем саміх сябе, свой эгаізм, сваю злосць і такім чынам становімся на шлях паяднання.

Сёння распачынаецца перагрынацця па беларускіх катэдральных касцёлах фігуры пераможцы злога духа святога Арханёла Міхала — апекуна Касцёла на Беларусі.

З воклічам *Quis ut Deus* — «Хто ж як Бог!» — ён падняўся на барацьбу са збунтаванымі анёламі і перамог іх. З гэтым самым воклічам сёння, у цяжкую хвіліну выпрабавання, паднімемся і мы на барацьбу з грахом, які з'яўляецца вытокам усялякага зла, каб ва ўсім панаваў Бог і ўстаноўлены Им справядлівы лад жыцця.

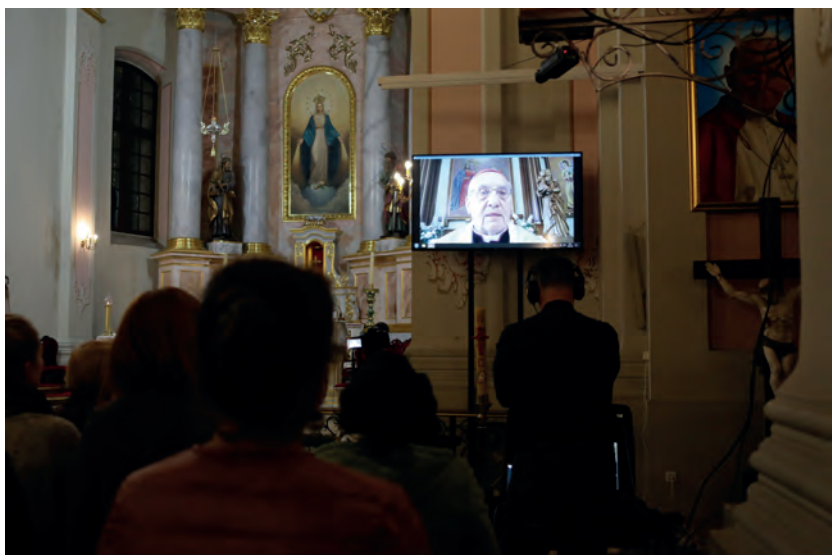
Звяртаюся да вас з гэтым пастырскім словам з-за мяжы, дзе вымушаны знаходзіцца з прычыны забароны вяртання на Радзіму. Сваімі думкамі і малітвамі я з вамі. Дзякую за салідарную падтрымку і малітвы ў інтэнцыі майго найхутчэйшага вяртання да сваёй паствы. Цяперашняе сваё становішча прымаю як Божае выпрабаванне, якое ахвярую ў інтэнцыі найхучэйшага і мірнага вырашэння грамадска-палітычнага крызісу ў нашай Бацькаўшчыне і яе мірнай будучыні.

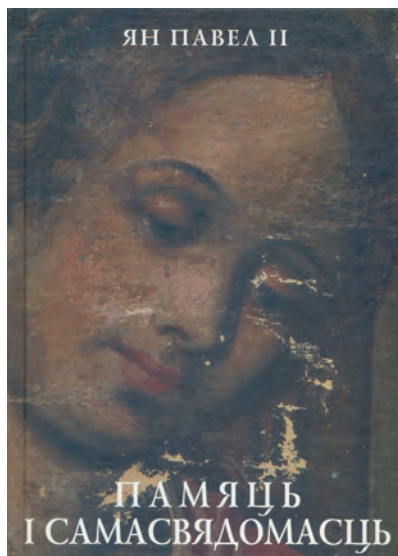
Святы Арханёле Міхале, беражы нас і вядзі да перамогі добра над злом!

Няхай благаслаўленне Бога Усёмагутнага, Айца і Сына, і Духа Святога будзе з усімі вамі.

Арцыбіскуп Тадэвуш Кандрусевіч
Мітрапаліт Мінска-Магілёўскі
Старшыня Канферэнцыі Каталіцкіх Біскупаў у Беларусі
Беласток, 4 верасня 2020 г.

Фотаздымкі Віталія Палінеўскага
з заканчэння перагрынацці
фігуры святога Арханёла Міхала
ў мінскай архікатэдры 29 верасня 2020 г.

Шаноўныя чытачы, у кастрычніку мы згадваем чарговую, 42-ю гадавіну абрання на Пятрову Сталіцу Святога Айца Яна Паўла II, 100-годдзе якога сёлета адзначаем.

У сённяшняй складанай сітуацыі ў свеце, і асабліва ў нашай краіне, нам усім важна чуць прарочы голас Вялікага Папы. Таму ў гэтым нумары кварталніка мы друкуюем разважанні Яна Паўла II пра місію Касцёла ў свеце і пра адносіны Касцёла да дзяржавы з ягонай кнігі «Памяць і самасвядомасць». На жаль, Касцёл зноў перажывае нялёгкі час выпрабаванняў, але, як пісаў святы Папа: «Кожнае людское цяпенне, кожны боль, кожная слабасць тояць у сабе абяцанне вызвалення, абяцанне радасці. <...> Гэта датычыцца кожнага цяпення, выкліканага злом. Датычыцца таксама агромністага грамадскага і палітычнага зла, якое скаланае сучасны свет і раздзірае яго: зла войнаў, зняволення асобных людзей і народаў, зла сацыяльнай несправядлівасці, тапання людской годнасці, расавай і рэлігійнай дыскрымінацыі, зла насілля, тэрарызму, пытак і ўзбраення — усё гэтае цяпенне існуе ў свеце таксама дзеля таго, каб вызваліць у нас любоў, гэты шчодры і бескарыслівы дар уласнага „я“ на карысць тых, каго закранае цяпенне. У любові, якая мае крыніцу ў сэрцы Хрыста, ёсць надзея на будучыню свету. Хрыстус — Адкупіцель свету, „а ў яго ранах — наша ацаленне“» (гл. Іс 53, 5).

Рэд.

Ян Павел II

Памяць і самасвядомасць

Місія Касцёла

<...>

Сёння патрэбна велізарная праца Касцёла. Асабліва патрэбна апостальства свецкіх, тое, пра якое кажа Другі Ватыканскі Сабор. Абавязкова неабходна паглыбленая місійная свядомасць. Касцёл у Еўропе і на ўсіх кантынентах павінен усведамляць, што ён усюды і заўсёды з'яўляецца Касцёлам місійным (*in statu missionis*). Місія ўласцівая яго прыродзе настолькі, што ніколі і нідзе, нават у краінах з угрунтаванаю хрысціянскаю традыцыяй, Касцёл не можа не быць місійным. Гэтую свядомасць, адноўленую на Другім Ватыканскім Саборы, паглыбляў на працягу пятнаццаці гадоў свайго Пантыфікату Павел VI пры дапамозе Сіноду Біскупаў. Так узнікла, напрыклад, папская адгартыя *Evangelii nuntiandi*. Я таксама з першых тыдняў мае паслугі стараўся гэта працягваць. Пра гэта сведчыць першы дакумент Пантыфікату, энцыкліка *Redemptor hominis*.

У гэтай місіі, якую Касцёл атрымаў ад Хрыста, ён павінен быць нястомны. Павінен быць пакорным і мужным, такім, як сам Хрыстус, і такім, як Яго апосталы. Нават калі натыкаецца на пратэсты, калі бывае рознымі спосабамі абвінавачаны, напрыклад, у празелетызме або ва ўяўных спробах клерыкалізацыі грамадскага жыцця, Касцёл не павінен расчароўвацца. Найперш жа ён не можа не абвяшчаць Евангелля. Ужо св. Павел усведамляў гэта, калі пісаў да свайго вучня: «Прапаведуй слова, будзь настойлівы ў спрыяльны і неспрыяльны час, аспрэчвай, папраўляй, заахвочвай з усёй цярылівасцю ў навучанні» (2 Цім 4, 2). Адкуль бярэцца гэты ўнутраны імператыў, пра сілу якога сведчаць

іншыя Паўлавы словы: «Гора мне, калі я не абвяшчаю Евангелля» (1 Кар 9, 16). Ясна адкуль! Бярэцца ён з таго ўсведамлення, што не было нам дадзена іншага імя пад небам, у якім бы людзі маглі быць збаўленыя, толькі гэта адно: Хрыстус (гл. Дз 4, 12).

«Хрыстус — так, Касцёл — не!» — заяўляюць некаторыя сучаснікі. У гэтай праграме, нягледзячы на заяву пратэсту, здаецца, праяўляецца нейкая адкрытасць на Хрыста, якую выключала асвета. Аднак гэта ілюзорная адкрытасць, бо Хрыстус, калі Яго сапраўды прымаюць, заўсёды фармуе Касцёл, які з'яўляецца Яго містычным Целам. Няма Хрыста без уцелаўлення, няма Хрыста без Касцёла. Уцелаўленне Сына Божага ў людскую натуру мае з Яго волі свой працяг у супольнасці людскіх істотаў, якую Ён сам устанавіў і якой гарантаваў сваю пастаянную прысутнасць: «І вось Я з вамі ва ўсе дні, аж да сканчэння веку» (Мц 28, 20). Зразумела, Касцёлу як людской установе патрэбны пастаяннае ачышчэнне і аднова. Гэта прызнаў з поўнай адвагі шчырасцю Другі Ватыканскі Сабор (гл. *Lumen gentium*, 8; *Gaudium et spes*, 43; *Unitatis redintegratio*, 6). Аднак жа Касцёл як Цела Хрыстова — гэта ўмова Хрыстовай прысутнасці і дзейнасці ў свеце.

Можна сказаць, што ўсе думкі, якія былі тут выказаныя, выяўляюць (непасрэдна ці апасродкавана) змест ініцыятываў, праяўленых у сувязі з урачыстасцямі заканчэння другога тысячагоддзя ад Нараджэння Хрыста і пачаткам трэцяга. Я казаў пра гэта ў двух апостальскіх лістах, якія скіраваў да Касцёла, а таксама (у пэўным сэнсе) да ўсіх людзей добрай волі ў сувязі з гэтай падзеяй. Як у *Tertio millennio adveniente*, так і ў *Novo millennio ineunte*, я падкрэсліваў, што Вялікі Юбілей быў падзеяй,

якая датычыла ўсяго роду людскога ў раней нябачанай ступені. Хрыстус належыць гісторыі ўсяго чалавецтва і гэтую гісторыю твораць, ажыўляе яе адпаведным Яму чынам на падабенства евангельскай рошчыны. Бо было спрадвеку запланавана Богам пэўнае абагаўленчае пераўтварэнне чалавека і свету ў Хрысце. І гэта пераўтварэнне пастаянна ажыццяўляецца, таксама і ў наш час.

Бачанне Касцёла, якое падала Дагматычная канстытуцыя *Lumen gentium*, вымагала як бы дапаўнення. Гэта вельмі добра адчуваў ужо Ян XXIII, які ў апошнія тыдні перад сваёю смерцю вырашыў, што Сабор будзе працаваць над асобным дакументам пра Касцёл у сучасным свеце. Гэта праца аказалася вельмі плённаю. Душпастырская канстытуцыя *Gaudium et spes* як бы адкрыла Касцёл на ўсё тое, што месціцца ў паняцці «свет». Вядома, што гэта паняцце ў Святым Пісанні мае два значэнні. Калі, напрыклад, гаворыцца пра «дух гэтага свету» (гл. 1 Кар 2, 12), то маецца на ўвазе ўсё тое, што ў свеце адводзіць чалавека ад Бога. Сёння мы маглі б змясціць гэта ў паняцці так званага вызвалення ад касцёльнага ўплыву, гэта значыць свецкай секулярызацыі. Аднак гэта негатыўнае значэнне свету ў Святым Пісанні кампенсуецца пазітыўным значэннем: свету як тварэння Божага, свету як збору багаццяў, якія былі чалавеку дадзены і зададзены Творцам, каб ён свядома і адказна ўключыўся ў яго тварэнне. Гэта свет, які з'яўляецца тэатрам гісторыі людскога роду, пазначаны слядамі яго намаганняў, яго прайгрышаў і перамогаў. Свет быў скажоны грахам чалавека, але таксама быў адкуплены ўкрыжаваным і ўваскрослым Хрыстом і чакае свайго спаўнення таксама дзякуючы актыўнасці чалавека (гл. Канстытуцыя *Gaudium et spes*, 2). Можна было б, перафразуючы св. Ірэнэя, сказаць: *Gloria Dei mundus a homine secundum amorem Dei excultus* — Хвалаю Бога свет, які чалавек дасканаліць, згодна з Божай любоўю.

Адносіны Касцёла да дзяржавы

<...>

У Душпастырскай канстытуцыі *Gaudium et spes* чытаем: «Палітычнае згуртаванне і Касцёл аўтаномныя і незалежныя. Аднак і палітычнае згуртаванне, і Касцёл, хоць і на розных падставах, служаць асабістаму і грамадскаму пакліканню адных і тых жа людзей. Сваё служэнне дзеля агульнага добра яны будуць несці тым эфектыўней, чым лепш яны будуць развіваць здаровае супрацоўніцтва паміж сабою, беручы пад увагу таксама акалічнасці месца і часу. Бо чалавек не абмяжоўваецца адным толькі зямным парадкам, але, жывучы ў людской гісторыі, цалкам захоўвае сваё пакліканне да вечнага жыцця» (н. 76). Такім чынам, значэнне, якое надае Сабор паняццю «аддзяленне Касцёла ад дзяржавы», вельмі далёкае ад таго, якое намагаліся надаць яму таталітарныя сістэмы. Несумненна, гэта

было нечаканасцю, а таксама пэўным выклікам для многіх краінаў, асабліва для тых, якімі кіравалі камуністы. Зразумела, гэтыя ўрады не маглі адпрэчваць такой пазіцыі Сабору, але разам з тым яны ўсведамлялі, што яна меціць у іх разуменне аддзялення Касцёла ад дзяржавы, паводле якога свет належыць выключна дзяржаве, а Касцёл мае ўласную сферу, у пэўным сэнсе — пазасветавую. Саборавае бачанне Касцёла «ў свеце» прырэчыць такой пазіцыі. Свет для Касцёла — гэта заданне і выклік. Такі ён для ўсіх хрысціянаў, і асабліва для свецкіх католікаў. Сабор ясна паставіў пытанне апостальства свецкіх, гэта значыць актыўнай прысутнасці хрысціянаў у грамадскім жыцці. Аднак гэта сфера, паводле марксісцкай ідэалогіі, павінна была стаць выключна сфераю дзяржавы і партыі.

Пра гэта варта нагадаць, бо і сёння існуюць партыі, якія хоць і маюць дэмакратычны характар, праяўляюць усё большую схільнасць да інтэрпрэтацыі прынцыпу аддзялення Касцёла ад дзяржавы, згодна з уяўленнем, якое мелі камуністычныя ўрады. Зразумела, сёння грамадства валодае адпаведнымі сродкамі самаабароны. Яно павінна толькі хацець іх выкарыстоўваць. Менавіта ў гэтай сферы выклікае насцярожанасць пэўная абьякавасць, якую можна назіраць у паводзінах веруючых грамадзянаў. Узнікае ўражанне, што некалі было больш жывым іх перакананне ў сваіх правах у сферы рэлігіі, а ў выніку — большая гатоўнасць абараняць іх, выкарыстоўваючы магчымыя дэмакратычныя сродкі. Сёння ўсё гэта выглядае нейкім чынам аслабленым і нават затарможаным, магчыма, таксама з прычыны недастатковай падрыхтоўкі палітычнай эліты.

У XX стагоддзі зроблена шмат для таго, каб свет перастаў верыць, каб адкінуў Хрыста. Напрыканцы стагоддзя і разам з тым напрыканцы тысячагоддзя гэтыя дэструктыўныя сілы аслабелі, пакідаючы, аднак, пасля сябе вялікую спустошанасць. Гэта датычыць спустошанасці ў людскіх душах з разбуральнымі наступствамі ў сферы маральнасці, як асабістай і сямейнай, так і ў сферы сацыяльнай этыкі. Пра гэта найлепш ведаюць душпастыры, якія штодня спрычыняюцца да духоўнага жыцця чалавека. Калі мне даводзіцца размаўляць з імі, я нярэдка чую сведчанні, якія ўражваюць. На жаль, Еўропу на пераломе тысячагоддзяў можна акрэсліць як кантынент спусташэнняў. Адны толькі палітычныя праграмы, скіраваныя найперш на эканамічнае развіццё, не залечаць гэтых ранаў. Яны могуць іх нават яшчэ паглыбіць. Тут адкрываецца агромністае поле працы для Касцёла. Евангелічнае жніво ў сучасным свеце сапраўды вялікае. Трэба толькі прасіць Пана, моцна прасіць Яго, каб паслаў работнікаў на жніво, якое чакае збору ўраджаю.

Пераклад Крыстыны Лялько. Паводле: Ян Павел II, «Памяць і самасвядомасць». — Мінск, «Про Хрысто». 2006 г.

Кшыштаф Палыс ОР

Пераможанья Богам

Для мяне як для святара цудоўны досвед, адзін з найлепшых, — гэта магчымасць знаёміцца з так званымі свецкімі містыкамі. У гэтых людзях адчуваецца незвычайнае ўнутранае святло і духоўная чуйнасць, хоць, пачуўшы пра гэта, яны толькі засаромеюцца. Яны падобныя да евангельскай Веранікі — прыносяць Езусу свае слёзы і цяпленні, часам гавораць, як абавязаныя нам, але насамрэч гэта яны выціраюць нашыя сэрцы хустам.

Дзякуючы гэтым глыбока адданым Богу людзям многія сустракаюць Хрыста, адкрываюць у сабе надзею, але самі яны лічаць, што перасоўваюцца навобмац, у цемры, нібыта Найвышэйшы

Бог, стаўшы любоўю і крыніцаю святла ў іх жыцці, забыўся пра іх. Падобны досвед немагчыма апісаць словамі, і гэта палохае. Але ў такіх выпадках страх сведчыць пра дзеянне Духа Святога, якога чалавек спачатку баіцца, бо Ён зусім не такі, як мы. Адмовіцца прыняць і перажыць падобны досвед — значыць адмовіцца ад духоўнага ўзрастання. Нездарма многія героі Бібліі, пачуўшы, як Бог звяртаецца да іх, моцна палыхаліся і крычалі, што не хочуць памерці, быццам Ён нясе смерць.

«А ўва мне — нічога...»

Людзі ўзгадвалі, што св. маці Тэрэза заўсёды прамынілася спакоем. Яна чыніла дзіўныя,

нязвычайныя рэчы, але амаль ніхто не ведаў, што яна жыла ў вялікай цемры веры. Праз шмат гадоў яна адкрыла, што без гэтага досведу не змагла б зразумець людзей, з якімі ёй давялося працаваць.

Маці Тэрэза звярталася да арцыбіскупа Перэйры: «Прашу Вас асабліва маліцца за мяне, каб я не знішчыла Ягонай справы, і каб наш Пан паказаўся мне, бо ўнутры такая страшная цемра, нібыта ўсё ўва мне памерла. Гэта пачалося прыблізна тады, калі я распачала «справу». <...> У маім сэрцы такая глыбокая адзінота, што не магу апісаць. Мне ўсё цяжэй гаварыць пра гэта».

У іншым лісце маці Тэрэза пісала: «Дзякуй Богу, учора

Кшыштаф Палыс ОР нарадзіўся ў 1979 г., жыве ў Варшаве. Прамотар пакліканняў у Польскай правінцыі ордэну дамініканаў. Вядомы рэкалекцыяніст, вядзе свой блог: Kpalys.blogspot.com.

ўсё было добра. Сёстры, дзеці, пракажоныя, хворыя і бедныя сем'і — усе ў гэтым годзе былі такія шчаслівыя і задаволеныя. Сапраўднае Божае Нараджэнне. А ўва мне — нічога, толькі цемра, супярэчнасці і страшная адзінота».

Сёння нам вядома, што яе цемра ў Божых руках стала вялікаю дапамогаю для іншых людзей.

Пра падобны досвед сведчыў і св. Ян XXIII, які, яшчэ служачы Апостальскім нунцыем, занатаваў у дзённіку: «Мяне няспынна пераследуе адчуванне таго, што ні ў чым няма ніякай карысці, але менавіта яно змушае мяне ва ўсім спадзявацца на Бога». Псальміст усклікае: «Як доўга яшчэ, Пане, будзеш вечна забываць пра мяне?» (Пс 13, 1), а бездапаможны Ёў, гледзячы, як разбураецца ягоны свет, крычыць: «Хоць бы забіў мяне Усёмагутны — веру» (гл. Ёв 13, 15). Гэтыя прызнанні надзвычай уражваюць, у іх гучыць давер, хоць, здавалася б, не засталася нічога, у што можна было б верыць.

Досвед перажывання Хрыстовай любові не робіць жыццё лягчэйшым. Павел з Тарса гаворыць пра абразанне Духам Святым, Ян Хрысціцель — пра хрышчэнне агнём. Калі агонь выпальвае сэрца, у душы расце пачуццё пранізлівай адзіноты, быццам усё, што дагэтуль радавала, стала такім маленькім, што няздатнае запоўніць пустэчу душы. Гэта стан трывогі, калі чалавек не разумее, што з ім адбываецца. Ён шукае шчасця, дасягае пастаўленых мэтаў, але замест супакою яго напаўняе пачуццё расчаравання і голаду. Тое, што раней чалавек лічыў шчасцем, цяпер пустое, не прыносіць плёну, не насычае.

У чалавека нараджаецца балючае ўсведамленне штодзённага сіроцтва, нідзе на зямлі ён не адчувае сябе як дома. Нават у

атачэнні іншых людзей ён чужы, а калі спрабуе гаварыць пра гэта, то словы здаюцца нязначнымі, неадпаведнымі. У рэшце рэшт чалавеку хочацца ўвогуле маўчаць, але, на дзіва, навокал з'яўляецца ўсё больш людзей. Яму гэта незразумела, бо яны гавораць, што ў ім адчуваюць спакой.

У дамініканскіх архівах ёсць узрушальнае апісанне таго, як маліўся св. Яцэк: «Часта ў слязах і стагнаннях ён маліўся, каб Бог вывеў яго з гэтай вязніцы смерці і прывёў у айчыну, бо тленнае цела абцяжарвае душу, а зямное жыццё прытупляе розум, перашкаджаючы разумець найвышэйшыя рэчы. І Бог, Айцец міласэрнасці, пачуў яго тугу...».

Стан, калі чалавек аказваецца пераможаны Богам, звязаны з вялікаю тугою, якая чыніць яго падобным да старазапаветнага Якуба, які насамрэч атрымаў благаслаўленне, але з таго часу застаўся кульгавым і быў вымушаны вучыцца жыць па-новаму. Свет і яго месца ў свеце змяніліся.

Абразанне сэрца

Дасведчаныя садаводы гавораць, што калі дрэва абразуюць, яно пачынае расці ў тры разы хутчэй, бо гэтая працэдура вызваляе ў тканках эцілен, які змушае плады выпяваць хутчэй. Каб зразумець, у чым заключаецца моц зраненага сэрца, трэба звярнуцца да Кнігі прарока Амоса. Калі Бог паклікаў яго, ён адказаў, што не падыходзіць для вялікай справы, бо ўмее толькі абразачь сікаморы. Насамрэч Амос яшчэ не ўсведамляе, што стане магутным прарокам, а яго словы будуць абразаннем для чалавечых сэрцаў.

Хрысціянская традыцыя назвала гэтае калецтва «ранаю любові». Сапраўднае сэрца — скалечанае і працятае. Калі Бог паклікаў прарока Ісаю, ён атрымаў ад аднаго з серафімаў распа-

лены вугаль, каб дакрануцца ім да вуснаў. А вусны сведчаць пра тое, што на сэрцы. Адразу пасля гэтай балючай працэдуры сэрца прарока ачышчаецца і вызваляецца ад граху, а сам Ісаія, усведамляючы сваю нявартасць, усё ж прымае Божае пасланніцтва. З таго часу ён становіцца ўбогім духам чалавекам, цалкам залежным ад Найвышэйшага Бога, і ведае, што без Яго ён — нішто. Рана любові заўсёды нагадвае яму пра гэта.

Іншымі словамі, сэрца чалавека, прышчэплены да Найсвяцейшага Бога, мусіць найперш атрымаць рану. Гэта вельмі балюча, а ўсё навокал перамяняецца ў цемру. Але такое выпрабаванне неабходнае, хоць і пакутнае. З раны выцякае кроў, якая дае жыццё. Таму самыя вялікія духоўныя настаўнікі сведчаць аб дзіўнай праўдзе: любіць можа толькі той, хто дазваляе сябе параніць, а той, хто ўцякае ад болю і пакуты, не навучыцца любіць і ніколі не будзе аздароўлены. Сябар Езуса жыве са шнарам на сэрцы і носіць у сабе пачуццё, што ён пераможаны Стварыцелем. А людзям, пераможаным Богам, жывецца зусім нялёгка.

Воблака і цемра вакол Яго

У Святым Пісанні воблака — гэта знак, які ўзнікае ў самым ўзнёслым моманты гісторыі збаўлення. Воблака ўтваралася, калі Бог аб'яўляў чалавеку свае самыя важныя таямніцы. Майсей на гары Сінай увайшоў у воблака, і тады Бог аб'явіў яму, Хто Ён. Воблачны слуп вёў ізраэльтянаў праз пустэлю, Саламона атачала воблака, калі ён асвятляў новую святыню Бога. Падчас Звеставання ўзнік знак Божай прысутнасці: «Дух Святы сядзе на Цябе, і моц Найвышэйшага ахіне Цябе» (Лк 1, 34). Воблака — вобраз Божай славы, але, як дадае псальміст, вакол Бога ўзнікае таксама і цемра (гл. Пс 92, 2), а

«Бог Айцец». Мазаічнае пано. Рым.

дарога да святла вядзе праз яе.

Не без прычыны людзі, якіх агарнула Божае воблака, перажываюць спачатку час, калі на іх спывае багацце Божых ласкаў, але хутка пасля гэтага над імі згущаецца цемра, нібыта іх вочы не ў стане глядзець на чыстае святло. У выніку яны застаюцца зраненымі, абкрадзенымі, амаль калекамі, і адначасова з іх праменяць надпрыродная прыгажосць і душэўная раўнавага. Вытрываўшы цемру да канца, можна дасягнуць духоўнай сталасці.

Айцец Ёахім Бадэні, дамініканін, які памёр у святасці, у свае апошнія гады змагаўся з духоўнаю цемраю, але ўсведамляў, што гэта патрэбны перыяд ачышчэння, каб убачыць Бога: «Да таго як уступіць у ордэн, я вельмі цешыўся, што можна бачыць Пана Бога тут, на зямлі. Вядома не так, як у небе, інакш. Але каб убачыць Пана Бога, неабходна прайсці праз смутак гэтага свету. Трэба паддацца гэтаму смутку і чакаць святла. Калі чалавек будзе цяплява чакаць святла, — а гэта вельмі балюча, — то праз нейкі час пачне яго бачыць. Аднак пасля зноў прыйдзе смутак, ужо іншы,

і зноў трэба будзе яго перацярапецць. Праходзячы праз гэтыя этапы, чалавек пачынае бачыць глыбей, пачынае заўсёды бачыць нябачнага Бога».

Святы Ян ад Крыжа называў выпрабаванне Ёва і барацьбу Якуба цёмнаю ноччу душы, якая доўжыцца, пакуль у нас не знікне д'ябальская спакуса зладзіць свет па-свойму, на-суперак Стварыцелю. У гэты перыяд ачышчэння ўсе пачуцці знікаюць, а душа напаўняецца цемраю. Чалавек перастае давяраць самому сабе, ён ужо не ведае, што ёсць праўда, а што — падман. Ідзе аперацыя на адкрытай ране, і чалавек у гэты час застаецца безабаронным. Аднак, нягледзячы на тое, што боль усё павялічваецца, трэба дазволіць хірургу завяршыць аперацыю. Магчыма, мы не ў стане ўбачыць у гэтым сэнс, а наадварот, нічога не разумеем, але з дапамогаю надпрыроднага даверу ўсведамляем, што, магчыма, гэта самы кароткі шлях. Шлях праз цемру доўжыцца, пакуль у нас цалкам не выпаліцца фальшывае «я» і не з'явіцца пакорная здольнасць прымаць тое, што дае Бог.

Праз выпрабаванне прайшоў і св. Пётр, які пасля арышту Езу-

са быў зусім зламаны. Аўтар аднаго з біблейных каментароў заўважыў, што Пётр, тройчы адмаўляючыся ад Хрыста, паступова, крок за крокам страчваў сваю тоеснасць. Найперш, выракшыся сувязі з Езусам, ён страціў кантакт з Богам. Пасля, выракшыся сувязі з супольнасцю, ён страціў кантакт з людзьмі. Урэшце, выракшыся сваіх карэнняў і паходжання, ён страціў кантакт з асабістай гісторыяй.

У жыцці можна ператрываць любы досвед, галоўнае, каб было з кім яго раздзяліць. Пётр застаўся ў адзіноце, зруйнаваны, спаралізаваны адзінотаю. Яму засталіся толькі распач і цемра. Менавіта ў такім стане яго дасягае міласэрны позірк Езуса. Пётр плача, усведамляючы, што без Езуса не мае жыцця, што па-за Езусам ён страціў сябе самога. Без Яго ён не скала, а пясок. Цяпер Пётр разумее, што іншы чалавек можа прытуліць цела, але толькі Хрыстус здольны прытуліць душу.

Гэтыя краты не ламаюць косці

Ёсць старая гісторыя пра тое, як адзін манах атрымаў ласку з'яднання з Богам. Гэтыя навіны выклікалі ў кляштары вялікае ўзрушэнне, многія хацелі ўбачыць свайго брата. Калі ў манаха спыталі, як ён сябе цяпер адчувае, той адказаў: «У такой нястачы, як ніколі дагэтуль».

Наша культура патрабуе ад чалавека няспыннага павелічэння і развіцця, а Езус гаворыць пра іншую канструкцыю чалавечага «я», што заключаецца ў памяншэнні. Чалавек, які прагне стаць свабодным, павінен імкнуцца стаць меншым: не для таго, каб прынізіцца, а каб вызваліць у сабе месца для той незаўважнай таямнічай сілы, якую хрысціяне называюць ласкаю.

Усвядоміўшы, хто такі Езус, Пётр усклікнуў: «Адыдзі ад мяне,

Пане, бо я чалавек грэшны!» (Лк 5, 8). Ісая, убачыўшы Бога, закрычаў: «Гора мне, бо я загінуў, таму што я чалавек з нячыстымі вуснамі!» (Іс 6, 5). Чаму ж гэтыя біблійныя святыя, усведамляючы ўласную недасканаласць, змаглі прывесці да Бога такое мноства людзей? Яны адкрылі, што духоўнае развіццё не ў павелічэнні нейкіх таямнічых здольнасцяў, а ў стратах. Тут шлях ідзе ўніз, не да ўдасканалення, а да пакоры. У гэтым дзіўная евангельская праўда.

Знікаюць усе якасці, якія ты падсвядома лічыў адлюстраваннем Абсалюта ў сваёй душы, напрыклад, святасць, дасканаласць, цнота. Знікае таксама і спакуса лічыць сябе лепшым за іншых. Пачынае даймаць усведамленне таго, што ты здольны да найбольшага ў свеце лайдацтва. Больш за тое, ты і ёсць найбольшы ў свеце лайдак. Знікае ўсё, што давала нагоду бачыць у сабе хоць нейкае дабро.

Паглыбляючыся ў Бога, чалавек пачынае больш выразна бачыць, што без Яго ён безбаронны, ён — нішто. Без Яго волі ніводзін промень сонца не можа асвятліць зямлю, ніводзін лісток не можа затрапятая на дрэве, а чалавек не можа нават уздыхнуць.

Арамейскае і грэцкае слова «ўбогі» адносіцца да жабракоў, а жабрак — гэта той, хто цалкам залежыць ад дапамогі іншых людзей. Усе настаўнікі хрысціянства вучаць гэтаму. Першая і найважнейшая ўмова духоўнага ўзрастання — гэта ўсведамленне ўласнага духоўнага ўбоства, прыніжанасці і бездапаможнасці перад Божым абліччам. Спроба абмінуць гэтае ўсведамленне — нібыта спроба хадзіць без ног. Усвядоміць уласнае ўбоства — не тое самае, што страціць ахвоту нешта рабіць і паддацца таннаму самашкадаванню. Парадаксальна, але яно дае чалавеку свабо-

ду. Той, хто ўсвядоміў уласнае духоўнае ўбоства, становіцца больш адкрытым на дапамогу звыш. Тады Найвышэйшы Бог можа ўчыніць у ім цуд перамянення.

Эгацэнтрызм — асноўная прычына, якая не дае многім людзям пайсці шляхам кантэмпляцыі. Чалавек, засяроджаны выключна на сабе, ніколі не знойдзе спакою. Бог не адорвае за дасканаласць, перадусім Ён адорвае за пакору. Адзін з манахаў Усходу параўнаў гэты працэс з тым, як у рэшце рэшт ламаюцца дрэвы, якія не гнуцца пад напорам ветру. Гэтак жа і чалавек, які заўсёды змяшчае сябе ў цэнтр, разбівае галаву, бо не жадае саступіць, і хоць не знаходзіць спакою, але ўсё адно стаіць на сваім. Толькі тады, калі памрэ эгаізм, здолее ўваскрэснуць душа.

Манахі кантэмпляцыйнага жыцця, апісваючы падобны стан, нават не спрабуюць схваць праўду за ветлівымі фармулёўкамі. Кажучы пра Бога, яны бескампрамісна праўдзівыя, таму гэта часам палохае і выклікае супраціў. Айцец Геранім, трапіст, які жыў у французскім абацтве Сэт-Фон, назваў свой духоўны досвед «расціснуты Богам». У яго духоўных нататках няма ні кроплі самашкадавання, а толькі словы, што дзякуючы гэтаму выпрабаванню «Бог прыпадабняе нас да сябе».

Словы іншага трапіста, айца Міхала Зёлы, гэтаксама шакіруюць, бо ён гаворыць, што Бог дзейнічае як драпежнік: «Бог як тыгр: ціха крадзеца, кружыць, выкрадае. Так, але чалавек таксама як тыгр: скажа Богу „так“ — і адразу адбываецца тое самае, што ў запарку, калі тыгр хварэе. На жывёлу з аднаго боку клеткі наязджаюць моцныя краты, прыціскаючы да сцяны. Гэтыя краты не ламаюць косці, але не даюць драпежніку рухацца.

Вялікі кот вымушана дазваляе дакрануцца да сябе: ён увесь дрыжыць, але пасля ўкола засынае і вылечваецца. Небяспеку нясе не Бог, а духоўныя экалагі. Гэтыя, пачуўшы аб кратых, пачнуць пратэставаць».

* * *

Кожны чалавек праходзіць праз уласнае «выпрабаванне крыжам», праз цемру, якую трэба вытрываць. Але Бог абяцае, што не ўскладзе на нашыя плечы цяжару большага, чым мы можам вынесці (гл. 1 Кар 10, 13). У Бібліі ясна гаворыцца, што пасля кожнага выпрабавання, перажытага разам з Хрыстом, мы становімся «кімсьці большым», трапляем туды, дзе дзейнічаюць не столькі нашы сілы, колькі перадусім Яго ласка.

Я памятаю, што сказаў адзін манах картузіянін, страціўшы зрок. Ён здзіўляў усіх стрэчных людзей сваёю лагоднасцю і звышнатуральным унутраным спакоем. На пытанне журналіста манах адказаў: «Не трэба клапаціцца пра тое, што з намі здаецца. Я часта дзякую Богу за тое, што Ён дапусціў, каб я аслеп. Я перакананы, што Ён дазволіў гэта дзеля дабра маёй душы».

Хто ж здольны дасягнуць такой унутранай свабоды? Толькі чалавек, які дазваляе Богу перамагчы яго.

*Пераклад з польскай мовы
Юліі Шэдзько.*

*Паводле: «W drodze»,
№ 10, 2016 г.*

«Новая галерея Ватиканской библиотэки у Рыме».
Гравюра XIX ст.

Кс. Пётр Татарыновіч

Шляхам дзіваў і ўражанняў

Зацёмкі з падарожжа ў Рым

Дык куды цяпер?

Паснедаўшы хутка ў першай лепшай кавярні — на цэлы дзень да Ватыканскіх Музэяў. Агледзелі згары, агледзім і ўнутры слаўную гаспадарку, каб з тым большай пашанай ісці пасля да самога Найдастайнейшага Гаспадара. Але ці ж хопіць на гэта дня? Веку чалавечага мала для пазнання належнага тых бясцэнных скарбаў гістарычных, навуковых і артыстычных.

Хто маніцца зведаць скарбы тыя, вякамі нагромаджаныя ў калекцыях пад агульным назовам «Ватыканскіх Музэяў», звычайна распачынае ад Бібліотэкі.

Уявіце сабе цэлае мноства музэйных высокіх, як нашы касцёлы, цудоўна разкрашаных

цвятным мармурам ды штукатэрыяй, заляў, больш чым кілёмэтравай хіба даўжыні, з неканчатнымі стройнымі радамі стылёвых, з бразыліяскага дзерава шафаў, змяшчаючых у сабе блізу паўмільёна люксусова апраўленых томаў з калекцыямі ўсялякіх старадаўнасцяў з косці сланёвае, бронзу, серабра, золата ды навейшых геніяльных твораў: вазаў ды іншага рожнаякага з дарагіх мэталюў знадоб'я; збярэце з усіх краёў, з усіх вякоў, з усіх галін жыцця літаратурныя ды навуковыя творы; злічэце і злажэце ў ідэальным найдаступнейшым для кожнага вока парадку ўсё тое, што на працягу гісторыі людзтва вытварылі воля, рукі, мазгі чалавечага генія — а будзеце мець

паняцце аб тым, што называецца «Ватыканскай Бібліотэкай» ці «Музэем»!

Тут усёсветная скарбніца веды, культуры і мастацтва. Тут вечны вулей навуковае працы, куды з цэлага свету роем злітаюцца смакуны навуковае праўды.

Тут Саборы знаходзілі тэксты Айцоў Хрысціянства (вучняў Апостальскіх) дзеля нормавання рэлігійнага духа паводле Хрыстовай, апостальскай думкі; кананісты — аўтэнтчныя лісты найвыбітнейшых Папежаў законадаўцаў; багасловы і філосафы — дакумэнты, якія прычыніліся да росквіту схолястыкі; вучоныя (лінгвісты, матэматыкі, гісторыкі) усіх часоў і галін веды — навучныя творы, даючыя магчы-

Працяг. Пачатак у №1.

масць нястрыманага поступу ў доследах і мэтадах; мастакі — клясычныя ўзоры.

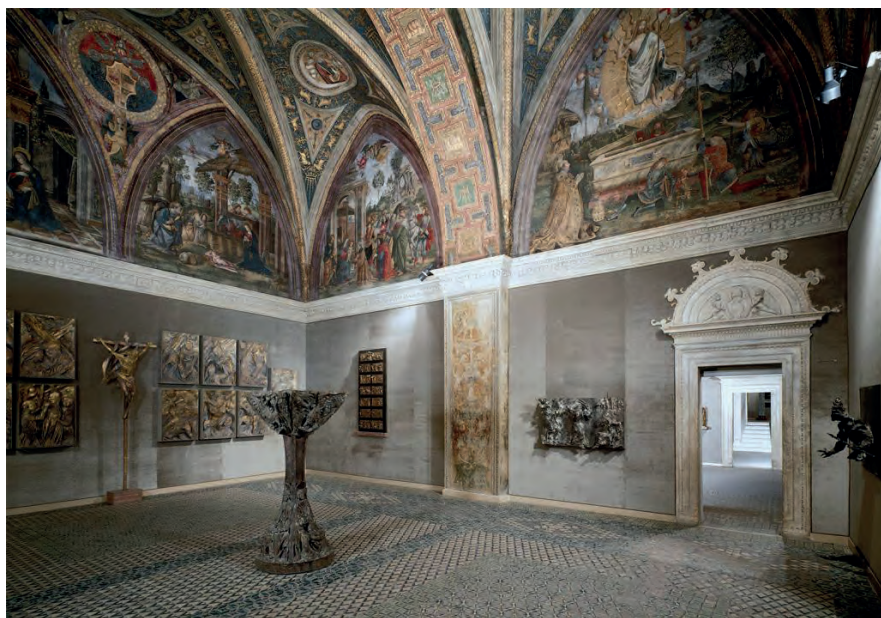
Ужо ад першых вякоў існавання Касцёла рымскія Папежы з натугай працавалі над сабраннем і ўладжаннем кнігасховаў і архіваў, патрэбных ім у іхніх высокіх трудных абавязках духовага кіравецтва светам.

Вось адкрываецца перад намі даўжэзная (больш 300 м) Клемэнсавая галерэя. На сценах цудоўнай красы — эпізоды мучаніцтва папежа Клемэнса і з дзеяў няволі Францускай Пія VII.

Наступная Александрава заля маляўніча змяшчае часы Пія VI. У залях Паўлавых маляр з VII в. прадставіў сцэны з эпохі Паўла V ды шмат іншых сцэн з дзеяў вялікіх бібліотэкаў.

Уходзім пасля да выгromністае бібліотэкі вялікага аднавіцеля Ватыкану Сыкстуса V. Праз шклянныя вітрыны бачымо многа старых манускрыптаў, а прадусім грэцкую Біблію з IV в., творы Віргінія з IV і V веку з партрэтаў паэта. Далей аўтографы св. Тамаша з Аквіну, Пётраркі, Міхала Анёла, Лютра, Гэнрыка VIII, Эванеліі ды іншыя ў драгацэнных аправах. Іскрацца радужнымі колерамі два кандэлябры з слаўнай порцэляны сэврскай, што дадавалі калісь сплендору слаўнай каранаванай Наполеона, які пасля спрэзэнтаваў іх Пію VII-му. Далей з тое ж порцэляны артыстычнага значэння вазы і baptisterium, зробленыя ў той жа слаўнай сэврскай фабрыцы, спецыяльна на хрост царэвіча, Наполеонавага сына.

Мінуўшы яшчэ некалькі заляў, ухадзім у так званы «Хрысціянскі Музей», аснованы Бэнэдыктамі XIV у 1756 г. для згрупавання гістарычных дакументаў з першых вякоў Хрысціянства. Бачым тут многа старадаўнасцяў катакумбовых, святых літургічных судзін і знадоб'я. Далей следуе габінэт папірусаў ды заля

Апартаменты Борджыя. Заля Тайніц.

юбілейных адрасоў каталіцкага свету Лявону XIII і Пію X-му. Направа — залі старадаўніх фрэскаў. Урэшце, дасягнуўшы малое каплічкі Пія V ды двух пакоікаў з адрасамі каталіцкага свету Пія IX і XI, канчаем бібліотэкі.

Ёсць аддзел угэнай скарбніцы навуковай і для нашай літаратуры беларускай: кнігі і дакументы вялікага Княства Літоўска-Беларускага ды навейшыя творы нашых пісьменнікаў і вучоных знайшлі там сабе месца. Адзін з нашых студэнтаў расказваў мне, што там іменна выкапаў усе патрэбныя дакументы гістарычныя да свае навуковае расправы аб Уніі на Беларусі.

Агледзіўшы бібліотэку, ухадзім у апартаменты Борджыя ды Рафаэляву Ложу.

Радрыга Борджыя ў 1426 г. быў пасля слаўнага Інакенція выбраны на папежа пад імем Александра VI і хоць ня надта заслужыў у гісторыі понтыфікату, то аднак выбітна адзначыўся ў дзеях мастацтва. Умела выкарыстаў ён для дэкарацыі фрэскамі слаўнага маляра Пінтурыкія, які цудна размаляваў 5 заляў, а найцудней залю Сыбілі, у каторай скляпенні, падпёртыя дванацца-

цю фігурамі Сыбілі і прарокаў, раскрашаны астрономічнай сымболікай ды 12-цю бандэролямі апостальскіх артыкулаў веры. Чым далей ідзём, тым большая цікавасць. Затрымоўваемся ў залі «Вольнага Мастацтва» пад блакітным скляпеннем з пазалочанай орнаментыкай. На сценах красуецца ў сямі фрэсках глёрывіфікацыя мастацтва, паказваючая падставовыя прыцыпы ў сярэднявечных школах навучання: граматыкі, рэторыкі, дыялектыкі, арыфмэтыкі, гэомэтрыі і астрономіі.

У «Залі Святых» на сценах — сцэны біблейныя і сцэны з жыцця хрысціянскага, як, напрыклад, гісторыя нявіннай Зуанны, дыспута св. Кацярыны Александрыскай, св. Антоні і Павал на пустыні, мучэнне св. Сцяпана.

Але артыстычны комфорт і элганцыя дасягае зэнту ў Залі Тайніц, дзе Пінтурыкія ўвекавечніў гэніальнымі малюнкамі жыццё Хрыста і Найсвяцейшай Дзевы: Звястанне, Народзіны Хрыста, Адорацыя Магаў, Унебаўшэсце, Зыход Св. Духа і г. д.

Нельга паасобна захапляцца кожным фрэскам. Што за цудная прыстойнасць, напрыклад, у Ма-

Сыкстынская капэла.

донне! Што за простадушнасць дзіцячая ды пакора пастушкоў, паклоннікаў Бэтлеемскіх; што за рэалізм у постаці папежа, адоруючага згробуўсталага Хрыста!.. Папеж у цяжкай багатай капе кленчыць, згарнуўшы рукі, а ля яго каштоўная тыара з золата і пэрлаў, распырскваючых быстрыя касулі ясныя на цёмную зелень газону.

Ня выходзіў бы, здаецца, з гэнага зачараванага свету красак, каб ня сіла цікавасці, якая нават і тут ня можа даволі насыціцца і ўспакоіцца, а наадварот — становіцца штораз неспакайнейшай. Ці дзеля таго, што прачувае блізка новыя, большыя дзівы?

Аслепленыя гэніем слаўнага Пінтурыкія, уходзім у новы рай мастацкі, у Ложу Рафаэля Санці з Урбіна, дзе гэты несляротны гэній малярскі, удатна выкарыстаны праз энэргічнага папежа Юлія II, увекавечніў слаўную апостэозу людзкое і Божае веды, а такжа ў абшырных гістарычных ды алегорычных сцэнах, чаруючых гожасцю велічы і гармоніі, прастаты і роўнавагі малюе вы-

моўную глэрыфікацыю папства.

Найбольш, аднак, гэній умбрыйскага тварца увыватніўся ў залі Папескага Трыбуналу: пад скляпеннем відны сымбалічныя фрэскі — Справядлівасць і Тэалогія, Філёзофія і Паэзія. Пад цнотай справядлівасці, трымаючай меч і вагу, Рафаэль згрупаваў растаропнасць, сілу ды мяркоўнасць. Пад Паэзіяй умясціў Парнаскага Аполёна. На проціўлеглых сценах прыгожа расцілаюцца: пад Філёзофіяй — Афінская школа з апотэозай грэцкай мудрасці, а пад Тэалогіяй — Трыумф Эўхарыстыі, тая працудоўная сцэна, поўная спакойнай светазарнасці, у якой так дзіўна гармонізуецца рэлігійная сынтэза ваюючага і трыумфуючага Касцёла з незраўнаным палётам мастацтва.

Рафаэль упрыгожыў гэнузалю вылучна для высоказаслужанага ў дзях папства Юлія II.

Многа і іншых твораў аставіў несляротны Санці, але ці ж льга ўсё тут апісаць?

А хто ж тут утуліўся скромненька з сваім сапраўды над-

земным гэніем у малой зальцы, малёванай для Мікалая V? Во тут то праўдзівая райкасць! Авывае цябе нейкая таёмная анельская атмасфэра, калі расмакованае далікатнымі Рафаэлявымі лініямі вока затрымаеш на фрэсках даўнейшага ораторыум пабожнага Мікалая. Што за чыстата надпрыроднага ідэалізму! Што за моц, што за пэўнасць ды ўдатнасць кампазіцыі, паказваючая, як грунтоўна знаў і любіў надпрыродную атмасфэру пакорны аўтар іх — пабожны законнік з Фьезоле (з-пад Флёрэнцыі) *Frater Angelicus*! Найбольш хватаюць за сэрца эпізоды з жыцця двух дыяканаў мучанікаў: св. Сцяпана і Лаўрэна.

Але ўвага! Стаімо вась на парозе наймагутнейшых мастацкіх чараў, на парозе святыні Мастацтва і Рэлігіі — слаўнай «Сыкстыны». Распешчанае раскошнае Рафаэлявай далікатнасцю вока затрымоўваецца прагавіта ў экстатычным аслупленні на «Страшным Судзе» Міхала Анёла. Можна сабе ўявіць сілу контрасту! Удараная сілай тытаніч-

Архібазыліка св. Яна на Лярэтане.

ных помыслаў уява аж енчыць пад грамавым уражаннем! Як жа маленькім, слабым, ніштожным пачуваешся, дарагі наглядчыку! Магутная таёмная сіла калоціць волатна цэлым светам агромністых рыдваноў людзкіх постацяў. Навокал Хрыста, грознага Судзі і Мсціцеля, разыгрываецца і нейкай страшэннай фурыяй анатомічнай апошняй патрасаючай драма людзтва. Добрыя і злыя духі важна і грозна дзеляць, парадкуюць выбраных і праклятых! Які ж удараючы контраст на тварох адных і другіх!

Але не замазвайма рэзкасці контураў гэнай вялікай паэмы гразы і сілы апісаннем дробязяў. Спрабуйма ахапіць вокам цэласць капліцы. Аднанавовая, даўжынёю ў 40 мэтраў, 13 шырынёю і 26 вышынёю. Выглядала б яна вельмі проста, каб не багацтва фрэскаў. Працавалі тут першарадныя малярскія сілы, а ў першай меры Мікеланджэла.

На правай сцяне — гісторыя вызвалення Ізраэля з няволі Егіпскай; на левай — жыццё Хрыстуса, вызваляючага людзтва з

няволі граху. Дзевяць сцэнаў, прадстаўляючых стварэнне свету, першы грэх (змей кусіцель, тут з галавою жанчыны), гісторыю Ноя і г. д. ідуць адна за другой, над імі на склонах скляпенняў — магутныя фігуры Прарокаў і Сыбілляў, а ў луках над вокнамі — Хрыстовы продкі. Адным словам — жывая Біблія.

Эх, каб папалі сюды якім цудам нашы самадуры баптысты — застыдаліся б напэўна свайго неразумнага абразобурства! Як бо магчыма адкідаць тую, Богам створаную, сілу малярскага гэнія, так дабітна прадстаўляючую нам Божую Праўду!?

А каб жа яны мелі шчасце быць прысутнымі падчас понтыфікальных цэрэмоніяў, калі па смерці папежа пад «Страшным Судом» з тысячных грудзей духавенства загрыміць, будзячы сапраўды апокаліптычнае рэха, магутнае «*Dies Irae*» і «*Requiem*», або, калі новавыбраны папэж, паважны белы старэц у грамадзе дастойных пурпуратаў, арцыбіскупаў, біскупаў ды іншых дастойнікаў, моліцца ў гадаўшчыну

свае каранацыі! Разслызіліся б напэўна ад сукрухі, згінаючы калені прад Хрыстовым Намеснікам. Няма месца на свеце, дзе б мінуўшчына так гармонійна злівалася з сучаснасцю, зямля з засветам, выклікаючы сапраўднае адчуванне несканчатнасці!..

О, як вялікія справы твае, Госпадзе!

Даволі, даволі! Галава і сэрца бы кондэнсатар наладаваны на тоўпам уражанняў да апошняе застаўкі! Больш нічога ня лезе. А шкада. Яшчэ астаўся музей старадаўнасцяў, а ў ім таксама многа мастацкіх чараў. Успомнім толькі Бэлівэдэрскага Аполёна, Юнону і слаўнага Лякоона, якога Мікеланджэла назваў «мастацкім цудам».

* * *

Другі дзень распачынаем юбілейным набажэнствам у Архібазыліцы св. Яна на Лярэтане. Гэта другая значэннем артыстычным і гістарычным патрыярхальная святыня Рыму. Уважаецца яна за матку ўсіх рымскіх святыняў. Да XIV веку была яна

рэзыдэнцыяй папежаў. Многа тут старадаўных памятак.

Тут, напрыклад, прахаваўся стол, на якім Збавіцель адпраўляў з апосталамі Апошнюю Вячэру (першую Імшу св.).

У старым папескім палацы, прылягаючым да касцельных муруў, знаходзіцца шмат старадаўнасцяў, асабліва катакомбавых.

Тут у 1925 г. адбывалася вялікая выстава місыйная.

Тут 11 лютага 1929 г. быў падпісаны трактат між Апостальскай Сталіцай ды Італійскім урадам.

Проці гэнай архібазылікі стаіць каплічка, у якой месцяцца памятныя сходы святыя, па якіх ступаў калісь Хрыстус, ідучы да Пілата на суд. Перавезены яны з Палестыны ў Рым падчас крыжовых паходаў. Недалёка ў тэй жа часці гораду — базыліка св. Крыжа, дзе сапраўдныя кавалкі Хрыстовага крыжа перахованы разам з крыжамі разбойнікаў. Нават адзін кавалак лотравага крыжа даволі вялікі, тры аршыны даўжынёю, звычайнай грубіні. Толькі вельмі ж спаракнелы.

Годна ўвагі такжа базыліка св. Паўла. Пяць абшырных нават разгранічаны радамі калюмнады. Але ж, сапраўды — лес калюмнаў! У вялікім алтары, цэнным з боку архітэктонічнага, спачывае цела св. Апостала народаў. На цвінтары звяртае на сябе ўвагу вялізарная статуя гэнага Вялікага Волата Духа і волі: з пяруновай закатнай грозой на твары і мечам у правай, курчава шчэмленай, далоні — стаіць у гарачым задуменні, гатовы да змагання з ворагамі душы.

На дзядзінцы кляшторным за базылікай — прыгожы агародзец з цудоўнаю студзёнкай, абнесены кругом галерыяй. А калюменкі ў той галерыі — гэта цуд багацтва архітэктонічнага помыслу, кожная ў іншым стылю, розніцца ад свае суседкі, аднак становіць

гармонійную цэласць: еднасць у прыгожай рожнароднасці.

Душа сапраўды ліпне да гэных шляхотных геніяльных людзкіх вытвараў, але мус цікавасці адрывае і гоніць далей...

Праз румовішчы паганскага Рыму, *Forum Romanum*, слаўны Калізей, асвечаны кроўю мучанікаў ды глядыатараў, ахвяр шалёнай дзікасці і распусты цэзараў — праз слаўную Мамэртынскую турму, дзе сядзелі ў ланцугох св. Пётра і Павал ды Сенкевічава Лігія. Над развалінамі паганскіх святынь і Палатынатам, колішняй пышнай цэзаравай рэзыдэнцыяй, дзе шалела калісь збыткунасць і цынічная распуста, — паспяшэмо ў Катакомбы.

* * *

Хрысціяне! Перажагнайся ў душы, спамянаючы аб гэных дарагіх сэрцу нашаму сакрарыях, дзе ў крывавых конвульсыях мук цярпенняў, у гарачых малітвах ды бязсонні, у духовым узмацненні словам апостальскім ды Целам Хрыстовым радзіўся маляды перамажны хрысціянскі дух (Касцёл) — адрадіцель заморанага ашалелым паганізмам чалавецтва. Гаворым і чытаем звычайна аб гэтых святых памятках з такім плыткім зацікаўленнем, як аб найпрасцейшых рэчах і патрэбах будняга дня. А хай толькі стане нага твая на першай ступені, вядучай у цёмныя падземныя нетры пяцісоткілометравай даўжыні, становячыя быццам падземны горад, сплецены вуліцамі-завулкамі, усыпаны касцямі святых у Хрысце братоў і сёстраў, — мімаволі задрыжыць табе ступа, а душою скалыхне пабожная трывога ў пачуцці нягоднасці таптаць гэныя святыя месцы. Кожная грудка зямлі ёсць тут рэліквія! Сколькі ж тужных ды ўзрушаючых успамінаў з далёкай слаўнай крывавай даўнасці хрысціянскай лезе ў душу і сэрца!..

Трывожна мігаціць полымя свечкі ў руцэ, ледзь разсвятляючы кожнаму дарогу, сноўдаецца па цёмных туфавых сценах, заглыбах, дзе былі гробы мучанікаў, адслання хоць слаба малявання або рытыя сымболі на сценах каменных плітах; тут галубок з аліўнаю галінкаю ў дзюбцы (сымбаль супакою, жаданага для мучаніка), там рыбка (ціхая пакора хрысціянская), там зноў размолена ў экстаычнай позе постаць з рукамі, узнесенымі да неба, а там вун у закратаванай пячурцы — нейкія косці.

Раптам зямны калідор разшыраецца ды разгаліняецца на многа іншых калідораў і крыпт. Я, разчуляны відам ды слёзнымі ўспамінамі, ня вытрымаў: інтонавую «Святы Божа, Святы моцны, Святы несмяротны! Зжалься над намі!»... За мною — усе. Божа! Што за настрой! На блядых, ледзь прыкметных тварах відны слёзы. І паняслася па ўсіх тых закутках святых панурым рэхам таёмная пабожная наша суплікацыя, суплікацыя хрысціян дваццатага веку, выклікаючы сабе здаецца да ўтуру жудасны водгук далёкіх крывавых вякоў, малебны водгук першых хрысціян... Ці даляціць ён да трону Найвышэйшага? Ці адверне злавесную гразу нанова адроджанага паганізму?..

Нігдзе і ніколі так жыва і выразна не малюецца загадкавая сучаснасць, як у тым перапоеным крывавай гісторыяй санктуарыуме. Як жывая стала ў памяці маея повесць аднаго з новачасных пісьменнікаў, аснованая на апокаліптычнай візыі св. Яна Эвангелісты, які ў грозных жудасных абразох малюе канец свету.

Творыцца пекла на зямлі. З'яўляецца публічна Антыхрыст. У Маскве, Бэрліне найвышэйшая рада аглашае ўрэшце вайну. Маскоўская армія пры помачы пякельнай выдумкі «чырвоных касуляў смерці» пераступае граніцу. У кароткім часе ўсе за

малымі выняткамі арміі аддаюцца Антыхрысту. Арганізуецца вялікі паход праз Эўропу на Рым. Антыхрыст маніцца рашуча сцерці з твару зямлі Хрыстовага Намесніка ды ўстанавіць непадзельнае ўсесветнае сваё валадарства.

І вось настае трагічная хвіліна: армія Антыхрыстава, бы старадаўны вандалізм, акружае Рым. Папеж Пётра II-гі, жадаючы адхіліць кровапраліцце, сам на чале ўрачыстае працэсыі ідзе ў абоз Антыхрыста. І спатыкаюцца два волаты, дзве праціўныя сілы, дзеля апошняга разрахунку.

— Пахвалёны Езус, — звяртаецца з годнасцю і моцай Пётра, гледзячы ясным праніклівым вокам на Антыхрыста. А той, ухмыляючыся іронічна:

— Ты яго хваліш, ня я!

— Кожны, хто толькі прышоў на гэты свет, павінен хваліць Яго.

— У крыві і паніжэнні!?

— У тужнай любові.

У канцы перамагае Хрыстус: «чырвоныя праменні», зіяючыя з пражэктара, бы з пякельнай пасці, ніяк ня могуць зжэрці папежа, трымаючага Найсвяцейшы Сакрамэнт. Антыхрыст чарнее са злосці. Хрыстус перамагае! Але гэта ўжо канец свету, валячагася катастрофальна ў грузы. Адчыняюцца гробы. Сын Божы зывае на суд жывых і памёршых...

Повесць фантастычная. Ніхто з нас ня ведае, калі прыдзе Дзень Госпадаў. Дык трудна з цэлай пэўнасці прадугледзіць у гэнай повесці зарок блізкага канца свету, аднак павінна зацікавіць нас фантазія аўтара, які жадае ўвідавочніць нам цэлую гразу сучаснасці, так падобную да тых прапракаваных апокаліптычных хвілін Суднага Дня.

Сучасная грамадзкая душа сапраўды так разбіта, так загонена ў падзямелле... Цемень пякельная запанавала ў яе глыбіні. З светлага чала свайго з шалёным скрыготам сарвала анельскі

дыадэм свайго Божлага пасланства. Адкрыта выраклася выжэйшых ідэалаў і дасягненняў. З думак сваіх вымазала залацістую пячаць Божай красы. Ашляглыя крыллі свае ледзь валочыць па загаслых румовішчах успамінаў светазарных, традыцыяў, пачуванняў, ды ідэйных лятученняў; паскудзіць іх у зманнай трагічнай брыдзе распуснай жады і сораму, афарбованага пакостам самазваннае псэўдокультуры. Нейкая чорная моц абматала ейныя думкі і жаданні ды выкалеіла іх з шляхоў думак і жаданняў хрыстыянічных. Атравілі яе заразаі матэрыялізму, сумніваў нэгацыі ды атэізму. Прывучаюць яе да бязглузднага культу дня, культу маны-моды, пад якой таіцца жабраства духа. Словам, спаганела дашчэнт. Таму-то і крызысы ў палітыцы і гаспадарцы. Няроўна вага між вонкавым, а ўнутраным духовым жыццём мусяць давесці да аканчальнай катастрофы. Так было калісь у старадаўных Грэкаў і Рымлян, так у эпоцы Рэформацыі, да таго даходзіць і ў нашых часах. Перажываем падобную лёгкадумнасць і недаспеласць моральную, як калісь перажывалі Грэкі і Рымляне. Аддаляемся ад Бога — Ідэалу несканчатнага, і дзівімся, чаму нам штораз цясней робіцца на гэтым свеці...

Дык ці ж на гэнай напурай асноведзі такіх думак фантазія выжэй за цытаванай повесці Альшакоўскага здавацімецца нам далёкай ад сапраўднасці? Ці ж сянняшняе Хрысціянства не ўцякаціме зараз у катакумбы?..

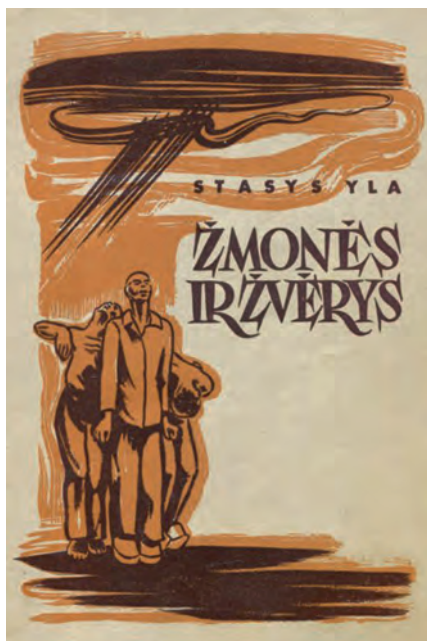
Сумна-слёзным ды надта ж вымоўным сымболом сучаснай хрысціянскай душы ёсць статуя ў катакумбовай крыпце Сыкстуса.

На цёмнай асноведзі туфовай сцяны ляжыць з падрэзанай шыяй, моў лілія снежна-беленькая, скошаная брутальнай рукою, стыдліва схаваная нявінны твар у зямлю, як бы ўзгардліва не хацела глядзець на тое пекла

сваечаснага паганізму, якога сталася нявіннай ахвярай. Два пальцы правай рукі, выцягнутай між кален, стройненька зложаны ў знак датрыманай Хрысту прысягі. Нельга вока адарваць ад гэнага чаруючага і саграваючага суровую атмасфэру катакумбовую дзіва гэроічнай нявіннасці!

Але выйдзьма з гэных панурых падзямелляў ды разважанняў і вярнемся слаўнай дарогай праз трыумфальныя вароты Канстантына Вялікага зноў у Рым новы. Сюдой калісь вяртаўся той слаўны ваяк з пераможнай вайны проці Максэнцыя, выводзячы за сабою з катакумбовай няволі хрысціянства, святазарны знак якога — крыж, даў яму перамогу над азвярэлым паганізмам. Канстантынавым «Эдыктам Мэдыолянскім» хрысціянства аглашаецца рэлігіяй дзяржаўнай. Малады, поўны Божлага Духа, Касцёл, атрымаўшы свабоду, хутка ачышчае атмасфэру струпянэлага паганізму, падымае чалавечу годнасць, вызначаючы ёй надземныя ідэалы ды паказваючы дарогу да іх. Якія ж разлеглыя горызонты адкрываюцца для зануджанага тандэтай паганскай духа! Аўторытэт, абдараны неабмыльнасцю ўлады, расце. Расце і пашанаванне таго аўторытэту. Ня трэба ўжо жалезнага тэрору, Мамэртынскіх вязніц да ўтрымання ладу, рэгулятарам бо ўсяго сталася ўзгадованае на хрысціянскай любові і справядлівасці сумленне. <...>

Заканчэнне будзе.

Вокладка кнігі
кс. Стасіса Ілы
«Людзі і звяры»,
1951 г.

Кс. Стасіс Іла

ЛЮДЗІ І ЗВЯРЫ

З успамінаў вязня канцлагера

Першыя дні

Калі грузавікі, што везлі нас, спыніліся каля Штутгафа, мы ўрэшце адчулі сябе амаль як на сваім месцы. Дзесяць дзён, што мы прабылі ў чатырох турмах (у Каўнасе, Тэльзіце, Каралёўцы, Марыенбургу) надта стамілі нас і многаму навучылі. Мы яшчэ не ведалі, куды нас вязуць і што нас чакае.

Да нас набліжаліся чатыры ўзброеныя эсэсаўцы. Калі яны падышлі, нехта загадаў нам сыхтавацца па чацвёрта. Яны павялі нас па добра выбрукаванай дарозе паўз чырвоны будынак «гатэля».

Калі мы ўжо стаялі на двары і чакалі, да нас падышлі два афіцэры — адзін малы, напалеонаўскага выгляду, другі высокі, з крывымі нагамі і апалымі плячыма. Яны агледзелі нашу групу, цішком гавораць нешта пра нас, як мы маглі зразумець па іхніх позірках і жэстах, пастаялі і

пайшлі паміж баракамі.

Мы не ведалі, хто гэта, і, па водле звычаю вольных людзей, не павіталіся з незнаёмцамі. Аказалася, што гэта былі сапраўдныя нашы валадары — камендант канцлагера маёр СС Хопэ і ягоны намеснік, альбо загадчык адміністрацыйнай справы лагера, капітан СС Маер.

Праз некаторы час мы заўважылі паміж баракамі нейкага старэйшага падафіцэра СС. Высокі, падобны з твару на капітана Маера, ён ішоў да нас лёгкімі крокамі, трымаючы тэчку пад пахай, крыху ссутуліўшыся, апусціўшы галаву. Махнуўшы рукой, ён загадаў нам сыхтавацца перад ім. Падняўшы вочы, ён разглядаў кожнага па чарзе, і не адзін з нас падумаў тады: «Гэты — сапраўдны д'ябал». Ягоны твар нібыта меў прыгожыя формы, але быў страшны, асабліва вочы. Ён распытваў нас грубым тонам і ўвесь час зласліва ўсміхаўся.

— Ты хто? — ён паказаў пальцам на маю каларатку.

— Ксёндз, — адказаў я.

Не падымаючы галавы, ён пажартаваў:

— Ксяндзам тут няма чаго рабіць. Хіба што ў крэматорыі.

Праміннула яшчэ каля трох гадзін, як раптам на галоўнай надбрамнай вежы загучала труба. Потым пачуліся гукі аркестра. Каля брамы мы заўважылі групу людзей з музычнымі інструментамі. Яны ігралі паходны марш, і мы падумалі — будучы маршыраваць эсэсаўцы.

Калона наблізілася да нас, але людзі не былі падобныя да салдатаў. Яны вярталіся, як армія, што пацярпела страшную паразу, — запыленыя, згорбленыя, панурыўшы галовы. За калонай вялі пад рукі тых, хто сам ужо не мог ісці. Ззаду ехалі двое колаў, на якіх былі скінуты памерлыя. Іхнія галовы гайдаліся, рукі звисали з бартоў, як вяроўкі. Вазніцы

Стасіс Іла (1908–1983) — літоўскі ксёндз, пісьменнік, акадэмік Каталіцкай Акадэміі навук Літвы. Да вайны здзяйсняў душпастырскае служэнне, працаваў у рэдакцыях часопісаў, выкладаў у Каўнаскім універсітэце. Быў уязнены гітлераўцамі разам з групай літоўскай інтэлігенцыі ў канцлагеры Штутгаф (цяпер Польшча). Пасля «вызвалення» савецкімі войскамі грамадзянаў СССР (у тым ліку і майго бацьку Яўгена Буйвала, які быў вязнем Штутгафа) пагналі на пакуты ў ГУЛАГ. Стасіс Іла здолеў вырвацца на Захад, дзе працягваў служэнне і творчую працу.

не праяўлялі ніякай пашаны да памерлых: яны размаўлялі паміж сабой і час ад часу лаяліся.

Марш сцішыўся, і нам было незразумела, для чаго гэта ўсё было патрэбна: каб ушанаваць мёртвых або каб парадаваць жывых? У жывых мы не заўважылі ні ценю радасці, хаця танальнасць маршу зусім не была *marche funebre*¹.

...Нямецкае гестапа абвінаваціла нас у супраціўленні: абвінаваціла за вочы, без следства, без суду. Падрыхтавалі ўсім тую самую фармулёўку: «*War taetig in Widerstandsbewegung*» (быў актыўным у руху супраціву). Гэта азначала, што нас прыраўнялі да польскіх падпольшчыкаў і расейскіх партызанаў, якіх належала неадкладна расстрэльваць.

Нас павінны былі расстраляць у Каўнасе. Пра гэта даведаўся генерал Юстас, ён звярнуўся да камандуючага нямецкага ўсходняга фронту, які быў бліжэйшы да Літвы, і папрасіў адкласці выкананне нашага смяротнага прысуду. Намаганні Юстаса, здаецца, падзейнічалі. Нас не расстралялі ў Літве.

У Нямеччыне наш лёс быў у руках Гімлера. Без ягонага подпісу смяротны прысуд не мог быць выкананы. (Напрыканцы 1944 г. гэтае права атрымалі таксама і гаўляйтэры.) Аднак абвінавачванні засталіся ў сіле, з імі нас і везлі па турмах у Штутгаф.

*Ego te absolvo*²...

Аднойчы, праз некалькі першых дзён, мы вярталіся па асфальтаванай дарозе з берага Віслы. Падаў дробны дожджык. Ісці трэба было пару кіламетраў. З рыдлёўкамі на плячах, з пануранымі галовамі, мы ішлі і думалі аб тым, колькі вытрываем у гэтым рабстве.

І вось ксёндз Альфонсас Ліпнюнас падышоў да мяне, тузануў за рукаў, даючы знак, каб мы крыху адсталі, і папрасіў выслухаць і

паспавядаць яго.

Без знака крыжа, каб ахоўнікі нічога не заўважылі, ён пачаў.

У мяне затрымцелі рукі, сціснулася сэрца. Як бадзягі, як зняважаныя ўсімі стварэнні, ксяндзы сустрэліся ва ўрачыстым акце споведзі.

Даючы яму разграшэнне, я папрасіў, каб ён мяне таксама паспавядаў.

Гэта было першае выкананне святарскага абавязку, якое мы здзейснілі. Камунію мы атрымаць не спадзяваліся, бо хто ж нам яе мог даць, акрамя анёлаў з нябёсаў.

Вярнуўшыся ў баракі, мы былі шчаслівыя, што можам прылегчы. Маё месца было на трэцім ярусе, пад самаю столлю, і там было невыносна душна. Я злез з трэцяга яруса і пайшоў пашукаць вады. Ведаў, што ва ўмывальні і ва ўсім лагера вада была брудная і яе нельга было піць. Хацелася толькі намачыць вусны і скроні. Ледзь валочачы ногі, я ўвайшоў ва ўмывальню. Гляджу, нехта ляжыць на каменнай падлозе. Ледзь чутна стогне. Высветлілася, што са спальнага бараку сюды вынеслі паміраючага чалавека, каб ён хутчэй сканаў.

Хаця я ўжо пабачыў шмат паміраючых і забітых, але гэтым разам мною ўпершыню авалодала жаданне выканаць свой святарскі абавязак і дапамагчы яму. Я наблізіўся і ўгледзеўся ў яго. Ён рабіў апошнія ўздыхі. Вочы ўжо застылі, і ў святле слабой сіняй лямпачкі ён выглядаў яшчэ больш жахліва.

— Ты хто, паляк? — спытаў я.

Ледзь чутным голасам ён прамармытаў, што так.

— Я ксёндз, — сказаў я. — Разумееш? — я сціснуў ягоную руку. — Пакайся, я дам табе разграшэнне.

Я ўзняў рукі над ягоным халадзеючым ілбом і прамовіў словы разграшэння.

Нейкая цеплыня разлілася ў

маіх грудзях. Я вярнуўся на сваё месца на нарах і некалькі хвілін думаў пра шчасце таго чалавека, якога толькі што нечакана знайшоў ксёндз. Ён жа маліўся ўсё жыццё, просячы Бога паслаць яму ксяндза ў гадзіну смерці. І з тысяч памерлых і паміраючых тут ён адзін дачакаўся гэтай ласкі.

На дыярэю першым з нашых захварэў эканаміст Вітаўтас Мэйлус. Ён ляжаў на другім ярусе яшчэ з адным літоўцам. Раніцай ён хацеў пайсці ў бальніцу. Надвячоркам ён прыслаў свайго сябра да нашых нараў, дзе мы ляжалі з Піліпам Наручысам, і папрасіў пабыць гэтую ноч з ім. Мы з Мэйлусам былі землякі і вучыліся ў той самай гімназіі ў Укмергесе. Я меркаваў, што ён хоча паразмаўляць з бліжнім чалавекам, паскардзіцца на цяжкасці. А ён сказаў мне:

— Ксёндз Стасіс, выслухай споведзь, бо мне засталіся лічаныя дні.

Мы ляглі побач, каб ніхто не заўважыў, і пачалі падарожжа па ягоным жыцці.

Доўгай была тая споведзь і шчырай. Спяшацца нам не было куды, толькі насустрач смерці, дык чаму ж не адкласці ўсе клопаты дзеля справаздачы, якая магла быць апошняй у ягоным жыцці. Гэтым разам я не адчуваў укусаў вошай, якія мучалі нас, калі мы клаліся на нары.

У бальніцу ён, як высветлілася, не патрапіў, а быў пераведзены ў барак для калек і паміраючых. Ён ужо амаль нічога не мог есці і высах, як трэска. Потым, не ведаю якім чынам, ён усё ж папрасіўся ў бальніцу і паціху ачуняў. Ласка, што прыйшла са споведдзю, умацавала ягоныя апошнія сілы і надала імпульс духу.

Першыя смерці

На чацвёртую нядзелю посту нам наладзілі другі «хрост»³, і тады першым зламаўся маёр

юрыдычнай службы Стасіс Пуоджус. Ён захварэў на запаленне лёгкіх, але некалькі дзён яго выганялі на працу. Мы вялі яго пад рукі і туды і назад. Мы імкнуліся, каб яго прызначалі на працу каля вадакачкі, а там хавалі яго паміж складзеных плітаў, на сонейку, і ён сядзеў там да самага вяртання з працы. Праз некалькі дзён ён зусім страціў сілы і раніцай атрымаў дазвол ісці ў бальніцу. Я выйшаў з ім на двор з 6-га блока, дзе мы тады жылі. Я веў яго пад руку і бачыў, у якім ён безнадзейным стане.

— Стасіс, — сказаў я яму, — я хацеў бы выканаць для цябе свой святарскі абавязак. Тваё змаганне будзе цяжкім, сам разумееш. Ці хочаш ты?

Ён зірнуў на мяне, нібыта не разумеючы словаў.

Месца для споведзі не было. Адчуваючы, што яму засталіся лічаныя дні, я адразу даў яму разграшэнне. Ubачыў, як ягоныя вочы напоўніліся слязьмі. Ён сабраўся з сіламі, і твар ягоны прасвятлеў. Ён паціснуў мне руку. У ягоных вачах я прачытаў падзяку.

Праз некалькі дзён, 14 красавіка — у сераду перад Пальмовай нядзелай — а 7-й раніцы ён

памёр — першы з нас, 46-ці. Калі 17 красавіка (увечары напярэдадні Пальмовай нядзелі) я сам трапіў у бальніцу, іншыя нашы хворыя распавялі, як Пуоджус перад смерцю трызніў і голасна крычаў. Нават у іншых палатах было чуваць, як ён паўтараў па-нямецку: «Прашу справядлівасці... Прашу запрасіць да мяне ксяндза Ілу».

Чаму ён клікаў ксяндза? Мабыць, уражанне ад разграшэння кранула яго, таму ён хацеў яшчэ раз паспавадацца ва ўсім. Гэтая думка мусіла быць вельмі глыбокай, калі нават у трызненні ён не пакінуў яе.

У падполлі з Богам

Нас было толькі двое ксяндзоў сярод 46-ці літоўцаў, якія трапілі ў Штутгаф 25–26 сакавіка 1943 г. За два гады да нас далучылі яшчэ некалькі сотняў літоўцаў. Але ксяндзоў сярод іх не было. Сярод палякаў былі двое — Ян Гайкоўскі і Невядомы. Апошні хаваў сваё сапраўднае прозвішча і святарства; працуючы ў руху супраціву, ён быў арыштаваны немцамі, таму хацеў застацца «Невядомым».

Катэгорыя «святары» ў Штутгафе не была выдзелена асобна,

як у Дахаў. Тут яны з першых дзён былі ўлучаны ў масу зняволеных, і больш пра іх ніхто не ведаў. Яны разам з усімі выконвалі тую ж працу; іх білі тымі ж палкамі, бізунамі і кулакамі, што і ўсіх іншых.

Як жа ў гэтым пекле было магчыма заставацца ксяндзом? Ім не было дазволена маліцца, як і ўсім астатнім зняволеным. Нельга было служыць Імшу або слухаць споведзь, бо ўсё гэта было забаронена. Тут у іх забралі ружанцы, Брэвіяры, катэхізісы. Ім нічога не дазвалялася рабіць, калі б яны нават захацелі. <...>

Аднойчы раніцай, калі мы былі ў гаражы і чакалі ранішняга шыхтавання, прагучалі ціхія словы малітвы. Гэта здарылася ўпершыню.

«...Цяжар працы вытрываем ахвярна і рашуча, у любові і добрым настроі. З Табою, Пане, не будзе цяжкаю нікая ахвяра, не будзе непераадольным нікае выпрабаванне. Будзьма спакойнымі, як дух нашага народа, і яснымі, як нябёсы над нашым народам...»

Усе схілілі галовы, прыціснулі грудзмі да нараў, запанавала ціша. Той, хто казаў малітву, скончыў свае словы, але астатнія не рушылі з месцаў. Мабыць, словы кранулі сэрцы, ды й самі яны вырваліся з сэрцаў як заклік вытрываць, перанесці ўсё, не страціць унутранага спакою і яснасці нябёсаў над нашай Айчынай, што жыла пад чуйным вокам Пана.

То быў пачатак рэлігійнага служэння ў нашым жыцці. Малы пачатак.

— Давайце будзем маліцца штодня! — прапанавалі некаторыя з сяброў, наблізіўшыся да ксяндза. — Трэба далучыць іншых.

У гэтым быдлячым стойле яшчэ цепліўся дух.

Увечары таго дня, калі сябры ляглі на нары і размаўлялі між

сабою, наш сакратар Наракас прыўстаў на нарах і сказаў:

— Сябры, памолімся!

Усе селі, як цені, схіліліся. Ззаду, з драгоў агароджы, ззялі лямпы, і іх святло падала праз маленькае акно нам на плечы.

«Пане, дай спакой нашым душам, стомленым і змучаным. Выбач нам нашы сумневы і ўздыхі адчаю. Мы верым у Тваё накіраванне і прымаем выпрабаванні за правіны нашага жыцця, на карысць для Айчыны і нашых блізкіх. Благаславі, Пане, нашых сяброў, якія ў смутку, дай ім трываласці, а тым, хто адышоў ад нас страшнаю смерцю, дай вечны супакой. Пане, Табе давяраем нашых блізкіх, што засталіся на радзіме, і сяброў па барацьбе. Твае спакой і ласка няхай прыйдуць у іхнія сэрцы. Ойча наш...»

Хор сцішана азваўся: «Хлеба нашага штодзённага...»

Галасы змоўклі. Кожны паглыбіўся ў сябе. Альбо думаў пра блізкіх, альбо перасяліўся ў свет мараў.

Ніхто не загадваў маўчаць пасля малітвы — яно так выйшла само сабою. І нашым правілам стала штовечар звяртаць апошнія словы да Бога. Штораніцы — перад размеркаваннем на працы, таксама звярталіся да Бога.

Распачаць гэтую малельную практыку, як памятаю, было нялёгка. Ксёндз заўсёды кіруецца пачуццём — не адштурхнуць таго, хто думае інакш. <...>

Вызваленне

На золку было незвычайна ціха. Ні сірэнаў, ні стрэлаў, ні нейкага руху. Няўжо пры браме няма ахоўнікаў? А за загароджаю не стаяць эсэсаўцы?

Настаў час мне пайсці да настаяцеля. Я агледзеўся, выйшаў праз шчыліну ў агароджы, кро-

чу паўз копы саломы, азіраюся. Дакладна, ніводнага эсэсаўца! Нейкая групка сунецца. Падобныя да зняволеных. Але ніхто не крычыць «Стоі!».

— Мы вольныя! — чую далёкія крыкі.

— Эсэсаўцы ўцяклі, мы вольныя!

Ніводнага з гэтых людзей я не ведаю асабіста. Я не паспеў падысці бліжэй, як яны пачалі абдымаць і цалаваць мяне.

— Мы вольныя, разумееш! Вольныя!

Мы цалаваліся, сціскаючы адзін аднаго. Мы не падзяляліся больш на палякаў, расейцаў або габрэяў.

На двары збіраліся зняволеныя. Азіраючыся, яны нерашуча набліжаліся адзін да аднаго. Я прыспешыў крок. Выйшаў на вуліцу. Яна была зусім пустая. Як і пляцоўка ўдалечыні.

У сакрыстыі я знайшоў наста-яцеля, які рыхтаваўся да Імшы.

— Я дамовіўся... — пачаў ён, нават не павітаўшыся. — Але сёння становішча змянілася. Нікога з тых людзей не будзе.

Усе ўцяклі. У хуткім часе тут будуць расейцы... Пасля Імшы я вас завяду да добрай парафіянки. Ксёндз вас ласкава прыме, і тая верніца — таксама.

Я вярнуўся ў хлеў. Сябры яшчэ зграбалі салому.

— Немцаў ужо няма! — сказаў я ім. — Мы вольныя.

— Вольныя?! — нібыта не разумеючы, зірнулі яны адзін на аднаго.

Мяшкі адразу паляцелі ўгару. Такой была першая рэакцыя сяброў.

— А цяпер — у касцёл, — сказаў я. — Потым будзем шукаць, дзе прытуліцца.

*Пераклаў з літоўскай мовы
Валеры Буйвал.*

*Паводле: Stasys Yla.
Žmonės ir žvėrys. Dievų miške.
Kaceto pergyvenimai. —
Kaunas, 1991 g.*

¹ Пахавальны марш (франц.).

² Адпускаю табе грахі (лац.).

³ Так эсэсаўцы блізнёрскім спосабам называлі здзекі з хрысціянскіх вернікаў, прымушаючы іх выконваць цяжкія і бессэнсоўныя працы.

Надзея Усава

Партрэт ксяндза Вінцэнта Гадлеўскага пэндзля Пётры Сергіевіча

У літоўскім прыватным зборы доктара Яніуса Гумбіса (Вільнюс), супрацоўніка вядомай міжнароднай адвакацкай кампаніі *Valiunas Elkex*, знаходзіцца малавядомы партрэт пэндзля Пётры Сергіевіча.

Для беларускіх католікаў ён мае, несумненна, вялікую каштоўнасць, бо гэта выява ксяндза Вінцэнта Гадлеўскага (1888–1942) — вядомага рэлігійнага і грамадскага дзеяча Касцёла на Беларусі. Яго найбольш поўную біяграфію («Ксёндз Вінцэнт Гадлеўскі», выд. Янушкевіч. — Мінск, 2018) выдаў два гады таму гарадзенскі гісторык Андрэй Вашкевіч. Згадаем некаторыя найбольш важныя звесткі з яго жыцця. Ксёндз уваходзіў у плеяду каталіцкай моладзі з беларускіх вёсак (Вінцэнт Гадлеўскі нарадзіўся ў 1888 годзе ў вёсцы Поразава Ваўкавыскага павета Гродзенскай вобласці), якія атрымалі вышэйшую тэалагічную адукацыю ў сталіцах краю: у Вільні, у каталіцкай духоўнай семінарыі і ў Пецяярбургу ў рымска-каталіцкай духоўнай акадэміі, а потым вярнуліся ў свой Край і хацелі весці службу на роднай мове. З 1916 года В. Гадлеўскі служыў вікарыем пры катэдральным касцёле ў Мінску, пасля Лютаўскай рэвалюцыі 1917 года ўдзельнічаў у працы беларускіх культур-

на-адраджэнскіх, рэлігійных і палітычных арганізацый. Пасля Рыжскай дамовы 1921 года, калі заходнебеларускія землі адышлі да Рэчы Паспалітай, пераехаў на Віленшчыну. У касцёле ў Жодзішках у 1921 годзе ён пачаў

весці службу па-беларуску, за што быў вызвалены ад абавязкаў пробашча парафіі. Некаторы час выкладаў у Нясвіжскай беларускай семінарыі. Займаўся перакладам на беларускую мову Новага Запавету, карыстаючы-

Надзея УСАВА — мастацтвазнаўца, вядучы навуковы супрацоўнік Нацыянальнага мастацкага музея Рэспублікі Беларусь. Народзілася ў Гомелі ў 1958 годзе. Скончыла Інстытут жывапісу, скульптуры і архітэктуры імя І. Рэпіна ў Ленінградзе па спецыяльнасці «мастацтвазнаўства» (1986 г.). У 1993 г. скончыла аспірантуру пры Інстытуце мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору імя К. Крапівы Акадэміі навук Беларусі. Лаўрэат спецыяльнай прэміі Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь дзеячам культуры і мастацтва ў намінацыі «Музейная справа» за экспазіцыі ў новым корпусе НММ РБ (2007). Аўтар творчых канцэпцый і тэматыка-экспазіцыйных планаў экспазіцыі «Прастора Хаіма Суціна» ў г.п. Смілавічы, некалькіх экспазіцый у замкавым комплексе «Мір» (2010), член навукова-творчай групы па стварэнні экспазіцый у Нясвіжскім замку (2011–2012). Аўтар звыш 250-ці артыкулаў па мастацтве Беларусі.

ся крыніцамі на сямі мовах. У 1925 і 1927 гадах арыштоўваўся польскімі ўладамі «за нацыяналістычную дзейнасць»; у 1927 годзе быў асуджаны на паўтара гады турмы. Адзін з заснавальнікаў і лідараў Беларускай хрысціянскай дэмакратыі, рэдагаваў газету «Крыніца». Гадлеўскі быў нібыта *альтэр эга* яшчэ аднаго слаўтага дзеяча — святара Адама Станкевіча. Яны разам стваралі Беларускую хрысціянскую дэмакратыю ў 1920-я. Вінцэнт Гадлеўскі вёў значную культурную дзейнасць — узначальваў Інстытут гаспадаркі і культуры, друкарня якога выдала больш за палову беларускамоўных кніг у Заходняй Беларусі. Ідэалісты і рамантыкі, яны пранікліся сацыялістычнымі ідэямі і выбралі сабе цяжкі шлях ахвярнага служэння свайму народу, на якім шмат каго, у тым ліку і ксяндза Гадлеўскага, чакала пакутніцкая смерць.

Верагодна, Пётра Сергіевіч пазнаёміўся з Вінцэнтам Гадлеўскім у 1920-я гады, яшчэ падчас вучобы ў Віленскім універсітэце імя Стэфана Баторыя, дзе ён вёў актыўную грамадскую дзейнасць і нават рэдагаваў студэнцкія беларускія часопісы, пішучы для іх артыкулы ў захапленні ідэямі хрысціянскай дэмакратыі. Пётра Сергіевіч па выхаванні і перакананні быў шчырым католікам і старанна выконваў усе рэлігійныя абрады. Ідэі хрысціянскіх дэмакратаў ствараць нацыянальнае беларускае мастацтва як адзіны падмурак, адзіную глебу для ўсіх мастакоў беларусаў былі засвоены ім у тыя гады і на ўсё жыццё. Сярод яго блізкіх сяброў падчас студэнцтва і пазней у польскай Вільні было шмат ксяндзоў, якія даручалі яму распісы ў каталіцкіх храмах: гэта былі Адам Станкевіч, Станіслаў Глякоўскі, Казімір Сваяк, Вінцэнт Гадлеўскі. Ксёндз Адам Станкевіч напісаў

Ксёндз Гадлеўскі падчас св. Імшы ў Троіцкім касцёле ў Жодзішках. 1920-я гг.

пра Пётру Сергіевіча і яго першую персанальную выставу ў Вільні захапляльны артыкул у беларускім часопісе, дзе назваў яго «сапраўдным нацыянальным мастаком», і ўдзячны мастак не ўпускаў магчымасці напісаць партрэты сваіх духоўных настаўнікаў.

Дакладная дата напісання партрэта кс. Вінцэнта Гадлеўскага невядомая. Літоўскія мастацтвазнаўцы датуюць яго 1935–1940 гадамі. Гэта быў перыяд найвышэйшага росквіту творчасці П. Сергіевіча, калі ён уступіў у віленскае Таварыства артыстаў-пластыкаў і атрымаў

афіцыйны сацыяльны статус, прызнанне калегаў па цэху. Гэтае датаванне пацвярджаецца і фотаздымкамі кс. Гадлеўскага, якіх захавалася ў дастатковай колькасці. Цалкам магчыма, што і партрэт гэты пісаўся па вядомай групавой фатаграфіі лідараў Хрысціянска-дэмакратычнай партыі сярэдзіны 1930-х гадоў, дзе мы бачым кс. Вінцэнта Гадлеўскага сярод аднадумцаў — ксяндзоў Леваша, С. Глякоўскага, А. Станкевіча і Я. Германовіча. У П. Сергіевіча ўжо тады склалася канцэпцыя афіцыйнага партрэта, галоўнымі рысамі якога былі невялікі фармат, фізічнае

Кіраўнікі Беларускай хрысціянскай дэмакратыі.
У першым радзе — ксяндзы Леваш, С. Глякоўскі;
у другім радзе — ксяндзы А. Станкевіч, Я. Германовіч. Сядзіць справа — В. Гадлеўскі.

Ксёндз Гадлеўскі ў Жодзішках, 1925 г.

падабенства і стрыманасць у колерах. Калі ён не меў магчымасці доўга працаваць з «мадэллю», яму даводзілася выкарыстоўваць фотаздымкі. Так былі напісаныя партрэты стваральніка Беларускага музея ў Вільні Івана Луцкевіча і Францішка Багушэвіча, але кс. Гадлеўскага мастак мог пісаць з натуры — тым не менш ён выкарыстаў і гэты фотаздымак. Мастак крыху змяніў позу ксяндза, даўшы ёй лёгкі разварот. Ён выбраў невялікі пагрудны фармат.

Партрэт прасты, лаканічны па кампазіцыі, з адценнем афіцыйнай прэзентацыі: кс. Гадлеўскі намаляваны на нейтральным фоне ў стрыманай «музейнай» вохрыстай гаме. У такой жа манеры П. Сергіевіч напісаў і другі партрэт ксяндза Глякоўскага (1935). Верагодна, Сергіевіч ствараў свой партрэтны цыкл — галерэю аднаго фармату вядомых каталіцкіх дзеячаў.

Мы, нашчадкі, ведаючы фінал лёсу ксяндза Вінцэнта Гадлеўскага, успрымаем яго асобу як трагічную. Сергіевіч увасобіў у партрэце сярэдзіны 1930-х гадоў сваю павагу да гэтага чалавека, падкрэсліўшы яго годнасць. Ні мастак, ні ксёндз не ведалі, праз

якія выпрабаванні праз некалькі гадоў ім давядзецца прайсці... Загінуў ад рук гестапа ксёндз Станіслаў Глякоўскі, памёр у Азёрлагу ў 1949 годзе ксёндз Адам Станкевіч, а ксёндз Вінцэнт Гадлеўскі быў расстраляны нямецкімі карнікамі ў Трасцянец у 1942 годзе. Мастак Пётра Сергіевіч нейкім цудам ацалеў і ў гады вайны, і ў пасляваенныя гады сталінскіх рэпрэсій, яму нават удалося вызваліць сям'ю сваёй сястры, якую выслалі ў Казахстан.

З усталяваннем савецкай улады ў Літве многае змянілася, і Сергіевіч быў вымушаны хаваць свае былыя знаёмствы і перакананні — гэта было небяспечна...

З сярэдзіны 1940-х ён ужо не дэманстраваў сябе адкрыта як верніка, не расказваў пра свае роспісы ў касцёлах у 1930-я гады, але гэта выявілася ў час яго 5-гадовай выкладчыцкай працы ў Літоўскай акадэміі мастацтваў у 1950 годзе. З яго ўласных словаў (у перакладзе пляменніка) аднойчы падчас заняткаў ён нахіліўся над мальбертам свайго вучня — студэнта-камсамольца і перакананага атэіста, які ўбачыў у выкладчыка выскачыўшы з-пад кашулі нацельны крыжык

і напісаў данос у рэктарат. Праз некаторы час была знойдзена прычына звольніцтва Сергіевіча як «неблаганадзейнага». Была і іншая прычына: Пётра Сергіевіч прытрымліваўся акадэмічнага рэалістычнага жывапісу, які ў пасляваеннай Літве не вельмі ўспрымаўся, таму літоўскія мастакі лічылі яго «адсталым традыцыяналістам». Акрамя таго, Сергіевіч ганарыўся сваім беларускім паходжаннем і пісаў карціны на тэматыку беларускага сялянства, за што новае пакаленне літоўскіх мастакоў аднесла яго да «чужынцаў» у літоўскім мастацтве. Аднак дзякуючы старым сябрам мастакам у 1962 годзе, да свайго 60-годдзя, Пётра Сергіевіч быў уганараваны званнем заслужанага мастака Літоўскай ССР, якога ад роднай Беларусі ён так і не дачакаўся.

Партрэты былых сяброў Пётра Сергіевіч хаваў у сваёй майстэрні (калі не перадаваў у падарунак сваім «мадэлям»). Ён марыў аб адраджэнні Беларускага музея імя Івана Луцкевіча ў Вільні і нават захоўваў шматлікія зачыненыя музеі. З партрэтаў святароў цудам захаваўся нядаўна знойдзены ў Поразава ў доме сваячкі партрэт ксяндза Глякоўскага. Як ацалеў партрэт ксяндза Гадлеўскага, пакуль невядома: магчыма, ён знаходзіўся ў сястры ксяндза, якая пасля вайны з'ехала ў Польшчу. Магчыма і другое: пасля смерці жонкі Сергіевіча Станіславы ў канцы 1990-х гадоў кватэра мастака была прададзена, а яго спадчына часткова вывезена ў Польшчу жончынаю сястрою, а часткова прададзена на захаванне сябрам сям'і ў Вільнюсе. Галоўнае, што гэты партрэт з'явіўся з прыватнага збору практычна адначасова з выхадам кнігі-біяграфіі А. Вашкевіча як падарунак усім вернікам, якім дарага імя слаўтага беларускага інтэлектуала, святара і патрыёта.

Пётра Васілеўскі

Аляксей Марачкін і яго малітва за Беларусь

Звычайна мастаком лічаць чалавека, які мае дакумент пра заканчэнне адпаведнай навучальнай установы і прафесійныя навыкі, што дазваляюць яму больш-менш якасна працаваць у сферы, дзе запатрабаванае ўменне валодаць алоўкам, пэндзлем ці скульптурскай стэкай. Ёсць яшчэ мастакі самадзейныя, інакш кажучы — дылетанты, якія да ўсяго дайшлі без сістэмнай адукацыі, сваім розумам, прыродным талентам і высокай працаздольнасцю. Калі-нікалі іх работы нават не адрозніш ад тых, што робяць адукаваныя прафесіяналы, але ў мастацтве рамяство — толькі першая прыступка. Мастаком жа, калі гэта слова пісаць з вялікай літары, насамрэч з'яўляецца той, хто здолеў узняцца ад рамесніцтва да творчасці. І вось тут пачынаецца таямніца... Па-першае, ёсць творцы, якія ўвогуле і маляваць «па-людску» не ўмелі. Да прыкладу, нашы землякі Марк Шагал ці Хаім Суцін, ды, бадай, і ўся так званая «Парыжская школа» пачатку мінулага стагоддзя, што ўмоўна аб'яднала таленавітых дылентатаў з усёй Еўропы. Сярод тых «парыжанаў» я найбольш шаную геніяльнага італьянца Амедеа Мадыльяні. Па-другое, карціна, скульптура ці графічны аркуш бываюць зроблены так, што майстэрства нават зашкальвае, а ўсё адно, як сказаў бы Станіслаўскі: «Не веру!». Глядзіш на такую работу з захапленнем, а адышоў і забываешся.

Падчас выставы ў Палацы мастацтваў.
Мінск, верасень 2020 г.

Гэты доўгі ўступ да гаворкі пра творчасць Аляксея Марачкіна патрэбны мне дзеля таго, каб для сябе самога высветліць і іншым патлумачыць, чаму гэтаму мастаку я заўжды веру, хоць і не заўжды бываю з ім згодны, і чаму, сцвердзіўшы сябе ва ўжо далёкія 70-я ў якасці творцы, здольнага пераканаўча сфармуляваць нацыянальную ідэю сродкамі выяўленчага мастацтва, ён і ў свае 80 гадоў застаецца ў гэтай справе лідарам, прытым, што за гэты час у Беларусі змянілася некалькі пакаленняў мастакоў...

Я не схільны пераацэньваць ролю асобы ў гісторыі, у тым ліку і ў гісторыі мастацтва, але для мяне відавочна, што постаці, якія называюць знакавымі і параўноўваюць з зоркамі першай велічыні, з'яўляюцца на нацыянальным небасхіле не-

выпадкова. Тут мусіць адбыцца збег, супадзенне акалічнасцяў на асабістым, лакальным і глабальным узроўнях. У згаданыя 70-я наша Беларусь даспела для таго, каб выйсці з той культурніцкай рэзервацыі, межы якой былі акрэслены савецкай ідэалогіяй і нацыянальнай палітыкай Крамля. Дарэчы, тое самае адбывалася, бадай, ва ўсіх саюзных рэспубліках з Расіяй уключна. Мяне нельга залічыць у радыкальныя крытыкі савецкай эпохі: я знаходжу ў ёй станоўчыя рысы і з'явы, але нікуды не падзенешся ад таго факту, што Масква навязвала беларусам комплекс непаўнаважнасці. Па тым часе ні ў перыядычным друку, ні ў навуковых доследах нельга было засведчыць нешта станоўчае пра Беларусь, яе гісторыю і культуру, не зрабіўшы перад гэтым рыту-

Пётра Васілеўскі — журналіст, карэспандэнт газеты «Культура». Нарadzіўся ў 1954 годзе ў Мінску. Скончыў Мінскую мастацкую вучэльню, а потым — Беларускі дзяржаўны тэатральна-мастацкі інстытут (Беларуская дзяржаўная акадэмія мастацтваў), дзе атрымаў кваліфікацыю дызайнера-графіка. Паступіў у аспірантуру на мастацтвазнаўства і заняўся журналістыкай. Працаваў у газетах «Літаратура і мастацтва», «Народная воля», «Мінскі кур'ер», «Товариш», супрацоўнічаў з часопісамі «Мастацтва», «Маладосць», «Беларусь», «Нёман». Сябра Беларускага саюза мастакоў па секцыі крытыкі і мастацтвазнаўства. Піша пра выяўленчае мастацтва і пра дызайн.

Падчас выставы «Армагедон».
Мінск, верасень 2020 г.

альнага паклону ў бок так званага «старэйшага брата». Дык вось Марачкін быў і застаўся сярод тых, хто сродкамі мастацтва імкнуўся знішчыць гэту заганную, абразлівую для нацыі завядзёнку, прычым у яго гэта добра атрымліваецца.

Творчасць Аляксея Марачкіна 70–80-х гадоў мела найперш асветніцкі змест. Ягоня тагачасныя карціны можна лічыць свайго роду ілюстрацыямі для яшчэ не напісанага праўдзівага падручніка па гісторыі Беларусі. Дарэчы, не напісаны ён і дагэтуль, бо пасля так званага «рэферэндума», які пазбавіў нашу дзяржаву гістарычнага сцягу і герба, а беларускую мову статусу адзінай дзяржаўнай, у тых падручніках па гісторыі нашай Краіны, паводле якіх вучаць у беларускіх школах, каледжах і ВНУ, відавочна не стае беларускасці.

У 1986 годзе грывнуў Чарнобыль, які падзяліў гісторыю краі-

ны на «да» і «пасля», як калісьці ўжо было «да вайны» і «пасля вайны», «да рэвалюцыі» і «пасля рэвалюцыі». Сацыяльны чыннік зыходна прысутнічае ў творчасці Аляксея Марачкіна. Між тым асветніцтва патрабуе ад чалавека, які шчыруе ў гэтай справе, выразнай грамадзянскай пазіцыі, але менавіта мастакоўскае асэнсаванне чарнобыльскай бяды зрабіла спадара Аляксея творцам нацыянальнага маштабу. Мы памятаем, што савецкая дзяржава аказалася няздольнаю справіцца з наступствамі трагедыі, і гэта акалічнасць наблізіла «дэмантаж» СССР. А яшчэ Чарнобыль змусіў многіх атэістаў звярнуцца да Бога, узгадаць біблейную Зорку-Палын. Аляксею Марачкіну заўжды было бліскім хрысціянскае бачанне свету, таму і не дзіўна, што ў шэрагу твораў ён выбудоўвае паралелі Зорка-Палын і Чарнобыль, міфічны Апакаліпсіс і рэальная ядзерная

трагедыя, што можа паставіць крыж на фізічным існаванні беларускай нацыі. Найбольш значныя творы ў гэтым раздзеле творчасці Марачкіна — карціна «Планета Палын» і ікона Божай Маці ахвяраў Чарнобыля. Першая работа выканана ў сюррэалістычнай стылістыцы, другая — у традыцыйных беларускага сярэднявечнага жывапісу.

Спадар Аляксей — адзін з ініцыятараў стварэння ў 1990 годзе сёння ўжо легендарнай творчай суполкі «Пагоня». Яна аб'яднала мастакоў, якія, незалежна ад эстэтычных прыхільнасцяў і тэматычных перавагаў, уважаюць за найвышэйшую каштоўнасць незалежнасць Беларусі. Сябры суполкі аператыўна рэагуюць творчымі акцыямі і выставачнымі праектамі на палітычныя падзеі, што пагражаюць суверэнітэту Краіны, а таксама ладзяць выставы ў гадавіны значных гістарычных падзей і ў юбілейныя даты слаўных беларусаў.

У выставах «Пагоні» бралі ўдзел не толькі сябры суполкі, але і тыя, хто падзяляе дэклараваныя «пагонічамі» ідэі. Як вядома, мастакі паводле вызначэння індывідуалісты. Мастакі шыхтамі не ходзяць, таму той факт, што суполка ў наступным годзе адсвяткуе трыццацігоддзе, падаецца ўнікальным. Быў момант, калі мне падавалася, што вялікай патрэбы ў такім творчым аб'яднанні ўжо няма. Суверэнная Беларусь рэстаўруе замкі і палацы; ставяцца помнікі, пра якія ў савецкі час нават марыць не даводзілася; сумленныя навукоўцы пішуць сумленныя кнігі па нашай гісторыі, Беларуская Народная Рэспубліка, адна згадка пра якую выклікала ў камуністаў істэрычную рэакцыю, ужо разглядаецца як важны этап у фармаванні беларускай дзяржаўнасці. Падавалася, што нарэшце дзяржава выконвае

праграму «Пагоні». І яшчэ мне думалася, што ў шэрагу твораў спадара Аляксея прасталінейнасць мяжуе з карыкатурнасцю, што для творцы такога маштабу наўрад ці добра. Я пра гэта нават пісаў і Аляксею Антонавічу гэтае меркаванне выказваў. Ён не пагаджаўся і, як высветлілася, у выніку аказаўся правым. У нашым мастацтве ўсё яшчэ запатрабаваныя і даволі радыкальная «Пагоня», і яе неформальны лідар Аляксей Марачкін. І запатрабаваныя менавіта такімі, якімі яны ёсць...

У верасні ў сталічным Палацы мастацтва адбылася персанальная выстава Аляксея Марачкіна, прымеркаваная да ягонага 80-годдзя. На ёй былі прадстаўлены творы, якія сам аўтар лічыць знакавымі, этапнымі, пачынаючы са студэнцкіх часоў да апошняга часу. Гэта карціны, дзе ёсць і гісторыя Краіны, і жыццёпіс самога мастака. Выстава мела назву «Армагедон» — месца апошняй бітвы Добра са Злом напярэдадні прышэсця Месіі. На думку мастака, гэта бітва адбываецца «тут і цяпер», а ўся драматычная гісторыя Беларусі рыхтавала беларускую нацыю да гэтай глабальнага маштабу падзеі, прычым мы разумеем, што Армагедон адбываецца не ў рэальнай прасторы, не ў канкрэтнай геаграфічнай кропцы, а ў чалавечых душах. Карцінаў усяго было выстаўлена 80, па адной на кожны год жыцця мастака. Сярод іх можна вылучыць «Малітву за Беларусь» і «Запавет Яна Паўла II. Не згубіце Беларусь», прысвечаныя найноўшай гісторыі хрысціянства ў нашай Краіне і рэаліям духоўнага жыцця ў Беларусі. Сёння, калі ўлады абражаюць вернікаў, не пускаючы на Радзіму мітрапаліта Тадэвуша Кандрусевіча, а падзеі на нашых вуліцах і ў месцах зняволення змушаюць узгадаць Юдэю часоў царавання Ірада, запавет Папы Яна Паўла II

Трыпціх «Святы Бруна. Камень веры. Анёл».

гучыць вельмі надзённа. Карціна «Сённяшнія Курапаты» таксама з гэтага шэрагу, бо заклікае да абароны нацыянальнай святыні ад агрэсіўнага, беспрынцыпнага бізнесу — фактычна гэта карціна пра выгнанне гандляроў з храма...

«Вільня. 22 лістапада 2019 г.» Гэты твор заняў на выставе ганаровае месца і задаў танальнасць усёй экспазіцыі. Святая Вострая Брама ў квецені бел-чырвона-белых сцягоў, а над ёю ў атачэнні нашых нацыянальных колераў — партрэт Кастуся Каліноўскага. Урачыстае пахаванне Каліноўскага і ягоных паплечнікаў. Аднаўленне гістарычнай справядлівасці. Велічна і высока...

Ёсць пэўная сімволіка ў тым, што нібы сама зямля адкрыла астанкі герояў якраз тады, калі ўжо няма Расійскай імперыі, супраць якой было скіраванае славуце паўстанне; няма і Саветаў Саюза, які ў пэўным сэнсе быў пераемнікам тае імперыі, калі Беларусь і Літва, за свабоду якіх змагаўся Кастусь Каліноўскі, набылі дзяржаўны суверэнітэт. Год назад, у дзень пахавання паўстанцаў, беларускіх сцягоў у Вільні было столькі, што здзіўленыя былі і віленчукі, і самі бела-

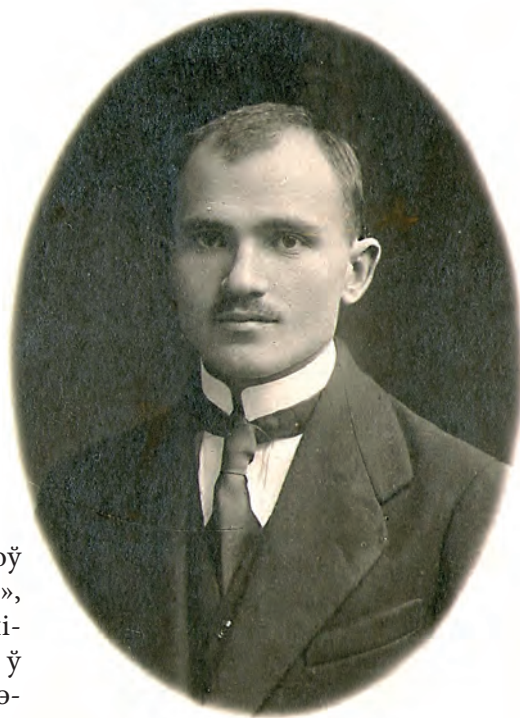
русы, якія прыехалі ў гэты дзень у нашу агульную з літоўцамі старажытную сталіцу. А тое, што сённяшняе кіраўніцтва Рэспублікі Беларусі гэтую звышпадзею свядома праігнаравала, было цалкам прадказальна. Мне нават падаецца, што тыя ўрачыстасці па духоўнай арганізаванасці і ўзнёслым настроі былі для нас рэпетыцыяй масавых акцый пратэсту, якія цяпер адбываюцца ў беларускіх гарадах.

...На сустрэчы з гледачамі сваёй выставы Аляксей Марачкін з жалем адзначаў, што ягоныя творы 10-15-гадовай даўнасці актуальныя і сёння. І гэта сведчыць не толькі пра відавочны талент мастака, ягоную здольнасць бачыць у з'явах і падзеях пазачасавы сэнс, але і пра тое, што ў Беларусі гістарычны час у пэўным сэнсе спыніўся, хоць Краіна, нібыта, дынамічна развіваецца...

Дадам яшчэ, што самая аптымістычная, на маю думку, карціна той знакавай выставы таксама фактычна прысвечана Кастусю Каліноўскаму: гэта «Плошча Каліноўскага», дзе галоўны герой — беларуская моладзь пад беларускім сцягам.

Лілія Леська

Хрысціянскія матывы ў творчасці Максіма Гарэцкага

Цэнтральнымі вобразамі хрысціянскай тэматыкі ў творчасці Максіма Гарэцкага з'яўляюцца багаторцы антыхрысты і ілжэпрарокі, якія, згодна з біблейскімі тлумачэннямі, актывізуюцца напярэдадні другога прышэсця Хрыста. У рэлігійнай літаратуры часта цытуюцца словы апостала Паўла: *«накуль не з'явіцца антыхрыст, нельга гаварыць пра канец свету»* [1, с. 968]. *«Зло дасягае свайго апагея з прыходам апошняга антыхрыста, які будзе ілжэмесіяй, ілжэпрарокам»* [1, с. 968]. І, сапраўды, у аповесці «Ціхая плынь» М. Гарэцкі заўважае, што *«ўсё пільней кукобязь думку асмолаўцы аб нейкім дзіве: ці аб зямлі, ці то аб волі: Вось нехта аб'явіцца і прынясе дзіва з сабою»* [2, с. 128]. І нарэшце *«ў Лугвенева з'явіўся прарок, які гаварыў, што тут ... будзе асяродак правае веры, свабоды, з усіх бакоў пойдучь набожныя людзі на уклон Святому Духу. Разрасцецца Лугвенева ва ўсе бакі, адраджацца разбураныя мury і святыя людзі, толькі пачатрэбна ахвяра — прарок і бацька адурэлы разарвалі дзіця. Узлез тады прарок на гумно, ляцець на неба, і споўз як дурань»* [2, с. 129]. Такая адурманенасць людзей вядзе да паступовай страты веры (апавяданне «Страхацё»), да

абездухоўлівання прадстаўнікоў культу (апавяданне «Чарнічка», «Дурны настаўнік»), дэсакралізацыі Царквы, што праявілася ў хрысціянскім нігілізме, антырэлігійным радыкалізме (апавяданне «Страхацё»).

М. Гарэцкі не толькі акцэнтуюе ўвагу на скептычным стаўленні Гаўрылы Пячура (апавяданне «Страхацё») да богаслужэння, бо, стоячы ў царкве, той часам думае аб практычных справах і планах, а пасля службы не забывае зайсці ў карчму. *«Як змалку матка навучыла, так і маюся. Кожны дзень і ўранні і ўвечары... А што іншы раз молішся і аб печках думаеш, то няхай Бог даруе. Усвяты дзень, што рабіць? Пойдзеш у Слаўнова, адстаіш абедню, завернеш к Боруху — сотку спаласнеш, дык у двору марш»* [3, с. 86]. Так пісьменнік падкрэслівае, што ў народным светаадчуванні паступова разбураецца святасць Царквы, і нават служкі культу не вызначаюцца шчырымі рэлігійнымі пачуццямі, што відавочна на прыкладзе маладой манахкі (апавяданне «Чарнічка»), якую так пяшчотна называюць чарнічкаю. Яна, магчыма, несвядома выбрала свой пачэсны шлях, хаця пра гэта няма гаворкі ў тэксе, але няцяжка здагадацца, паназіраўшы

за паводзінамі прыгожай дзяўчыны з прыпухлымі вуснамі, якая весела бавіць час. Традыцыйна бытуе меркаванне, што глыбока веруючыя манахкі — выбранніцы Божыя, або «нявесты Бога», увесь час «падаўляюць» у сабе цялеснае, мірскае. Звычайна гераіні такога кшталту малююцца з тонкімі вуснамі — партрэтным сведчанні іх паслядоўнай, неадступнай і нязломнай веры. Пад чорнаю вопраткаю маладой манахкі з апавядання «Чарнічка» М. Гарэцкага праглядаецца гулілінасць, цялесная прыгажосць. Божая служба, хутчэй за ўсё, страціла багабязнасць¹ і ціхмянасць, што дае падставу параўнаць чарнічку з простаю маладой жанчынай, якая так смела, зусім «несаромліва, а з правам маці, разгарнуўшы цымяна-белыя грудзі» [3, с. 138], села карміць дзіця. Але ганарлівая маці мае магчымасць наблізіцца да Божай Маці, бо паважна выконвае высокія мацярынскія абавязкі, у той час як патэнцыяльная «Божая дзева» малюецца прыніжанай і слабой перад жыццёвымі спакусамі.

Лілія Леська — старшы выкладчык кафедры беларускай і замежнай літаратуры БДПУ імя Максіма Танка. У 1992 годзе закончыла Мазырскі адукацыйны педагогічны інстытут імя Н.К. Крупскай, у 1998 годзе — аспірантуру на базе БДПУ імя Максіма Танка. Займаецца даследаваннем мастацкага міфалагізму на матэрыяле твораў літаратуры Беларусі XIX — пачатку XX стагоддзя.

Спакушальнасць герояў М. Гарэцкага ў апавяданнях «Чарнічка», «Дурны настаўнік» атаясамліваецца з «лёгкай» формай богаадступніцтва, больш цяжкая форма якога апісаная ў апавяданні «Патаёмнае», дзе малюецца вобраз паміраючага грэшніка — «шалёнага антыхрыста [3, с. 53]. Свашцы, якая ехала з вяселля, паводле зместу апавядання, прымроілася хата, дзе чакае свайго сканання грэшнік. Уся сям'я стала сведкаю гэтай знакавай падзеі: засмучоны стаіць сын, збялелая нявестка, бабуля. Грэшнік «счарнеў як смоўж і зубамі скрыгоча ад цярпення перадсмяротнага». А затым і страшней крычыць, каб вынеслі з хаты абразы, бо яны яму памерці не даюць. Так ішла барацьба Боскага і д'ябальскага: „Што ты, што ты задумаў, стары?! — застагнала яна, непрытомная. Дзе душа дзенецца, ці падумаў ты?!“ — і пачала біць паклоны. Як шалёны, як неспадзеўкі падпечаны, ускочыў з лаўкі страшны кананік. Кінуўся пад абразы і схопіў сярэдні абраз госпада Саваофа і ўзняў над галавою. Дзед разбіў абраз.

Гру-гру-гру — загрузатала ўвушы, быццам груд камення вялікага з гары насыпаўся» [3, с. 55]. Так стары грэшнік мэтанакіравана выступіў супраць войска Божлага, супраць узмоцненай Божай сілы, бо «Саваоф» — слова яўрэйскае і, згодна з тлумачэннямі, прыведзенымі ў біблейскім слоўніку², абазначае «войства».

Богаадступніцтва старога грэшніка супадае з так званым іканаборствам, калі ўлічыць, што кананік замахнуўся на знакавы, сакральны прадмет веры — абраз. У свой час М. Гогаль у «Правілах жыцця ў свеце» заўважыў, што «грубы, неадукаваны, не моцны духам чалавек пакланяецца абразу, палічыўшы яго за самога Бога. Інакш пакланяецца абразу прасветлены ве-

раю чалавек, які лічыць функцыю абразы толькі напамінам пра таго, да каго патрэбна ўзносіцца і каго немагчыма ўбачыць нашымі тленнымі вачыма» [4, с. 24]. Магчыма, да такой прасветленасці ў рэлігійным самавыяўленні мог бы наблізіцца і Тарас з апавядання «Прысяга» М. Гарэцкага. Ён — добры чалавек, руплівы і заможны гаспадар — вырашае не рабіць зло цімакам, якія знайшлі ў яго хаце прытулак, не выдае іх казакам. Тарас з вялікімі перажываннямі прысягае, клянецца перад Богам: «з туманам уваччу, падняўшы для прысягі руку, падыходзіў к сталу, да чорнага сукна з металічным раскрыжованым Богам і святою кнігаю ў бліскучай цвёрдай вокладцы» [3, с. 202]. Пасля гэтага ўрачыстага моманту герой М. Гарэцкага быццам сам стаўся раскрыжаваным, бо, паводле яго рэлігійнага бачання, няхай і толькі знешне, павярхоўна, але ж ён адступіў ад Бога.

Нягледзячы на глыбокія згрызоты з прычыны здзейсненага, учынак Тараса сведчыць пра збядненне веры, прычыны якога маюць адпаведнае тлумачэнне. Глыбокая рэлігійнасць героя робіць яго несвабодным перад самім сабою. Паводле слухных тлумачэнняў В. Жукоўскага: «Вера — гэта узвышаны акт чалавечай волі. Вера ў Бога ёсць дзеяннем нашай свабоды. Быць пакорнымі перад Богам — гэта не значыць здраджваць сабе самому або аддаваць сябе самога над поўную ўладу неабходнасці, мёртвай механічнай прадвызначанасці, якая знішчае ўсякую маральнасць, высакародства» [5, с. 3].

Тарас застаўся высакародным, маральным чалавекам, не здрадзіў сабе самому, але ж неправедна прысягнуў, і цімакам было «... жудка. Здавалася, што ззаду стаяць вочы ... А ў тых вачах — боская кара за прысягу. І ўцякалі

нешчаслівыя ад яшчэ больш нешчаслівага... Уцякалі, спавітыя цямнотаю, спрадвечнымі забонамі, вызваліцца ад якіх не мелі сілы» [3, с. 202]. У вачах цімакоў Тарас стаў богаадступнікам, хаця ў рэальнасці ён глыбока верыць у Бога. Рэлігійная несвабода³ героя М. Гарэцкага можа выклікаць у яго душы супярэчлівыя адчуванні, пахіснуць яго веру.

Можна сцвярджаць, што ідэя багаборніцтва ў творчасці М. Гарэцкага набывае філасофска-рэлігійны характар і мае непасрэдную сувязь з выяўленнем праблемы чалавечай вартасці, чалавечай моцы. Хрысціянства як рэлігія змірэння, адрачэння чалавека ад сваёй індывідуальнасці (улічыўшы ідэйны разгляд апавядання «Прысяга») не зусім прымалася пісьменнікам.

Такім чынам, М. Гарэцкі, адлюстроўваючы «эсхаталагізм эпохі», звяртае ўвагу на збядненне веры, што праяўлялася, з аднаго боку, у дзіцячых забаўлянках са святым тэкстам, напрыклад, у аповесці «Меланхолія», калі Лявонька моліцца: «— Выйміцца! — голасна адгукаецца Лявонька, а пакуль маці зрыхтуецца казаць далей, ён сам сабе ціхенька шэпча: Выйміцца, акацілася аўца...». А ўрэшце заглядаецца на абраз, на сівога чалавека з нейкім вялікім гарбузом у адной руцэ і кіем у другой. Думкі рояцца ў галаве: чаму гэты падобны з твару да іхнага дзеда, але неласкавы сівы дзед, чаму ён — бог?» [3, с. 95].

З другога боку, да страты веры вяло з'яўленне ілжэпрарокаў і антыхрыстаў, багаборцаў і іконаборцаў.

Іконаборства ў міфапэтыцы М. Гарэцкага праявілася ў сімвалічных вобразах разбітых абразоў Бога Саваофа (апавяданне «Патаёмнае»), закапцелых абразоў у хаце Янкі Чарнакніжніка і бляшанага распяцця (апавяданне «Што яно?»).

Гераіня апавядання «Што

яно?» задумваецца над пытаннямі пра несмяротнасць душы, пра жыццё пасля смерці. Асабліва гэтыя хваляванні ўзмацняюцца пасля смерці мужа, калі маладая ўдава імкнецца даведацца: «Дзе душа яго, дзе дух яго? Што з ім сталася»? Яна ноччу ідзе на магілу, шмат плача, гаруе: «Агоўтаўшыся ад плаку і накрапчэўшы, падымала рукі ўгору над галавою, пільна ўглядалася ў цямноце на невялічкае, бляшанае распяцце, што прыбіта было на крыжы» [3, с. 88].

Бляшанае распяцце на крыжы, хутчэй за ўсё, мае негарманічнае гукавое выяўленне, нейкае няўстойлівае трымценне, бразгатанне, што асацыятыўна паказвае на адсутнасць духоўнага стрыжня ў маладой удавы. У беднай жанчыны няма трывалага духоўнага кірунку, душа яе замірае ў нейкім пужлівым трымценні. Душэўная слабасць робіць гераіню М. Гарэцкага то соннай, то нерухомай. Яна ляжыць, быццам распятая, на магіле свайго мужа, і толькі дубовы белаваты крыж, які фігуруе ў гэтых могількавых апісаннях, уносіць пэўнасць і спадзяванне, што гаротніца павінна ізноў прыйсці да Бога і духоўна ўзмацніцца. А вось Янка — чарнакніжнік з апавядання «Што яно?» такую магчымасць страціў.

Пісьменнік адразу паказвае, што вера гэтага юнака слабая: «Вера, вера! Вера малая! Няма веры ні ў тое ні ў гэта, а жудасны кірунак ёсць, ёсць ён, пракляты... На што мне далі яго, на што? А быў жа некалі вясёлы, смяяўся ж я» [3, с. 97].

Слабая вера не толькі ў Янкі, але і ў Гаўрылы Печкура (апавяданне «Страхаццё»), які лічыць, што пасля смерці чалавека застаецца толькі прах і не можа быць гаворкі пра вечна жывую душу, але «калі пад час дажджу пячур сядзеў на могільніку, прананоўваў памерлым «радзіцель-

кам» закурыць разам з ім. І так неспадзявана пачуў адказ: — «А дай сабе закуру» [3, с. 87]. Ад вялікага сполаху Пячур памёр, і яго смерць і ёсць знакам таго, што фактычна Гаўрыла верыў у жыццё пасля смерці, у Бога. Неспадзяваны эксперымент у апавяданні «Страхаццё» — нечаканы сполах Печкура, стаў доказам глыбокай падсвядомай веры скептычна настроенага героя М. Гарэцкага.

На своеасаблівыя эксперыменты і выпрабаванні ідуць слабаверуючыя героі М. Гарэцкага, як неспадзявана (апавяданне «Страхаццё»), так і свядома (апавяданне «Што яно?»). Янка шмат часу сядзіць пад закапцелымі абразамі і чытае чорную кнігу, імкнучыся выклікаць злых духаў цёмнымі словамі: «сіла таёмная, чорная, сіла бясплотная, грэшная, сіла нячыста антыхрыстава, на паслухмянства цябе гукаю, раз, у другі, у трэці» [3, с. 96]. Такі зварот героя да нячысцікаў першапачаткова быў абумоўлены яго дапытлівым, інтуітыўна-празарлівым характарам, што праяўляўся з самага нараджэння і на працягу ўсяго жыцця: «Разумныя людзі дурным завуць. Не спрачаецца, бо ўсё роўна дурны ён на людскі розум. А перш быў хлопцам пахмурным, пасля «варонаю», далей прыдуркаватым, потым стаўся дурным» [3, с. 97]. Між тым «дурны» Янка валодае выключным розумам, ён глыбока бачыць людзей і добра адчувае, што ад пані Іванецкай «распустай смярдзіць», і менавіта ён адзін адчуў, што памылкова пахавалі жывога, і прасіў разумных людзей, каб выратавалі пахаванага, але яму ніхто не паверыў. Магчыма, пры іншым стаўленні людзей да Янкі, больш уважлівым і далікатным, пры больш спрыяльных умовах жыцця, ён і не імкнуўся б стаць чарнакніжнікам, не выпрабавваў бы свой дух, моц і вартасць. Янка

ў сваіх поглядах і памкненнях падобны да настаўніка Кубраковіча (апавяданне «Дурны настаўнік»): абодва не толькі эксперыментуюць, але і аднолькава прыпадабняюцца да юродзівых.

З'ява юродства разглядаецца навукоўцамі ў вузкім і шырокім аспекце. У вузкім — «гэта асаблівы тып хрысціянскай святасці», калі падзвіжнік прыкідваецца вар'ятам, прыпадабняецца да Хрыста і праходзіць праз усе зямныя пакуты Збаўцы. Паводзіны герояў М. Гарэцкага падобныя да юродства ў шырокім значэнні, што праяўляецца ў ірацыянальных, правакацыйных антысацыяльных паводзінах індывідуума, якія ўспрымаюцца як магчымасць перадачы ісціны, адрознага бачання. Паказчыкам юродства Янкі і Кубраковіча стаў іх жабрацкі лад жыцця, прадметна-знакавым выяўленнем — дрэнная вопратка. Янка сам гаворыць, што яго кашулю не мые братава, а настаўніка Кубраковіча таксама многія бачаць на вуліцах Мсціслаўля непамытага («апанены быў у нейкі падраны балахон, няголены, валасаты з даўгімі, чорнымі ад гразі кіпцямі» [3, с. 248]). Ніколі не глядзіць ён на другога чалавека проста, позірк яго ўсё некуды ўхіляецца, «быццам бы шукае чаго ці прыглядаецца да нечага, што стаіць у вас за плячыма» [3, с. 248]. Магчыма, за адвядзеннем вачэй убок хавае жаданне не паказваць розум, які выразна прачытваецца ў вачах чалавека. І Янка, і настаўнік Кубраковіч — дапытлівыя, кемлівыя і разумныя людзі, якія вылучаюцца адметнымі ўчынкамі і няўрымслівымі характарамі, уласным адметным светабачаннем. Настаўнік выпрабаввае сябе: «хто робіць дослед дзеля навукі, а я — каб пахваліцца, што не збаяўся страху і мне нічога не здалося ... А калі налязла цямнота з пушчы, калі слабела яснасць думкі ... ён верыў,

што зараз пабачыць у пушчы незвычайныя купальскія дзівы — хай жа не» [3, с. 252]. Кубраковіч імкнуўся праверыць, ці існуе таямнае ў купальскую ноч. Ён разважае: «ды і не думаў верыць у прыгожы забабон ... От так сабе пайшоў палюбавацца на хараство соннае дубровы купальскаю ноччу». *Природа ёсць природа ... бяздонная крыніца для навуковых доследаў і багаты матэрыял для пяснярскай творчасці*» [3, с. 252].

Так сталася, што вальнадумнага Кубраковіча, адоранага паэтычным талентам, людзі зрабілі дурнем дзеля яго ж выратавання. Настаўнік не толькі праверыў, ці ёсць таямнае ў купальскую ноч, але пра гэты прыгодніцкі выпадак расказаў людзям і нават высмяў чараўніцтва лесніка: «чараўніцтва — адна мана, што ён рабіў практыку і нічога яму не здалася» [3, с. 252]. *«Швагерка паішкадала і напісала заяву ў паліцыю, што здурнеў настаўнік, бо каб напісала, што здаровы, а гэтак кажа, дык мусіць пакаралі б яго смерцю або вечнай катаргай. Прыехалі, заарыштавалі, няволілі ў астрозе і ў жоўтым доме. Нарэшце выпусцілі як ціхага дурнога»* [3, с. 253]. *«Разумныя людзі зрабілі дурнем, не толькі якой працы, і паішпарта яму не давалі»* [3, с. 253].

Трагедыя разумнага настаўніка ў яго такім жahlівым непаразуме з натоўпам не стала з'явай тыповай, шырока распаўсюджанай. У апавяданні «Роднае карэнне» ёсць успамін дзеда Яхіма: «*Мяне во дзівіць настаўнік Балазевіч, нейкі блазен скамарох у сваіх думках, усе адгадкі знайшоў хлопец. Бога няма, памрэш, згніеш, вось табе і ўсё ... Ну ці не дурны! А здаецца, і дзяцюк нічога сабе рахманы»* [3, с. 78].

Розныя тыпы настаўнікаў — бяздумны атэіст Балазевіч і рэлігійны вальнадумец Кубраковіч — сімвалічнае сведчанне духоўнага пошуку пісьменніка,

які па-майстэрску адлюстравваў час фарміравання новага маральна-рэлігійнага ідэалу.

Максім Гарэцкі паказаў складанасць пераходнага перыяду з яго ідэйнай нявызначанасцю. Дзіўна, што дурны настаўнік не мае веры ў Бога, бо яна была закладзена ў ім генетычна. Пісьменнік, распавядаючы пра паходжанне прозвішча Кубраковіч, піша: «*Відаць дзед яго ці пра-дзед хадзіў па свеце кубраком — значыцца збіраў на збудаванне новых ці ўхарашэнне старых цэркваў*» [3, с. 249]. Рэлігійныя хістанні Кубраковіча тлумачыліся аўтарам асаблівасцямі часу, калі жылі такія старэнькія і добранькія папы, як бацюшка Бекарэвіч (апавяданне «Дурны настаўнік»). Служка культу не быў фанатам веры, так, як казалі сяляне, — хрысціць, вянчае і на той свет з паратам адпраўляе, але не дужа мудры. Дабрыня і нямудрасць папа праяўлялася ў тым, што свае абавязкі ён выконвае без асаблівага запалу і фанатызму, раўнадушна, без глыбокага роздуму і імклівых памкненняў спазнаць незразумелае, каб наблізіцца да вечных ісцінаў. Бацюшка павучае настаўніка, каб той супакоіўся, ён кажа: «*Што табе ўсё карціць: чаму так, чаму не гэтак? Ну як было, так і было. Не прыемлі імя Госпада твайго ўсёе. ... Ты мне рыбу пудзіш. А я люблю, мой братку, супакой*» [3, с. 259].

М. Гарэцкі, падаючы антытэзу «дурны настаўнік — добры поп», спачатку звяртае ўвагу на падабенства ўмоўных супраціўнікаў. Першапачаткова і поп і настаўнік любілі «рыбу лавіць, ці ў грыбы, у ягады хадзіць» [3, с. 259]. Героі-антаганісты падобныя адзін да другога ў іх блізкасці і любасці да роднай прыроды. Адрозніваюцца яны тым, што Кубраковіч — вальнадумец, а папу ўласцівая лянота мыслення, ён любіць спакой, а калі

трэба выбіраць паміж роздумам над рэлігійнымі і філасофскімі пытаннямі або лоўляй рыбы, добры поп найперш заклапочаны ўловам. Спіць ён і тады, калі настаўнік Кубраковіч вядзе рэй у гарах дэбатах са схаластычна настроенай швагеркай, «*вельмі набожнай, начытанай у святых кнігах і гаваркой*» [3, с. 259].

У творах М. Гарэцкага выразна выявіліся перыпетыі «эсхаталагічнай эпохі». Пісьменнік стварыў яркія вобразы богаадступнікаў, іканаборцаў, багаборцаў, паказаў праявы дэсакралізацыі Царквы і яе службыў, што стала яскравым сведчаннем па-майстэрску адлюстраванага часу фарміравання новага маральна-рэлігійнага ідэалу.

Літаратура:

1. Новый библейский словарь: в 2-х ч. Ч. 2. Библейские реалии: Пер. с англ. — СПб.: Мирт, 2001. — 1014 с.
2. Гарэцкі, М. Збор твораў. У 4-х т. Т. 2. Аповесці. Драматызаваныя абразкі / М. Гарэцкі. — Мінск: Мастацкая літаратура, 1984. — 413 с.
3. Гарэцкі, М. Збор твораў. У 4-х т. Т. 1. Апавяданні / М. Гарэцкі. — Мінск: Мастацкая літаратура, 1984. — 446 с.
4. Гоголь, Н. В. Размышления о божественной литургии / Н. В. Гоголь. — Санкт-Петербург: Русская симфония, 2006. — 126 с.
5. Жуковский, В. А. Полн. собр. соч. : В 12 т. Т. 11 / В. А. Жуковский. — СПб.: Издание А. Ф. Маркса, 1902. — С. 3–4.
6. Фаворский, Д. Христианский догмат о бессмертии души и воскресении мертвых / Д. Фаворский. — СПб, 1990. — С. 69–74.
7. Чыгрын, І. П. Паміж былым і будучым: Проза М. Гарэцкага / І. П. Чыгрын. — Мінск: Навука і тэхніка, 1994. — 168 с.

¹ У хрысціянстве манаства было ідэалам для ўсіх веруючых У пасланні апостала Паўла не раз згадваюцца прыклады маральных паводзінаў, дамінуючымі сярод якіх выступалі набожнасць, вера, любоў, лагоднасць, рахманасць, цярплівасць, цнатлівасць, якіх і павінны прытрымлівацца хрысціяне. Такіх маральных прыярытэтаў была пазбаўлена вясялая і гарэзлівая гераіня М. Гарэцкага.

² Большой библейский словарь под ред. Уолтера Элуэлла и Филиппа Камфорты. — Санкт-Петербург, «Библия для всех», 2007. — 1503 с.

³ Проблема свободы и несвободы герояў М. Гарэцкага дакладна вызначана ў доктарскай дысертацыі Т. М. Тарасавай ў падраздзеле 2.4. «Трактоўка свабоды і несвободы ў творах М. Гарэцкага і Альбэра Камю». Тарасава, Т. М. Беларуская проза XX стагоддзя ў Еўрапейскім літаратурным кантэксце: экзистэнцыялізацыя духоўнага свету героя / Т. М. Тарасава. — Аўтарэф. дыс. на атрым. вуч. ступені доктара філал. навук па спецыяльнасці: 10.01.01 — беларуская літаратура. — Мінск, 2013. — С. 13.

Мікола Арочка

Сяргей ЧЫГРЫН

«Я з вераю — у Боскі Дом людзей...»

Апошнія дваццаць тры гады жыцця доктар філалагічных навук, беларускі паэт і літаратуразнавец Мікола Арочка (1930–2013 гг.) пражыў у роднай вёсцы Вецявічы на Слонімшчыне. Там яго і правялі ў апошні шлях вяскоўцы на мясцовы пагост, правялі да сыноў, лёс якіх быў трагічным і кароткім.

У вясковай хаце засталіся на сталі недапісаныя вершы і паэмы Міколы Арочкі, а на кніжных паліцах сумуюць сёння без свайго гаспадара дзясяткі кніг, многія з якіх падараваныя пісьменнікамі з аўтаграфамі і пажаданнямі. Жонка паэта Марыя Іванаўна Арочка дазволіла мне пазнаёміцца з бібліятэкай літаратара, а таксама ўзяць у сваю асабістую бібліятэку тыя выданні, якія мяне зацікавяць. Некалькі гадзін я сядзеў каля кніг асабістай бібліятэкі Міколы Арочкі. Даставаў з паліц то адну, то другую, то дзясятую кнігі... Усе яны напаміналі мне пра таленавітага літаратара земляка, якога ведаў і з якім сябраваў шмат гадоў.

Сваім земляком Міколу Арочку лічылі і Мікола Грынчык, і

Янка Брыль. У бібліятэцы Міколы Арочкі захаваліся і іх кнігі з аўтаграфамі. «Дарагому Міколу Арочку, земляку і сябру з сардэчнымі пачуццямі і пажаданням далейшых, яшчэ большых і большых творчых поспехаў — аўтар. 08.04.1969 г. Мінск», — такі аўтаграф пакінуў Мікола Грынчык (1923–1999 гг.) на сваім даследаванні «Фальклорныя традыцыі ў беларускай дакастрычніцкай паэзіі» (1969). А Янка Брыль (1917–2006 гг.) на кнізе апавяданняў, замалёвак і нарысаў «Працяг размовы» (1962) напісаў: «Міколу Арочку — земляку і паэту. Янка Брыль. 31.8.62.».

Мікола Арочка і яго жонка Марыя Іванаўна шчыра сябравалі з паэтам Уладзімірам Дубоўкам. Упершыню Мікола Арочка наведаў Уладзіміра Дубоўку (1900–1976 гг.) у Маскве ў лютым 1976 года. З самага ранку да цямна за сталом дубоўкаўскай маскоўскай кватэры ў Новых Чаромушках яны гутарылі пра жыццё, літаратуру, пра тых, хто быў рэпрасаваны, хто выжыў, а хто назаўсёды застаўся на Салаўках і ў Сібіры. Мікола Арочка ў Маскве знаходзіўся праездом, бо як навуковец ехаў у Казань на святочныя мерапрыемствы з нагоды 70-годдзя нараджэння татарскага паэта Мусы Джаліля. Ён — ці не апошні з беларускіх паэтаў, хто з Дубоўкам сустрэўся ў Маскве за месяц да ягонай смерці (Уладзіміра Дубоўкі

не стала 20 сакавіка 1976 года. Седзячы за сталом, Уладзімір Дубоўка падпісаў яму сваю кнігу казак «Залатыя зярняты» (1975): «На добры ўспамін, ад шчырага сэрца М. М. Арочку — з сардэчным прывітаннем Ул. Дубоўка. 09.02.1976 г.».

У 1960-я гады жонка Міколы Арочкі Марыя Іванаўна працавала ў рэдакцыі літаратурна-драматычных перадач на Беларускім радыё, і калі ў Мінск прыезджаў Уладзімір Дубоўка, яна заўсёды яго запрашала на радыё, дзе ён чытаў свае праязічныя і вершаваныя творы. У 1961 годзе на зборнічку ўласных вершаў «Палеская рапсодыя» (1961) ён напісаў: «Марыі Іванаўне Арочка з вялікай пашанай, ад шчырага сэрца. Уладзімір Дубоўка. 31.06.1961 г.». А ў 1966 годзе Уладзімір Дубоўка падараваў Міколу і Марыі Арочкам свае «Выбраныя творы ў двух тамах» (1965) з аўтаграфам: «Дарагім, сардэчна паважаным Марыяцы і Міколу Арочкам з вялікай пашанай, ад шчырага сэрца. Ул. Дубоўка. 12.05.1966.»

...Я і цяпер не мінаю роднай вёскі Вецявічы Міколы Арочкі. Там стаіць яго пустая хата, а вясковую вуліцу работнікі Сялявіцкага сельскага савета назвалі ў гонар двух Арочкаў — Міколы Арочкі і Эдуарда Арочкі. Эдуард Арочка некалі ўзначальваў мясцовы калгас, быў шчырым беларусам і патрыётам, выпісваў бе-

Сяргей ЧЫГРЫН нарадзіўся ў 1958 годзе ў вёсцы Хадзявічы Слонімскага раёна. Скончыў філфак Белдзяржуніверсітэта. Займаецца літаратуразнаўствам, краязнаўствам і журналістыкай. Аўтар шматлікіх кніг, сярод якіх — «Паклікання на родны парог», «Беларуская Беластоцчына», «Тэатр у Слоніме», «Альбярыін», «Па слядах Купалы і Коласа», «Такі іх лёс», «Гістарычная мазаіка Слонімшчыны», «На радзіме Ігната Дварчаніна», «Вяртанне да Ларысы Геніюш» і іншыя. Жыве ў Слоніме, працуе загадчыкам літаратурна-драматычнай часткі Слонімскага драматычнага тэатра.

Першы зборнік вершаў Міколы Ароркі,
1958 г.

ларускамоўныя газеты «Звязда» і «Наша слова», пісаў артыкулы на розныя тэмы і друкаваўся ў рэспубліканскіх газетах.

На хаце Міколы Ароркі з'явілася мемуарыяльная шыльда, якую ўстанавілі слоніmsкія грамадскія актывісты. Але ўжо няма Мікалая Мікалаевіча ў хаце, не крочыць ён з роварам па вёсцы, не вядзе на асёлцу сваіх козаў, не малоціць і не жне. Паэт і вясковец за вёскай прылёг назаўсёды адпачыць. Пасля таго як у сталіцы трагічна загінулі яго два сыны і нявестка, а невядомыя зламыснікі абрабавалі і падпалілі яго кватэру, Мікола Арорка з жонкай і маленькім тады ўнукам Валерыкам вярнуліся ў родную вёску. Тут і ратаваўся ён вясковай працай, прыродай, паветрам і, вядома ж, паэзіяй. Еду да яго ў Вецявічы і прыгадваюцца мне радкі з першага зборніка Міколы Ароркі:

Іду, як заварожаны,
А спеў плыве з-за гаці:
«Ці ўсе лугі пакошаны,
Ці ўсе сенажаці!..»

Мне заўсёды здаецца, што гэта гаць не толькі за алешнікам паміж слоніmsкімі вёскамі Вялікая Кракотка і Вецявічы,

але і гаць за маёй роднай вёскай Хадзявічы. А калі ехалі аднойчы з Міхасём Скоблам, дык разам, нібы спяваючы ў хоры, прыгадалі гэтыя светлыя, шчырыя і цёплыя радкі.

Слаўны мой дзядзька Мікола! Так я яго часам клікаў, слухаў яго жыццёвыя былі, якіх ён ведаў даволі шмат. Ён мог распавядаць бясконца. Распавядаў ён і пра газавод Емал-Еўропа. Гэты газавод праходзіць побач з вёскай Вецявічы. Калі клалі трубы, а дзядзька Мікола якраз там пасвіў кароваў, дык каровы ў гэтыя трубы рыкалі. «Магчыма, прапаноўвалі, каб газу, хоць струменьчык, далі ў Вецявічы», — казаў жартам мне славуцы вясковец. Ніхто не даў, не пачуў вецявіцкіх кароваў Міколы Ароркі. Газ з Расіі пайшоў на Захад.

Дзядзька Мікола заўсёды хадзіў з роварам. На руль ён вешаў услончык і кошык, а ў кошыку былі вершы і Біблія. У вершах слоніmsкага паэта мне шчыра імпанавалі тыя постаці, якія стаяць на ахове духоўнасці нашага народа, яго культуры, мовы, калі Бацькаўшчына апынаецца ў небяспецы, калі варожыя сілы спрабуюць пазбавіць народ волі, гістарычнай памяці, роднай мовы. Давайце прыгадаем яго драматычныя паэмы «Крэва»,

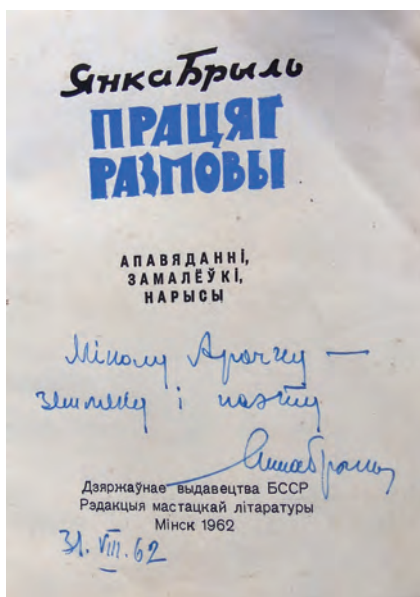

Мікола і Марыя Ароркі,
1950-я гады.

«Судны дзень Скарыны», «Караная Міндоўга» — творы пра Міндоўга, Кейстута, Вітаўта, Францыска Скарыну. З прагнай цікавасцю чытаю сёння вершы Міколы Ароркі пра лёс Валянціна Таўлая, Гальяша Леўчыка, Янкі Купалы, Максіма Багдановіча, Кастуся Каліноўскага, Браніслава Тарашкевіча, Францішка Багушэвіча — усіх пералічыць немагчыма. Згадаю гэтыя радкі-малітву, звернутыя да Адама Станкевіча:

Анатоль Верабей, Мікола Арорка і Максім Танк, 1977 год.

Аўтограф Янкі Брыля.

Малюся я на Вас, на святара,
Пакутніка за долю Беларусі,
На Вашу святасць веры і добра,
Упаўшы на калені, я малюся...
Я Ваш вызнанец мэтай і надзей
На Адраджэнне вольнай Беларусі.
Я з вераю — у Боскі Дом людзей
Заходжу ціха — і на Вас малюся.

У апошні час мы вельмі мала пішам пра мову паэтаў, не кажучы ўжо пра мову пісьменнікаў, журналістаў, настаўнікаў, палітыкаў. У нас, мне здаецца, ужо няма заостранасці на аналіз таго, як хто з іх узбагачае лексіку і сінтаксіс нашай беларускай мовы. Мы больш азіраемся на акадэмічныя слоўнікі, а ў апошні час — на інтэрнэт. Мы менш сталі паглыбляцца ў сваю памяць, якая павінна захоўваць вялікае народнае багацце, што нічым ніколі не ахопіцца. Мая павага да кнігі Міколы Ароўкі засталася са мной назаўсёды яшчэ таму, што, чытаючы яго творы, лаўлю сябе на думцы, што і ў нас вось гэтак кажуць, так кажа і мая 89-гадовая маці: *ржышча, вазок пакоўны, гарчэча, падаянка, малачай, радно, напровесну, рукі крэпнуць* і іншыя залатыя зярняты нашай мовы. Не магу не прывесці радкі з найцудоўнейшага верша Міколы Ароў-

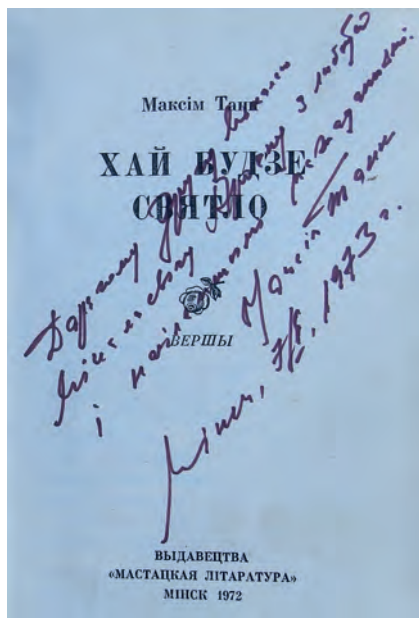
кі «Каласы ў хвартуху тваім». Верш-шэдэўр, у якім народнасць радкоў праяўляецца як у ідэяна-мастацкай структуры, так і ў мове: паэт імкнецца наблізіць паэтычную мову да гутарковай, выкарыстаць народныя традыцыі ў апісанні жніва і саміх жней:

Калі маці палетак свой жала,
Хвартушок саматканы брала.
Падтыкала за пояс ражкі
І пускала сярпок на загоне,
Поруч з ёй шчыравалі жанкі
Перад золатам нівы ў палоне.
А наперадзе іх — хвартушкі,
З вышыванкамі беражкі!
А сярпок у матулі займісты,
Назублёны, ў праменнях наўскос,
Нырцаваў між сцяблін

залацістых,

Скарб калосся з падхопам нёс,
Чыста нёс у наступнасць,
Вячыста!..

Скарб Мікола Ароўка нам пакінуў і як крытык. Ён быў удумлівым, сталым, вопытным, аўтарытэтным літаратурным крытыкам. Такого сёння ў нашай літаратуры няма. Асабліва дасканалы пісьменнік даследаваў жанр паэмы, сатырычнай беларускай паэзіі, асноўных заканамернасцяў беларускага паэтычнага слова. Крытык спыняўся на

Аўтограф Максіма Танка.

На вёсцы працы для яго было шмат...

эстытычных каштоўнасцях, створаных Максімам Танкам, Кандратам Крапівой, Міколам Аўрамчыкам, Рыгорам Барадуліным, Аляксеем Пысіным, Алегам Лойкам, Валянцінам Таўлаем; на высокім узроўні літаратурнай культуры XX стагоддзя, ацэньваў майстэрства, паэтыку, багацце жанрава-стылёвых пошукаў пісьменнікаў. Як крытык з шырокімі творчымі інтарэсамі, глыбокай эрудыцыяй, самабытным мысленнем ён шчыра вёў размову пра ўсю беларускую паэзію 1960–1970-х гадоў.

Чытаю-перачытваю сёння кнігі свайго земляка Міколы Ароўкі і вучуся ў яго майстэрству. Ён і сёння абуджае душу, змушае думаць над нашым жыццём, чалавечымі ўзаемаадносінамі, павагай да сваёй культуры, рэлігіі і гісторыі наогул. Дзякуй Вам, дзядзька Мікола, за тое, што я Вас ведаў, за Вашы кнігі і аўтографы, за Вашы пажаданні і любоў да Бацькаўшчыны.

10 снежня Міколу Ароўку споўнілася б 90 гадоў з дня нараджэння. Няхай гэта згадка будзе данінай яго светлай памяці. Чытачам «Нашай веры» прапаную не вядомыя раней вершы паэта і рэдкія фотаздымкі.

Мікола Арочка

Праскрыпцыі, або Смерць Цыцэрона

*Няма большага драпежніка, чым чалавек,
у якога дурныя страсці лучацца з уладай.*
Плутарх

Славуты, цудамоўны Цыцэрон
Не мог мячу дыктатара скарыцца,
І помслівай пачварай наўздагон
За ім пусціліся праскрыпцыі.

Выслухвалі ўзбярэжны плюхат хваль,
Сцяжыны і праходы аблажылі.
О, лецішча, у кушчах прыхавай,
Прымі яго, знямоглага, з насілак.

Спаві ў лістоту, ў цытрусавы сад
Таго, хто ўладным дарам красамоўцы
Высока ўзнёс на консульскі пасад
Драпежнасць лютую свах забойцаў.

У іх ён заслужыў сваім даверам
У спісах смерці самым першым стаць.
Як страшна ўсё ж за чалавека-звера,
Які ў сабе сваю дурную страсць

З уладай дзікай абвянчаў — тады
Над морам нават хорам Апалона
Не перапыніць чорнае бяды,
Не данясе прадвесця грай варонаў.

Але паўстаў дух мужнасці з насілак
І шыю агаліў на ўзмах ляза...
А над чалом, над жахам і насіллем
Вілася вінаградная лаза.

Па дарозе на споведзь

Душэўная няўтульнасць у дарогу
Мяне вядзе...

Сумленне, не марудзь!
І хоць яно не ўгразла ў каламуць,
Прыспела ўсё ж паспавядацца Богу.

У спісах высялення Калыма
Мяне чакала змалку... Але, Божа,
Ты асцярог ад сцюж...
Ды бездарожжа
Хапала за душу, нібы чума.

Быў што ні крок — то выбар,
Шлях у пекла.
На ім згінаў мяне бязмоўны стогн.
Я бачыў ашалелы, ў пене, гон,
Ды цэрбераў тых кара не падсекла!

Я сёння і за іх нясу віну.
Быў там і я, ў чырвоным іх абозе.
Ды залыганы, як пятлёй, у змозе
Без плямін выйшаў...
Ды сябе клянуп!

Шукаю магію заклёну ў слове,
Ды ўсё расце навала горкіх страт!
Хоць ведаю: найбольшая з адплат
Яшчэ спадзе на злыдныя галовы!

Зямны мой боль —
Ці ўчуеце, нябёсы?
Бяздзейны, гнаны —
ў бездухоўны кут,
Я не пазбыўся безвыходных пут —
Адкінуты на патаптанне лёсу!

Адмольваць іх зладзейнасць —
не бяруся,
Хоць, можа, лішне ў кленічах грашу.
Нясу ў царкву змарнелую душу,
Як сумны крыж,
на споведзь Беларусі.

1999 г., в. Вецявічы

Бацькоўскі сад

Абсядае птаства спелы сад.
Падзяўбаны пад —
у травах ядрыцца.
А дразды сярод дрыготкіх шат
Смачна, з пералётам з намі сварацца!

Не клянi залётных ласуноў:
Зачакаліся сваёй даніны!
У сям'і вясковай і лясной
Спаконвек кровазварот адзіны!

Не пойдзе бацькаў сад на звод
З мешанінай дыму і азону.
Нават калі, робячы налёт,
Пошасць хіжадзюбых і звырод
Гэтак прагне, сад мой,
Твайго скону!

18.09.2000 г., в. Вецявічы

Хмаркі лёсу

Аркадзю Куляшову,
аўтару «Магілёўскіх хмараў»

Я успомніў хмарку вашу, Аркадзь,
Яна так звабна ў небе шыбавала,
Яна мяне самога падбівала
На цыпкі паэтычныя прыўстаць...
Але ж ідылій сёння гэтак мала!

Уранку хмарку вашу расстралялі,
Нібы заложніцу... І гром, і дым!
Агністым пылам, нібы шрот, крутым
Яе перанялі, раскрыжавалі...
Такое ці сасніш на свеце тым?

Прымусам пасадзілі ўсё ж яе.
Чарнобылем атручаную вільгаць
Зручней на нівы нашы выліць.
Уявы чалавечай не стае...
Ды за грахі чые?

Дзяцей — заложнікамі часу злога?
Людскі давер — без панікі на злом?
Не папярэдзіўшы нідзе, нікога,
Дары Чарнобыля раздаць цішком?
Ды не гнявіце Бога!

Нам суджана дзяліцца плёнам свежым.
Дарамі рук, лясоў... Але ж, мой край,
Прыблудную бяду за свае межы —
На землі пабрацімаў — не пускай!
Сам спажывай!

На ўсход скіруе — о барані, Божа!
Цішком на Захад — толькі па рубеж!..
Страсаем хмарны цэзій на Валожын,
На Івянец, на Крошын —
Пі і еш!

Рэактар, нібы джын, сапе ў спякоту
Палае ў зоне лес, дыміць балота,
Тарфянікі — слупамі да нябёс!
Вятрыска іх падхопіць — і панёс!

Што за астанкі гоніце вы, хмаркі?
Вунь — быццам рогі, пысы, капыты..
Пад пугай бліскавіц — куды вы статкі?
Прасвечваюць бакі іх, жываты
Пякельным промнем радыяасадкі...

Глытайце ж іх — ў спёку, ў слоту.
Спатоліць трэба ўсіх — за сотні вёрст!
Частуйцеся напоўніцу, да слёз...
Слязязца хмаркі — вусцішнасьць іх лёту
Над намі — як лятальны лёс...

Дыназаўр

У Ракаўца наша па травах, камлішчах
Прыпоўз дыназаўр і, галодны, залёг.
Ён гумны глытаў, пасцягаўшы з дварышчаў,
Смалістыя шулы прыладзіў да ног.
Пайшлі у касцяк яго бэлькі і сохі,
Ключы — у ключыцы, а латы — ў рабро.
І лаптаўчын шчэбет з драбясцін высокіх,
І ўсе спадзяванні на лад і дабро.
Ён сена заглытваў вазаі, прычэпамі,
З палёў канюшыну —

ды ўзгорбіўся дах.
На рэбрах луску яго з дранкамі-шчэпамі
Дажджы падгналі...

І вось, каб не спрах,
Ён латаўся толлю, бляхай, дашчэтнікам,
Ды іх уздзіралі часу вятры.
І грывнуўся ён з перабітым хрыбетнікам,
Нібыта прыблуда, замшэлы, стары.
Набеглі вяскоўцы з сякерамі, піламі.
Драбясціны-рэбры пад ломам трашчаць!
І рушацца бэлькі на дол са страпіламі,
Аж клямры з цвікамі у клешчах вішчаць!
Хапаюць сваё, як з разрухі, з пажару.
Спяшайцеся, людцы, пакуль які чмут
Не ўздумаў зноў тут —

ажывіць дыназаўра
Для постраху свету і марных пакут!

Бацькава відушчасць

Дзіўлюся я мудрасці бацькі,
Смяяўся з ілбоў тупых:
«Далей свайго носа не бачаць,
Сваіх надзіманых пых.

Няўжо там заселі сляпыя?
Хто хлеб паднясе, харчы?
Старэчыя рукі слабыя?
Адны ж засталіся карчы!

І то яшчэ цягнем — пры хаце
І лыч яшчэ свой, і хвост.
І кормім сябе, і плацім...
А заўтра? Вялікі пост?

Трымаюцца толькі партфеля
З турботай пра ўласны зад.
І рай, што прыплёў пустамеля,
Даўно ўжо займеў бюракрат.

А хлеб не расце з абяцанак,
Расце ён з парэпанных рук.
Дый то, каб ні кроплі падману!
Каб зверху — ніякіх прынук.

Расце ён з поклічу поля,
Калі ты бяжыш, каб хаця
Прыкрыць ад нягоды-сваволі
Раслінку, нібы дзіця.

Шкада, бригадзір-паганяты
Так прагне падчас дапакчы,
Што з крыўдай ад роднае хаты
Хацелася ў свет уцякчы.

Віселі не марна пагрозы
Ды ў косці загнаны страх.
Скідалася сенца з воза,
Што выбіў цішком у кустах.

Сяльнік пераймаўся з саломай,
За кошанку ржышча — штраф.
Пусты працадзень — за стому,
Ды той жа ўпрыдачу страх.

Разбегліся вёскі — не вернеш,
Было ж каго ціснуць тады!
Ад роднай зямлі і зерня
Пазманьвалі іх гарады.

Рассеяў іх лёс па абшарах
Сібіры, глухой цаліны.
Амаль паўзямнога шару
Стапталі ў блуканнях яны.

Не клікнеш са сцежак далніх.
Пайшлі на распыл яны там.
Не стала крыніц хлебадайных,
Далоняў — ільнам і жытам...

Не выйшла па ўзору казармы
Душу перакроіць... Ах, як
Тут правіў бы права ўладарна
З вяршынь кіраўнічы кулак!..

Зашмат марнатраўнай навукі
Сышло ад выжыг і бяздар.
Былі ім патрэбны рукі,
Ды толькі не сам Гаспадар!..»

Мой бацька з уздыхам пякучым
Закончыў... Навек замёр.
Ды вокам далёкім, відушчым
Цікуе з-пад сініх зор...

Вадохрышча

Вакол палонкі, крыжам хрышчанай,
Бутэлькі перасмяглыя, глякі.
Срэбнабароды маразішча —
Брую таксама п'е з ракі.

Аж з вуснаў пар сняжком імжыцца.
І зубы ломіць ад лядка.
Але нутро апаліць быццам
Вада свянцонага глытка!

Паўскрай дзятва свавольна скача
Па лютым, коўзкім тым ільдзе.
Сябе я там таксама бачу —
Растаў, згубіўся ў грамадзе.

Малітва песеннымі скрыдламі
Душу ахутвае цішком.
Я з твару кропельку з крапідла
Не выціраю рукавом!

Яна й цяпер ва мне жывая,
Хоць на душы — які ўжо год
Расколіны марозныя і лёд...
Гуртуймися... Ператруваем!

Мароз, трашчы, не трашчы —
За плячыма Вадохрышчы!

Сяргей ЗАКОННИКАЎ

нарадзіўся 16 верасня 1946 г.
на Віцебшчыне. Скончыў БДУ.
Лаўрэат Дзяржаўнай прэміі
Рэспублікі Беларусь імя
Я. Купалы, Літаратурнай прэміі
імя А. Куляшова, міжнародных
літаратурных прэміяў Польшчы
і Украіны. Друкуецца з 1963 г.
Аўтар чатырнаццаці кніг паэзіі,
публіцыстыкі, эсэ і нарысаў,
а таксама кніг, выдадзеных
на іншых мовах: «Чорны конь
апакаліпсісу» (Варшава,
1996), «Шлях душы» (Сафія,
2002). Займаецца таксама
перакладчыцкай працай.
Жыве ў Мінску.

Сяргей Законнікаў

Імклівая вясна

Такой раптоўнай імклівай вясны,
Хоць доўга живу,
Ды ніяк не прыпомню.
Зацята ў далёкіх сутоннях лясных
Апошні снег даядаюць промні.

Няўзнак абвастраюцца зрок і слых,
Калі зацвітаюць знаёмыя вішні...
Усёй чысцінёю пялёсткаў жывых
Глядзіць на мяне сам Усявышні.

Разам з аблачынкай

Позірк да аблачынкі шчыльней прыляплю,
Палячу, каб згубіцца з ёю дзе-небудзь.
Я калісьці ўрастаў у сваю зямлю,
А цяпер заглыбляюся ў неба.

Цень

Дзень, як ластаўка, праляцеў,
Груганом сеў на плечы змрок.
Я іду,
А за мною — цень,
Як прывязаны, спешыць крок.

Мкне у вырай гадоў чарада,
У вачах мільгаціць ад падзей.
Можа, гэта і не бяда,
Раз не падаем, а ідзем.

А жыццё?
Што такое яно,
Бо ў чупрыне праела плеш?
Даганяе мяне час даўно.
Цень уцёк...
А ты не ўцячэш.

Восень у нашым парку

Мілай унучцы на 20-годдзе.

Дыван незямны ткуць прыціхлыя клёны,
Хоць вецер ім засціць, супыну няма.
А лісце лунае і шэпча імёны:
«Марынка,

Марусечка,
Манечка,
Ма...»

Аксана Спрынчан

Ціхуткай малітваю

Аксана Спрынчан — пісьменніца, дырэктарка Паэтычнага тэатра «Арт. С». Нарадзілася ў 1973 г. у горадзе Лунінец на Берасцейшчыне. Скончыла філфак БДУ, аспірантуру Інстытута літаратуры імя Янкі Купалы НАН Беларусі, Беларускі калегіум. Працавала ў выдавецтве «Беларуская Энцыклапедыя». З 2006 г. — у выдавецтве «Мастацкая літаратура». Сябра Саюза беларускіх пісьменнікаў (2005). Аўтар кніг паэзіі «Вершы ад А.» (2004), «Жывая» (2008), «Нелінейнае» (2012), «Кава з украінскім мёдам / Кава з украінским медом» (2017, пераклад на ўкраінскую мову Міколы Мартынюка), смс-п'ескі «Дарога і Шлях» (2009, з Алесем Анціпенкам) і інш. Вершы перакладзеныя на нарвежскую, рускую, саамі, сербскую, украінскую, французскую, шведскую мовы. Піша вершы і прозу для дзяцей. Узнагароджаная спецыяльным прызам журы міжнароднай прэміі «Садружнасць дэбютаў» «За філасофскую лірыку» (2008). Пераможца конкурсу «Літаратура — дзецям» (2009).

* * *

Багушэвіч
ішоў
з беларускаю мовай
да Бога
і не кідаў Яго
і не кідаў Яе
дарогай
і Мацей
і Сымон
і Францішак
і паранены
і ў зацішшы
ён вымольваў
дэ-факта
дэ-юрэ
КАБ НЕ ЎМЁРЛІ
каб паўсталі
амаль што з мёртвых

* * *

перад Вялікаднем
праціраю вочы
Езусу
і Пятру
і Андрэю
і Якубу сыну Завядзееву
не абмінаю і вочы
Яна
і Піліпа
і Баўтрамея
і Тамаша
асвятляю і вочы
Мацвея

і Тадэя
і Сымона Зілата
і Якуба сына Алфеева
і нават адно вока Юды Іскарыёта
(у профіль намаляваны)
а мяшэчак з грашыма
пакідаю
ў срэбным пыле
тым
хто знішчае
крыжы ў Курапатах

* * *

радзюжку
з ложка здыму
складу
што мінула
гарою
крыж-накрыж
канцы звязу
закіну на плечы
няхай
цяплынь ратуе
ад болю

* * *

кожнай голачкай
ялінкі
раблю сабе пяшчотную
акупунктуру
да кожнай голачкі
дакранаюся ласкава
маленечкай
на дзве далоні
а вымкне да нябёсаў
нават калі дажыву
не накунежыць
вечнасць голак

* * *

— Смачна працаваць! —
жадае дачушка,
гледзячы на рукі
ў чорным шакаладзе.
Залазіць пад пазногці
і ў зморшчынкі
смачная мара —
зямля.

* * *

Лілею я ў руках трымаю,
успамінаючы радок:
«Лілею млявы плёс люляе...»,
а белакрылы матылёк
не ўецца —
зранку рэзкі вецер
алітэрацыю на «л»
зрывае
і прыносіць радасць
асацыяцыі з Радзімай —
алітэрацыю на «р»...

* * *

калі не магу ісці
і падаю на дарозе
што вядзе да той
на якой знайшлі
Язэпа Драздовіча
мяне ліжа ліс
падымае хвост
і пярэдняю
правую лапку
і вяртаецца
ў свой дывановы рай
не забіраючы
мяне з сабой
не адпускае
і ў пекла

* * *

пчоліцца дзень
словамі
лятуць да мяне па нектар
збіраюць на пачастунак
пачуццям і думкам
частуюць...
чмеліцца дзень словамі
лятуць да мяне
па нектар
збіраюць на пачастунак
пачуццям і думкам
прыхоўваюць...
пчоліцца...
чмеліцца...
ну і няхай
не бзумкаю...

* * *

багоўка паўзе
ціхуткай малітваю
пакуль не ўзляціць

Шчасце

Пакарміце
маленькую
птушку —
сінічку.
І пасля
да вас прыляціць
вялікая сіняя птушка —
сініца.

* * *

Начуе мядзведзіца зорная
над хатай маёй.
Выпалю грубку мацней –
хай будзе ёй цяплей.

* * *

Падалося —
ужо не жыву.
Ды сняжынкі
на мне паміралі.

* * *

зіма
адбэльвае
мае ногі
ад роднай зямелькі
забірае
пясчынку
за пясчынкай
і сыходзіць
задаволеная здабыткам
на залатых капальнях
каб вярнуцца

* * *

Каляды
а няма для каго
вызваліць памаранчык
ад скуркі
у хаце
самота з алергіяй
за вакном
птушкі, сабакі і каты
якім бярэш іншыя прысмакі
і толькі зямля
толькі яна
ўсцешана прымае
сутву
костку-зорку
і ты ў чаканні цуду

Данута Бічэль

У промнях Езуса Міласэрнага

*Вы маглі б стаць святымі, калі б цярпелі для Бога так,
як стараецца Яго зневажаць.*

Св. Альфонс Марыя дэ Лігуоры

Наша хаціна, якую пабудаваў тата для жыцця ў любові, утварыла абрад самаспалення, пайшла ў нябёсы, заўсёды святыя, недасяжныя і таямнічыя.

Сярожа Ілін, муж мае дачкі Вікторыі, разгубіўся, адчыніў дзверы ў палаючую хату... Самы моцны ў нашай сям'і, глынуў угарнага дыму і страціў прытомнасць — ён не быў гатовы да самаспалення, але спаліўся, пакупаўшыся перад гэтым у Нёмане. Я не па-касцёльнаму ацэньваю падзеі, гэта мае наіўныя думкі. Там, дзе мы нарадзіліся і былі шчаслівымі пры бедным жыцці, у нас засталіся нябёсы над полем і лесам, якія ахоўвае бусел. І тая чысціня ўзаемаадносін, шчырасць і прастата, празрыстасць нашага жыцця ў любові паміж намі і ўсім светам нейкім чынам, невідочна, затрымалася светлымі ўспамінамі.

* * *

Ніхто з нас не жыве для сябе, ніхто для сябе не памірае, жывем і паміраем для Бога.

Касцёл Перамянення Пана стаяў на выспе паміж ракой Гаўяй і каналам, выкапаным, каб на ім паставіць млын у Залейках. Забралі ксяндза, вывезлі, пасля высылкі ён да нас не вярнуўся. Касцёл ператварылі ў склад мінеральных угнаенняў. Нехта падпаліў усё разам... Калі касцёл зачынілі, званы забралі ў Мяслёгава. Ужо ў дзевяностыя гады званы вярнулі ў бердаўскі касцёл. Харугвы, іншыя сакральныя рэчы перанеслі да Стася Сайковага, у крайнюю ад могілак хату... Вёска стала касцёлам. Могілка. Крыжы на скрыжальях пясчаных гасцінцаў, асабліва той крыж на ўскрайку лесу, які паставілі ўсёй вёскай у вайну. Найглыбейшыя малітоўныя перажыванні мы адчувалі ў дзяцінстве на маёвых вечаровых малітвах пад тым крыжам. Набегаўшыся па кустах, нагуляўшыся «ў хованкі», наскакаўшыся каля вогнішча, якое хлопцы раскладвалі непадалёку, пакуль нашы мамы даілі кароваў ды кармілі свіначак і курэй, з якім хваляваннем мы складалі

Данута Бічэль — паэтка, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі імя Янкі Купалы (1984). Нарадзілася ў вёсцы Біскупцы на Лідчыне. У 1962 г. закончыла Гродзенскі педінстытут імя Я. Купалы. Аўтар кніг паэзіі «Дзявочае сэрца» (1960), «Нёман ідзе» (1964), «Запалянкі» (1967), «Доля» (1972), «Ты — гэта ты» (1976), «Браткі» (1979), «Дзе ходзяць басанож» (1983), «Загасцінец» (1985), «Даўняе сонца» (1987), «А на Палессі» (1990), «Божа, мой Божа» (1992), «Снапок» (1999), «На белых аблоках сноў» (2002), «Стакроткі ў вяночак Божай Маці» (2004), «Ойча наш...» (2008), «Іду сцяжынаю да Бога» (2012), а таксама кнігаў прозы «Хадзі на мой голас» (2008), «Мост святога Францішка» (2010), «Правінцыя святога Францішка» (2013), «Выбраныя творы» (2016), «Дайсці да Каложы» (2017) і інш. Жыве ў Гродне.

Богу малітвы, удзельнічалі ў Ружанцовых разважаннях і Літаніі Ларэтанскай. Разыходзіліся, намоленыя, супакоеныя, узаемна прабачыўшы адзін другому ўсе непаразуменні тлумнага дня... Хлопцы на Ружанец збіраліся, сталыя мужчыны прыходзілі не ўсе.

Незалежна ад палітычнага становішча ў свеце і ў гэтай Краіне, вёска Біскупцы збіралася пад крыжам на ўскрайку лесу на Ружанец, як католікі, так і праваслаўныя. І цяпер некалькі жанчын збіраюцца на Маёвае набажэнства пад крыж у цэнтры вёскі.

Малітоўны май у маім дзяцінстве запоўніў маё эстэцтва глыбокім адчуваннем таго, што я на сваёй зямлі, сярод гэтых людзей, шуму лесу, клёкату буслоў і квакання жабаў на балоце, сярод усяго бязладдзя музыкі, з Богам і бацькамі, тут маё месца.

Калі я пісала гэтыя радкі, мне патэлефанавала сястра Геня, дачка цёткі Яніны. Яна жыве ў вёсцы Біскупцы ў сястры Яніны Карабан. Мужоў яны пахавалі. Геня доўга хварэла на сухоты. І цётка яе Марыя памерла ад сухотаў маладой. А бацьку Міхала забіў вясковы бандыт з самапала. Геня і Яня выхоўваліся з мамай пры дзеду Юзуку, пра іх мой аповед «Свіронак». Але да мяне толькі сёння ў размове з Геняй дайшло, што аберагаў іх цудоўны абраз.

Калі касцёл згарэў, дзед Юзук пайшоў на папалішча і знайшоў там абраз Маці Божай Вастрабрамскай з галоўнага алтара. Абраз на дошцы, у глыбокай рамцы, зашклёны, упрыгожаны кветкамі, пацеркамі, вотамі. У Маці Божай Вастрабрамскай на гэтым абразе вейкі паднятыя, вочы расплюшчаныя. Тым ён адрозніваецца ад усіх Вастрабрамскіх абразоў. Абраз, які не згарэў разам з касцёлам, павесілі на покуце, і з Маці Божай Вастра-

1957 год — у першым радзе Яня, Галья і Францішка, у другім радзе я і Геня.
На далёкім плане суседка Ганэфа Галоўчыц і Метак Бічэль з дачкой.

брамскай перажылі на ўскрайку лесу не адну страляніну, хваробы, няшчасці. Калі Геня выходзіла замуж за Мечыслава Ліхарада ў Дакудава, абраз забрала з сабой. Рамка струхлела. Прышлося зрабіць новую драўляную рамку. Залатыя зоркі паадклеіваліся ад промняў, шкада, але пагубляліся.

Карона, анёлы на скронях, шата, месячык, пацеркі, крыжык на грудзях — захаваліся. Толькі перасталі быць залатымі, таму што ўвесь аклад, зоркі, промні, сонейка, анёлкі, карона і маладзічок былі выразблены з дыхты і пазалочаныя. Такі вынаходлівы мастак ствараў гэты цуд! Абраз тутэйшага наіву! Сёстры мае церпяць хваробы старасці: Геня слепне, а Маці Божая ўглядаецца на іх цярпенне, аберагае іх.

Мае дарагія цёткі, сярод якіх я добра сябе адчувала, святымі не былі, злавалі, сварыліся... Праўда, яны не блюзнерылі, ужываючы імя Пана Бога надарэмна. Яны святкавалі святыя дні. Адзінае, што маглі дазволіць сабе пасля паўдня, схадзіць у лес ці на луг, наравць снапок лекавых

зёлак для ўцехі душы. Гэткая карціна стаіць перад вачамі, як цётка Яніна ясна выходзіць з нашага лесу са снапком сардэчніку ці купальніку. Яна ішла ад сваёй хаты да нашай не сцэжкай, не гасцінцам, а праз Глінішча, краем лесу, думала пра сваё, малілася, збірала гэтыя лясныя зёлкі і слухала музыку птахай. Нашы продкі так уладкавалі свой сялянскі быт, што ўсё жыццё праходзіла ў Божай ласцы. Пачыналі сялянскую працу на полі, на лузе з малітвай і канчалі таксама з малітвай. Хіба так нашы продкі святкавалі дажынкi, як святкуе цяпер усё яшчэ савецкая Беларусь? І забыліся ўсе пра такое прыгожае прывітанне: «Памагай вам Бог!», «Божа, памажы дажаць да мяжы!» Нават тое жартоўнае, што казалі ў адказ: «Казаў Бог, каб і ты дапамог!» — нічога блюзнерскага ў ім няма. Што з намі адбылося?

Я жыву на горачцы з прыёмнічкам, у якім пераважна гучыць з Торуня «Радые Марыя». Пачула, што ў іх, у Польшчы, ствараецца такая малітоўная

супольнасць «Ружанец маці за дзяцей». Малітва мацнее, калі яе ўтвараюць супольна.

Магчыма, і ў касцёлах Беларусі ёсць такі рух, а я прапусціла?

Нашы мамы і самотна, і сабраўшыся разам, маліліся за нас, пакуль мы, грэшныя, канчалі савецкія вузы, вучэльні без Касцёла.

Марылька, мама мая, у нядзельку надта раненька ўходжвалася, падрыхтаваўшы ў суботу ўсё, каб накарміць сям'ю і скацінку, якая таксама была сям'ёй. Садзілася перад абразамі, брала ў рукі ружанец і малітоўнік. Яна не ўмела нават распісацца, пакуль унучка Віка яе не навучыла, але чытала малітоўнічак, нібы спецыяльна для яе вачэй выразным шрыфтам надрукаваны. Тата ўмеў і чытаць і пісаць, але ў час малітвы ён займаў дапаможнае месца. Мама складала малітву за нас і за ўвесь свет. Я выходжвалася і падрасцала ў сямейнай святасці.

Я падрасцала наіўная, у бацькоўскай любові, не падрыхтаваная да жыццёвых выпрабаванняў, не практычная, без скуры.

Пакуль бацькі былі, я стамлялася ад мітусні не майго жыцця, у якое мне прыйшлося акунцца, нібы Нехта мяне штурхаў, кідала ўсё і ехала да іх, да маіх галоўных настаўнікаў, да вытоку любові, і за адну ноч зараджала святасцю сваё сэрца ад іх, як ад акумулятара. Пасля тату і маму замяняла сястра Рэня. Цяпер яны пад бярозкамі, пад крыжамі чакаюць мяне...

* * *

Святасць жыцця — Ахвяраванне Езуса ў святыні. Нашы дзеці належаць Пану Богу. Наш страх таксама належыць Пану Богу.

Трэба было мне з гэтай цішы пайсці ў свет услед за Нёманам,

маім правадніком па жыцці, Нёман не мог мне замяніць маму і тату.

Пад казачным дубам над Нёманам сінім... Гэта засталася там, на нашым лузе, дзе Гаўя ўпадае ў Нёман...

Пісьменнікі Аляксей Карпюк і Васіль Быкаў узялі мяне за рукі і павезлі ў сталіцу, каб пахваліцца, што вось у іх ёсць такая Дануся. Гэта не зусім праўда казаць, што былі яны мне старэйшымі духоўнымі братамі. Мы розныя. У іх за спінамі быў вопыт вялікай страшнай вайны, зусім не такі, як у мяне, якая перажыла вайну, хаваючыся за комінам, нібы мышка, пад сталом ці ў цётчыным склепе з гарачым вуголлем у чыгунку. Яны ўцягнулі мяне ў літаратурнае жыццё, крыху падмануўшы сваёй сяброўскай апекай. Мяне натхнялі здабыткі айчынай літаратуры, культура вёскі, песні маіх цётак і сёстраў, паэмы Адама Міцкевіча і песні польскага Касцёла.

* * *

«Калі любіш у Эўхарысты Цела Езуса, то не будзеш пажадліва глядзець на цела чалавека» (Папа Бенэдыкт XVI).

Калі я прыязджала ў сталіцу, мае равеснікі праяўлялі да мяне залішнюю цікавасць, бо сталічныя сяброўкі былі ўвесь час побач, а тут з'явілася з глухой правінцыі, «яна ж нават у інстытуце вучылася ў Горадні!» Калі канчаліся пасяджэнні, я вярталася ў гатэль, за мной ішло некалькі чалавек, праводзілі да дзвярэй, пыталіся, у якім нумары я спынілася, але тут узнікаў Аляксей Карпюк або Васіль Быкаў і казаў: «Не хвалюйцеся, я давяду яе да нумара».

Кожная апека аднойчы заканчваецца. І трэба мець свой розум у светлай галоўцы. А дзе

ж яго ўзяць, калі ні таты, ні таго Аляксея Карпюка ўжо няма?

У маіх вершах стала праяўляцца тэма балота, аж Алесь Дзянісаў, саліст гурта «Людзі на балоце», пачаў складаць музыку на мае «балотныя словы».

Калі я адчула, што балота мяне зацягвае і трэба ратавацца, я вырашыла вызваліцца ад залежнасці «настаўнікаў», але перад тым набрала некалькі тэлефонаў сталічных паэтаў, якіх паважала. За іх адказвалі жанчыны, такія ж старэнькія, як і я цяпер, яны прымалі мяне за суперніцу і не клікалі да тэлефона сваіх мужчын. Але паэт, які некалі вылучаў мяне на Дзяржаўную прэмію імя Янкі Купалы, за што яму ўдзячна, выслухаў мяне з усёй павагай і спакоем, а калі я з ім развітвалася, сказаў звычайнае: «Цалую ў вушка!».

Гэтая «фішка» дапамагла зразумець, што Карпюк і Быкаў прымалі мяне зусім не ў гэтую творчую супольнасць, што той ужо няма, таму што ўсе памерлі, а я живу. І мая супольнасць — гэта мой Касцёл, тая незямная вышыня, дзе Езус вачамі ўздымае сэрца да Святога Духа, дзе святар адпускае правіны ў Імя Езуса і ачышчае белым хлебам Эўхарыстыі. На Эўхарыстыі побач могуць сядзець знаёмыя, сёстры па Ружанцу, па Легіёне Марыі, а могуць быць і незнаёмыя людзі. Промень міласэрнага Сэрца Езуса ў касцёле мяне знойдзе і сагрэе, ўзніме ў бязважкасць, да святых нябёсаў.

«Краіне дойлідаў прысвячаецца»

Нядаўна выдавецтва «Беларуская навука» надрукавала новую грунтоўную кнігу доктара мастацтвазнаўства Тамары Габрусь «Драўлянае хрысціянскае храмабудаўніцтва Беларусі» (2020). Кнігу рэцэнзавалі акадэмік НАН Беларусі, доктар архітэктуры, доктар гістарычных навук А. І. Лакотка і доктар архітэктуры, прафесар С. А. Сергачоў. Работа была выканана ў Адзеле архітэктуры Цэнтра даследаванняў беларускай культуры, мовы і літаратуры НАН Беларусі.

Памер тома — 318 старонак. Кніга багата ілюстраваная фотаздымкамі розных гадоў, малюнкамі Напалеона Орды, Дзмітрыя Струкава, Язэпа Драздовіча, архаічнымі чарцяжамі.

Праца мае дзве асноўныя часткі: 1. Архітэктурна-мастацкія асаблівасці традыцыйнага драўлянага храмабудаўніцтва Беларусі; 2. Сістэматызацыя і класіфікацыя помнікаў драўлянага сакральнага дойлідства Беларусі, а таксама ўступную частку «Ад аўтара», «Заклучэнне. Жыццё і заняпад традыцыі», «Спіс выкарыстаных крыніц», «Архівы», «Спіс даследаваных драўляных храмаў», «Тлумачэнне асноўных тэрмінаў і паняццяў драўлянага храмабудаўніцтва».

У выданні выкарыстаны на-турныя фотаздымкі У. Багданава,

Т. Габрусь, А. Дыбоўскага, розных інтэрнэт-крыніцаў, а таксама графічныя матэрыялы з архіва аўтара і сектара «Збору помнікаў гісторыі і культуры Беларусі» Інстытута мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору імя Кан-драта Крапівы НАН Беларусі.

У кнізе ёсць аўтарскае пры-святчэнне: «Краіне дойлідаў...» Тое, што Беларусь — краіна вы-датных дойлідаў, на працягу ўжо многіх гадоў і сцвярджае аўтар у сваіх шматлікіх публікацыях: ма-награфіях, навуковых артыкулах, публічных выступленнях, дзей-насці па ахове помнікаў культуры і іншай працы.

Частка 1-я пачынаецца раздзе-лам «Гісторыя вывучэння белару-скага хрысціянскага дойлідства ў кантэксце еўрапейскага архітэк-туразнаўства», у якім прааналі-завана шмат гістарычных крыні-цаў, паказаны складаныя шляхі назапашвання ведаў пра белару-скае самабытнае традыцыйнае і прафесійнае сакральнае (і не толькі) дойлідства. Гэты раздзел будзе цікавы і карысны ўсім, хто цікавіцца гісторыяй беларускай культуры. Прыемна, што ў агуль-ны набытак ведаў пра беларускае дойлідства значны ўнёсак зрабілі і нашы сучаснікі, найперш супра-цоўнікі НАН Беларусі.

У падсумаванні раздзела

аўтарка паставіла сабе мэтай «шматбакова раскрыць самабыт-ныя рысы драўлянага хрысціян-скага дойлідства Беларусі, аб'ек-тыўна адлюстравачь глыбіннае жыццё традыцыі і прычыны яе заняпаду». Дзеля дасягнення мэты свайго даследавання Тама-ра Габрусь вызначыла наступныя задачы: 1. Удакладніць тыпалогію драўлянага хрысціянскага храма-будаўніцтва Беларусі, выявіць ба-завыя архітэктанічныя архетыпы і іх гістарычную мастацка-сты-лёвую трансфармацыю.

2. Адлюстравачь агульныя і адметныя рысы, архітэктур-на-будаўнічыя прыёмы драўля-нага сакральнага дойлідства краін Усходняй Еўропы.

3. Вызначыць характар узае-мадзеяння традыцыйнага народ-нага будаўніцтва і прафесійнай культавай архітэктуры Беларусі.

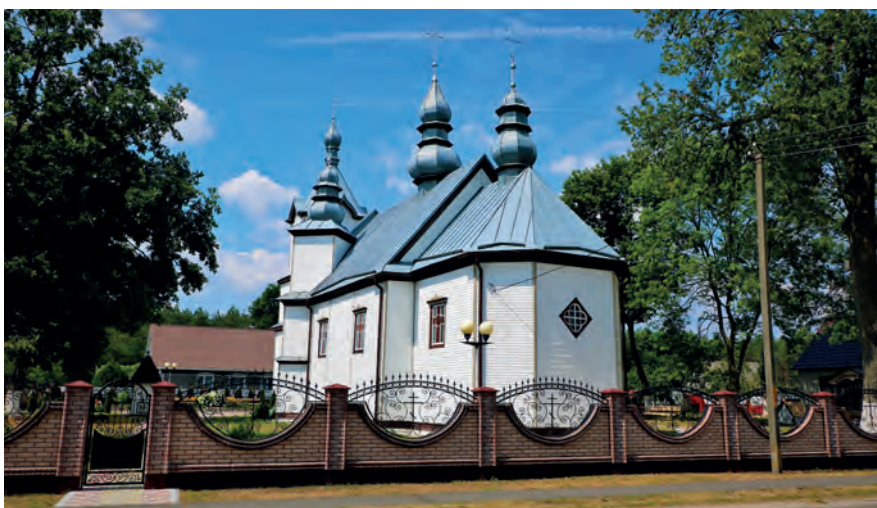
4. Раскрыць семантычныя аспекты архітэктурна-мастацкіх формаў драўлянага храмабу-даўніцтва.

5. Акрэсліць лакальныя ад-метнасці айчыннага сакральнага дойлідства.

Дзеля вырашэння пастаўле-ных навуковых задачаў Т. Га-брусь прыцягвала як існуючыя архітэктурныя помнікі, так і вя-домыя паводле дакументальных архіўных крыніцаў. Ёю выяўлены рэгрэс нацыянальных традыцый

Вёска Далёкія, касцёл св. Станіслава.

Вёска Хаціслаў, Спаса-Праабражэнская царква.

Вёска Тракелі, касцёл Адведзінаў Найсвяцейшай Панны Марыі.

драўлянага дойлідства ў Беларусі ў часы Расійскай імперыі, савецкага перыяду і постсавецкага часу, адлюстраваныя мажлівасці творчага выкарыстання будаўнічых традыцый у сучасным сакральным будаўніцтве.

У раздзеле «Канструктыўныя, эстэтычныя і семантычныя характарыстыкі беларускага драўлянага сакральнага дойлідства» Т. Габрусь акцэнтуюе ўвагу на цеснай натуральнай сувязі жыцця нашых продкаў з прыродаю — з лесам, дрэвам, драўнінаю як выдатным будаўнічым матэрыялам, з якога і развілося майстэрства дойлідства, што натхніла паэта Рыгора Барадуліна назваць нашу краіну «дойліднай Беларуссю».

Аўтарка слухна лічыць навукова некарэктным «падзел усёй сукупнасці помнікаў беларускага драўлянага сакральнага дойлідства па канфесійным прынцыпе на каталіцкія і праваслаўныя, што практыкуюцца і цяпер, у выніку чаго поўнаасцю ігнаруюцца найбольш пашыраныя ў той час (XVII–XVIII стст.) уніяцкія храмы... Між тым, яны складаюць найбольш самабытную і значную частку нацыянальнай сакральнай архітэктурнай спадчыны, увасобленай у дрэве, хаця б з прычыны таго, што ў канцы XVIII ст. уніятамі з'яўляліся звыш 80% насельніцтва Вялікага Княства Літоўскага».

Тамара Віктараўна лічыць відавочнай кансерватыўнасць у драўляным будаўніцтве, што абумоўлена шэрагам якасцяў будаўнічага матэрыялу. Архітэктоніка драўляных пабудоваў на працягу многіх стагоддзяў захоўвала устойлівасць формаў, абумоўленую традыцыйнымі будаўнічымі канструкцыямі, функцыямі і семантыкай культавых збудаванняў.

«Ужо на ранніх гістарычных этапах, — піша Т. Габрусь, — звыклыя для этнічнага эстэтычнага густу архітэктурна-мастацкія

формы і канструкцыйныя прыёмы перайшлі з беларускага народнага драўлянага дойлідства ў прафесійную мураваную манументальную архітэктурную нашага Сярэднявечаў і паўплывалі на фарміраванне самабытнай архітэктонікі храмаў мясцовай готыкі, рэнесансу і асабліва барока».

Аўтарка прыйшла да высновы, што да канца XVI ст. і пачатку эпохі барока асноўныя архітэктурныя прыёмы беларускага драўлянага дойлідства змяняліся вельмі мала і павольна. Пра старажытнасць тэхнічных прыёмаў у будаўніцтве сведчаць і іх агульныя назвы як у нас, так і суседзяў: напрыклад, «баня» — гранёны купал; «банька» — гранёная галоўка; «прычолак» — ніжняя частка вальмы; «скарб» ці «замок» — спосаб злучэння зрубаў у вуглах «у обла», «у охрап» і інш.

У архіўных дакументах пра беларускія драўляныя храмы шмат тэрмінаў польскага, украінскага і нямецкага паходжання, напрыклад: «дах», «рум», «ліхтарня», «ланцуг», «філёнга», «вальма», «габель», «штыбер» і інш. Даследчыца тлумачыць, што тэрміны «вальма», «вальмавы дах» паходзяць ад нямецкага слова *Walm* — стог сена, што «кроквенная канструкцыя дахаў, якая складаецца з нахіленых крокваў, вертыкальных апораў і падкосаў, а таксама з асноўнай апорнай бэлькі — маўэрлата, відавочна, прыйшлі ў будаўніцтва Вялікага Княства Літоўскага з Нямеччыны. Даследчыца адзначае таксама цікавы тэхнічны прыём — будаўніцтва «ў стоўб», што перагукваецца з аналагічным тэхнічным прыёмам у дойлідаў Скандынавіі.

Раздзел «Матрычныя архетыпы традыцыйнага драўлянага храмабудаваньня Беларусі»

Вёска Дуды.
Касцёл Нараджэння Панны Марыі.

ахоплівае пытанні глыбінна архітэктурныя, паказваючы іх у гістарычным развіцці. Ужо ў старажытных інвентарах і візітах драўляных храмаў выдзяляюцца адна- двух- і трохзрубавыя і двухвосевыя (крыжовыя чатырох- і пяцізрубавыя) архітэктанічныя структуры, якія даследчыкі адносяць да матрычных архетыпаў усходнеславянскага драўлянага дойлідства. Цэрквы другога матрычнага архетыпа, крыжовыя, абавязкова маюць дзве ўзаемаперпендыкулярныя плоскасці сіметрыі, агульныя для некалькіх зрубаў, арыентаваных па чатырох баках свету. Характэрнай адметнасцю драўлянага сакральнага дойлідства Вялікага Княства Літоўскага з'яўляецца наяўнасць яшчэ аднаго матрычнага архетыпа храма — драўлянай базылікі (гэтая акалічнасць упершыню даведзена Т. Габрусь).

Цікавым і змястоўным з'яўляецца невялікі раздзел «Пра што распавядаюць старажытныя графічныя крыніцы». Старажыт-

ныя выявы храмаў, царцэжы і планы — усё гэта неацэнны пераканаўчы матэрыял для даследчыка нашай архітэктурнай спадчыны.

Другая частка кнігі — «Сістэматызацыя і класіфікацыя помнікаў драўлянага сакральнага дойлідства Беларусі», найбольш адрасаваная спецыялістам, даследчыкам архітэктурны мінулага.

У заключэнні «Жыццё і заняпад традыцыі» Т. Габрусь адзначае, што пасля скасавання уніі ў 1839 годзе і гвалтоўнага пераводу ў праваслаўе грэка-католікаў і іх храмаў большасць храмаў у выніку перабудоваў страціла аўтэнтычныя рысы як у тэктоніцы, так і ў дэкаратыўным вырашэнні, шмат знікла назаўсёды. І беларуская праваслаўная царква не задавальняла артадаксальнае маскоўскае праваслаўе, і многія архаічныя збудаванні траплялі пад перабудову ў псеўдарускім стылі. Драматычная гісторыя разбурэння адвечных традыцый у сакральнай беларускай архітэктурцы паказана даследчыцай дакладна і дакументальна.

Усім беларусам, незалежна ад іх прафесійнай падрыхтоўкі, было б цікава і карысна прачытаць гэтую вялікую кнігу, якая ўзнікла ў выніку вялікай працы, шчырых пошукаў праўды, вялікай пашаны і любові да роднай спадчыны, да нашай самабытнай і цудоўнай культуры дойлідства.

Усім беларусам, незалежна ад іх прафесійнай падрыхтоўкі, было б цікава і карысна прачытаць гэтую вялікую кнігу, якая ўзнікла ў выніку вялікай працы, шчырых пошукаў праўды, вялікай пашаны і любові да роднай спадчыны, да нашай самабытнай і цудоўнай культуры дойлідства.

Лія Салавей,
фалькларыст, лаўрэат
Дзяржаўнай прэміі Беларусі.

Рэдакцыя часопіса сардэчна
віншуе сваю шануюную і даўнюю
аўтарку Тамару Віктараўну
Габрусь з 75-годдзем і жадае ёй
новых творчых знаходак і поспехаў.

Сённяшні стан юравіцкага касцёла.

Зміцер Давідоўскі Юравіцкі езуіцкі касцёл

Пачатак XVII стагоддзя. Вёска Юравічы. На Вадолічах, крыху ніжэй за руіны княжацкага замка XIII стагоддзя, на грушы з’явіўся абраз Маці Божай. Па вузкай сцяжынцы ішла маладая кабета Амелія, якая жыла побач з замкам. Шмат гадоў яна хадзіла гэтай дарогай на сяло і назад, асабліва калі там ладзіўся кірмаш, на якім можна было набыць тканіну на сукенку, гладышы, чыгункі і іншыя прылады для гаспадаркі.

Амелія была маладая і незамужняя жанчына, якой усё неабходна было рабіць самай. Вось ідзе яна з кірмашу дамоў і заўважае цудоўнае з’явішча — на грушы, міма якой яна хадзіла мноства разоў, невядома адкуль з’явіўся абраз Маці Божай. І з’явіўся ён менавіта тады, калі Амелія хадзіла па кірмашы. Што рабіць? Не доўга думаючы, пабегла яна да айца Марціна з гэтай навіной. Той уважліва выслухаў дзяўчыну і сказаў, што сам хоча глянуць на гэта здарэнне.

Прывяла Амелія айца Марціна да той самай грушы і па-

казала абраз Маці Божай на ёй. Манах, доўга не разважаючы, сказаў так: «Давайце паназіраем за Яе паводзінамі. Гэта Маці Божая, і Яна павінна сама сабе абраць месца жыхарства». Так і вырашылі. Назаўтра гэты абраз з’явіўся на шасце, які забыўся, відаць, нейкі падарожны. Шэст быў уваткнуты ў зямлю на гары, якая знаходзілася на левым баку ірва, што раздзяляў адну гару на дзве — правую і левую. Правая — з рэшткамі замка Вадолічы і хатай Амеліі, левая — з мястэчкам Юравічы.

У далёкай старажытнасці гэта была адна гара, але прырода зрабіла сваю справу: ляднік і найвялікшыя паводкі падзялілі яе на дзве, і паміж імі ўтварыўся вялікі і вельмі глыбокі роў. Сёння з гэтага ірва зроблена дарога Юравічы — Хойнікі — Брагін, але і цяпер юравічане кажуць: «Я пайшоў у роў па арахі». Там расце шмат ляшчыны. Праўда, існуе легенда аб тым, што замест ракі Прыпяць некалі існавала вялікае мора. І калі яно пачало адыходзіць, узнік найвялікшы бурны патак, які і падзяліў

адну гару на дзве. А з таго мора з’явілася вялікая і магутная рака Прыпяць.

Менавіта ў мястэчку стаяў шэст таго падарожніка, на які за ноч «перабралася» Маці Божая. Некалькі разоў вярталі абраз на тую грушу, а ён упарта вяртаўся на шэст. Урэшце было вырашана, што маладыя і незамужнія жанчыны павінны зрабіць жывую сцежку ад грушы да таго шаста і па ёй павінна прайсці дзіця-інвалід, якое на выцягнутых руках пранясе абраз ад грушы да шаста. Так і зрабілі: з маладых незамужніх жанчынаў утварылі жывую сцежку, па якой прайшла сляпая ад нараджэння дзяўчынка, — яна і замацавала на тым шасце абраз Маці Божай... І як толькі яна скончыла сваю працу... у яе адкрыліся вочы і з’явіўся зрок, прычым гэта быў добры зрок здоровага дзіцяці. Такім чынам усе зразумелі найвялікшую сілу Багародзіцы. І ў выніку абраз Маці Божай асвятліўся як чудадзейны — гэта каранаваная Адзігітрыя. На ім Маці Божая намаляваная ў паясным варыянце, а Езус Хрыстус у

Зміцер Давідоўскі — бібліятэкар. Нарадзіўся 2 лютага 1958 г. у Мінску. У 1980 г. скончыў факультэт бібліятэчнаўства і бібліяграфіі Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта культуры і мастацтва (Мінскі інстытут культуры). З 1980 г. працуе ў Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі.

выглядзе хлопчыка. Карона вянчае галаву Багародзіцы. Гэта вельмі рэдкі для Беларусі ікананіс.

Пасля гэтага каталіцкае духавенства пачало думаць, як пабудаваць пастаяннае «жытло» для цудадзеянага абраза Маці Божай Юравіцкай. Спачатку пабудавалі невялічкую драўляную каплічку, у якую ўрачыста ўнеслі цудадзеяны абраз. Адначасова з гэтым ішло будаўніцтва значна большай драўлянай капліцы на каменным фундаменце. І ў 1673 г. абраз перанеслі ў новую капліцу, а старая была збурана.

На шчасце, у Юравічы неўзабаве прыйшлі езуіты, якія пачалі будаваць каменны касцёл з калегіумам і васьмікутнай, вышынёй 2,5 м, агароджай. Будаўніцтва распачалося прыкладна ў 1710 г.

Роспіс касцёла працягваўся аж да 1756 г. У тым жа 1756 г. пры касцёле адкрыліся школа, дзіцячы тэатр і бібліятэка, фонд якой складаў больш за 200 кніг XVI–XVIII стст.. Святочнаю працэсіяй унеслі ў новую святыню цудадзеяны абраз Маці Божай Юравіцкай. Там ён знаходзіўся аж да 1865 г.

У 1778 годзе на тэрыторыі касцёла пачаў дзейнічаць кале-

Юравічы.
Ілюстрацыя з кнігі «Живописная Россия».

гіум, а комплекс усіх будынкаў атрымаў статус мужчынскага езуіцкага кляштара. Вядома, што езуіты вельмі клапаціліся і аб адукацыі. І таму ў 1757 г. школа была перароблена імі ў звычайную сярэднюю, якую аднолькава наведвалі і дзеці вышэйшага і сярэдняга саслоўяў, і дзеці простых сялянаў. Платная школа была толькі для дзяцей заможных бацькоў, а для сялянскіх дзяцей адукацыя была бясплатная, і менавіта з гэтай прычыны сяляне Юравічаў, Барбарова, Глінішчаў і іншых бліжніх вёсак былі адукаванымі людзьмі. Праўда, калі ў Юравічах пабудавалі народнае вучылішча, мужчынскую і жаночую гімназію, былая касцёльная

школа была перароблена ў езуіцкі калегіум з 18-цю жылымі і 14-цю нежылымі памяшканнямі, і адбылося гэта ў 1778 г.

Калі пачалося паўстанне 1830–1831 гг., манахі падтрымалі паўстанцаў, а некаторыя нават і прынялі ў ім непасрэдны ўдзел. Дакладных звестак ні пра ўдзел, ні пра падтрымку не было, але ўлады прынялі рашэнне зачыніць кляштар, як кажуць, на ўсякі выпадак. Да 1842 г. у памяшканнях касцёла і калегіума стаялі расійскія вайскоўцы, якія зрабілі дакладны план касцёла і калегіума з такімі ж дакладнымі вонкавымі і ўнутранымі памерамі. Менавіта па іх сёння вядзецца аднаўленне комплексу — такім чынам, самі таго не ўсведамляючы, вайскоўцы зрабілі добрую справу.

У 1842 г. улады ўрэшце вярнулі ўвесь архітэктурны комплекс католікам, але не ў якасці кляштара, а як парафіяльны храм.

У 2008 г. падчас раскопак археолагі знайшлі рэшткі капліцы, якая знаходзілася над стаянкай першабытнага чалавека (26,5–30 тыс. гадоў да н. э.). Яна была пабудавана на месцы той

Юравіцкі касцёл, перабудаваны ў праваслаўную царкву. Фота пач. XX ст.

Група святароў і вернікаў перад юравіцкай святыняй. Фота пач. XX ст.

Цудадзейны абраз Маці Божай Юравіцкай.
З кракаўскага касцёла (злева і ў цэнтры) спіс абразы, які захоўваецца ў юравіцкай царкве.

самай грушы, на якой з'явіўся цудадзейны абраз Маці Божай Юравіцкай. Груша была распілавана па благаслаўленні ксяндза на кавалкі і падзеленая паміж усімі жыхарамі мястэчка. Кожны такі кавалак быў даўжынёй каля 2 см і таўшчынёй не больш за 0,5 см. Перадаваліся яны ў спадчыну ад пакалення да пакалення. Такі грушавы кавалак быў і ў маёй бабулі Паўліны. І па сённяшні дзень захаваўся гэты прыродны земляны выступ, на якім расла груша, а пазней была пабудавана капліца для Маці Божай. На гэтым месцы былі знойдзены рытуальныя шклянныя чашы, пячаныя ізразцы, кавалкі керамічнага посуду і г.д. Усе гэтыя знаходкі цяпер захоўваюцца ў Нацыянальнай Акадэміі навук Рэспублікі Беларусь.

Аднак вернемся зноў у XIX стагоддзе... Пасля ліквідацыі ордэну езуітаў у 1820 г. іх змянілі мазырскія бэрнардыны, якіх пазней змянілі дамініканцы.

Пасля падзеяў 1863–1864 гг. — паўстання Кастуся Каліноўскага, паўтарылася тая ж гісторыя, што і пасля паўстання 1830–1831 гг. Зноў знайшоўся «дабрадзеі», які данёс графу Мураўёву аб тым, што быццам бы католікі былі на баку паўстанцаў. І хоць

дакладных звестак не было, але гэта паслужыла дадатковаю прычынаю, каб каталіцкія храмы перабудаваць на праваслаўныя.

Не мінуў гэты горкі лёс і юравіцкі езуіцкі касцёл. Праўда, неабходна дадаць належнае графу-вешальніку за тое, што ён у тым загадзе аб перабудове святыні асобным пунктам забараніў кранаць цудадзейны абраз Маці Божай Юравіцкай, таму што ён быў аднолькавай святыняй як для католікаў, так і для праваслаўных вернікаў: на паклон да Маці Божай Юравіцкай ішлі вернікі з усяго наваколля.

Праца па гвалтоўнай перабудове касцёла ў праваслаўную царкву кіраваў Іван Іваноў, які быў выхадцам з тых мясцінаў і перабудоваў езуіцкі касцёл у так званым псеўдарускім стылі, зацверджаным у 1830–1840 гг. Гэта быў цалкам штучны стыль.

У выніку да касцёла дабудавалі адзін вялікі купал над алтаром і яшчэ 8 купалаў рознага памеру. Атрымалася нейкая эклектычная спаруда з 12-ці купаламі, шчыльна прыстаўленымі адзін да аднаго...

Але гэта было не самае горшае з таго, што ў далейшым чакала юравіцкі езуіцкі комплекс.

У 1919 г. ён быў зачынены,

былі зняты званы, купалы, але ўсе абразы мясцовыя жыхары разабралі на захаванне. І яны былі схаваныя так добра, што савецкія атэісты не змаглі іх адшукаць. Многія прадметы інтэр'ера былі размеркаваны паміж мазырскім і калінкавіцкім музеямі, таму яны захаваліся і сёння займаюць свае месцы ў адноўленым будынку касцёла. Толькі званам не пашанцавала — іх пераплавілі. Але сёння адліваюць новыя званы, якія вяртаюць на адноўленую званіцу, каб іх галасы радавалі парафіянаў сваім званам. На паўночнай вежы касцёла быў гадзіннік, які адбіваў гадзіны і нават чвэрці — ён таксама будзе вернуты на сваё месца. Вяртаюцца і абразы, але ў большасці гэта спісы з арыгіналаў, зробленыя ў XVII — сярэдзіне XVIII ст.

Што ж такое здарылася з будынкам касцёла, які перажыў усе войны, і на яго тэрыторыі, нават у яго наваколлі, не ўпала ні маленькага аскепка міны, снарада ці бомбы. Якая ж навала давяла гэты будынак да такога жудаснага стану, што ён патрабуе поўнага аднаўлення? Адказ адзін — людзі. У 1950 г. будынак езуіцкага калегіума быў перададзены дзіцячаму дому, а ў 1958 г.

старшыня мясцовага калгаса даў загад разабраць касцёл на цэглу. І доўжылася гэтае злачынства да 1970 г., калі новы старшыня забараніў далейшае разбурэнне касцёла. Але ўсё роўна ажно да 1980 г. працягвалася патаемнае марадзёрства, у выніку якога будынак разабралі на трэць...

У 1991 г. Савецкі Саюз распаўся. Дзіцячы дом быў выселены. У 1993 г. адбылася перадача комплексу былога езуіцкага касцёла з калегіумам Тураўскай епархіі, і гэта выратавала цудоўны помнік архітэктуры ад канчатковай гібелі. Спачатку у гэтых будынках размяшчаўся жаночы манастыр, а з 2006 г. — мужчынскі.

З 2006 г. пачалося і аднаўленне помніка па дакументах зробленых расійскімі вайскоўцамі ў XIX ст. На месца вяртаюцца абразы, Царская брама, алтар і іншыя элементы інтэр'ера. Не хапае толькі самай галоўнай святыні — цудадзеянага абраза Маці Божай Юравіцкай першай паловы XVII ст.

Што ж здарылася з ім? Куды ён падзеўся? Справа ў тым, што калі пачалася гвалтоўная перабудова езуіцкага касцёла ў праваслаўную царкву ў XIX ст., мастачка Кіневіч з суседняй вёскі зрабіла вельмі ўдалы спіс з арыгінала. Яго памясцілі ў такую ж шату, у якой быў і арыгінальны цудадзеяны абраз Маці Божай Юравіцкай, і асвятлілі як цудадзеяны, а сапраўдны цудадзеяны абраз Маці Божай Юравіцкай вывезла ў 1881 г. у Кракаў Габрыэля Горват, якая перадала яго ў езуіцкі касцёл святой Барбары ў 1885 г., незадоўга да сваёй смерці. Для гэтага абраз была пабудавана асобная каплічка, у якой ён цяпер і знаходзіцца. Габрыэля Горват перадала абраз з умоваю, што ён будзе вернуты на Радзіму, як толькі дазваляць абставіны.

Тут неабходна аддаць належнае палякам: яны зрабілі копію мазаічнага абраза Езуса Хрыста,

які змясцілі над уваходнай брамай агароджы, што таксама ўжо амаль поўнаасцю адноўлена. Пакрысе юравіцкая святыня вяртае сваё першапачатковае аблічча. Нікога не пакідае надзея на тое, што ў рэшце рэшт цудадзеяны абраз Маці Божай Юравіцкай зойме сваё пачэснае месца ў адноўленым касцёле. Такая падзея толькі б зблізіла абодва народы.

А цяпер раскажам пра таямніцы езуіцкага касцёла, якія пачынаюцца з першага падземельнага паверха. У ім знаходзіцца пахавальня, дзе стаяць вялікія, збітыя з дошак труны, але чый прах у іх спачывае, невядома. Кажуць, што там ляжаць рэшткі тых людзей, якія былі знойдзены пры пабудове храма. А можа, гэта рэшткі таго самага князя, гаспадара замка на Вадолічах, руіны якога захаваліся і па сённяшні дзень. Далей размешчаны келлі манахаў, якія выкарыстоўваліся імі падчас нападу ворагаў як абарончыя памяшканні. Каля іх былі зроблены склепы для запаса прадуктаў.

Але старажытная лесвіца спускаецца яшчэ на паверх ніжэй, і перад нашымі вачыма адкрываецца падземны ход, які быў пабудаваны Горватамі ў 1650–1746 гг. з вёскі Барбароў у Юравічы, а па легендзе ён цягнецца аж да старажытнага Турава. Калі гэта праўда, то яго даўжыня складае больш за 200 км.

Тут просіцца пытанне: а для чаго ён быў пабудаваны? Напэўна, найпершаю мэтай была абарончая. У яго пачатку таксама створаны склепы, у якіх быў запас прадуктаў. Калі ворагі бралі ў аблогу касцёл з калегіумам, манахі спускаліся ў гэты падземны ход і маглі жыць у сваіх загадзя пабудаваных келлях. Але ён не толькі быў абарончым збудаваннем: ён служыў і для спрашчэння зносінаў жыхароў дзвюх вёсак — Барбароў і Юравічаў. Для пера-

правы вялікіх грузаў з Барбарова на юравіцкі бераг існаваў паром, на якім цяжкія грузы везлі ў Юравічы і, наадварот, з Юравічаў у Барбароў.

Галоўная таямніца гэтага падземнага хода ў тым, што пабудаваны ён быў у 1650–1746 гг. Як жа тагачасным будаўнікам, у якіх не было спецыяльных праходчых шчытоў, удалося зрабіць пад ракою Прыпяць падземны ход? Як, не маючы адпаведнай спецтэхнікі, людзі здолелі пабудаваць такі складаны аб'ект? Ды не проста пабудаваць, а зрабіць яго на стагоддзі прыдатным для карыстання. Пад пясчаным дном Прыпяці знаходзіцца вельмі моцны гранітны пласт, і толькі дзіву даешся, як тагачасныя будаўнікі здолелі зрабіць такі цуд. Праз гэты ход можна прайсці і сёння, але неабходна браць з сабою парасон, бо зверху капае вада, і гэта не дзіўна, бо прайшло каля трох стагоддзяў з часу яго пабудовы, а дакладней — 275 гадоў...

Аднаўленне юравіцкай святыні сёння вядзе Гомельскае аддзяленне Белрэстаўрацыі разам з валанцёрамі і спонсарамі, якія не толькі дапамагаюць грашыма, але і самі працуюць на аднаўленні храма. Няхай дапаможа ім Бог.

Літаратура

1. Архітэктура Беларусі. Энцыклапедычны даведнік. — Мінск, 1993.
2. Збор помнікаў гісторыі і культуры Беларусі. — Мінск: Беларуская Савецкая Энцыклапедыя (1986—1988).
3. Габрусь Т. В. Мураваны харалы: Сакральная архітэктура беларускага барока / Т. В. Габрусь. — Мінск: Ураджай, 2001.
4. Праваслаўныя храмы Беларусі: энцыклапедычны даведнік / А. М. Кулагін [рэдакцыйны савет: Г. П. Пашкоў, Л. В. Календа]. — Мінск: Беларуская Энцыклапедыя, 2007.
5. Ісаенка У. Юравічы над Прыпяццю. — Менск: УП «Арты-Фэкс», 2000.

Абраз Панны Марыі Фашчаўскай 1911 г. —
копія аркушыка-ўлёткі пач. XX ст.

Андрэй Красоўскі

Гісторыя абраза Панны Марыі з Фашчаўкі

Найвялікшай каштоўнасцю рыма-каталіцкай парафіі ў Фашчаўцы быў абраз Панны Марыі, які навакольным жыхарам лічылі цудадзейным. Гісторык касцёла кс. Язафат Фрыдэрык Жыскар (*Józefat Fryderyk Żyskar*, 1868–1919), які быў добра знаёмы з жыццём гэтай парафіі, адзначаў у каталіцкай энцыклапедыі «*Nasze Kościoły*» наступнае: «*Фэсты ў фашчаўскім касцёле збіраюць цэлыя натоўпы набожных людзей нават з адлеглых месцаў — так далёка разышлася пашана Найсвяцейшай Панны Марыі Фашчаўскай*»¹.

Паводле кс. Алаізія Фрыдрыха SJ (*Alojzy Fridrich*, 1850–1927), для якога збіранне звестак пра цудадзейныя абразы Багародзіцы стала справай усяго жыцця, людзі прыбывалі ў Фашчаўку за семдзясят і болей верстаў, каб папрасіць у Каралевы Неба дапамогі ў цяжкіх момантах жыцця².

Пашырэнне каталіцкай веры ў гэтай мясцовасці пачалося пасля таго як у 1612 г. пяць вёсак³ з магілёўскай каралеўскай эканоміі⁴, згодна з прывілеем караля Жыгімонта III Вазы, былі вылучаныя на фондуш аршанскага калегіума езуітаў. Фашчаўка да XVII ст.

называлася Чарніца і ўжо ў той час славілася праз абраз Панны Марыі⁵.

Вядомы пісьменнік, палеміст і гісторык кс. Альберт (Войцех) Віюк-Каяловіч SJ (1609–1677) сабраў у адной са сваіх працаў па гісторыі хрысціянства ў Вялікім Княстве Літоўскім звесткі пра шэраг цудадзейных абразоў. У гэтай кнізе (1650 г.), упершыню згадваецца і абраз з Чарніцы: «*Ласкі, якія апекаю Найсвяцейшай Панны перад Яе абразам, які знаходзіцца ў капліцы гэтага сяла, даруе тым, хто звяртаецца, Божая Веліч, робяць мясцо-*

Андрэй Красоўскі працуе ў сферы інфармацыйных тэхналогій. Нарадзіўся ў 1992 г. у Мінску. Вышэйшую адукацыю атрымаў у Беларускім дзяржаўным універсітэце інфарматыкі і радыёэлектронікі. Абараніў магістарскую дысертцыю (2015). Даследуе гісторыю касцёла і парафіі ў в. Фашчаўка Шклоўскага р-на, працуе з дакументамі XVII–XX стст. у архівах Беларусі, Літвы і Расіі. З 2015 г. удзельнічае ў рэгіянальных гісторыка-краязнаўчых канферэнцыях з дакладамі пра фашчаўскі каталіцкі асяродак. Жыве ў Мінску.

васць знакамітай, так што не толькі вернікі, але і схізматыкі⁶ з бліжэйшых мясінаў збіраюцца ў вялікай колькасці і адчуваюць на сабе незвычайныя, звышнатуральныя ласкі»⁷.

У Марыйным атласе баварскага езуіта кс. Вільгельма Гумпенберга SJ (*Wilhelm Gumpenberg*, 1609–1675) таксама знаходзім звесткі пра чарніцкі абраз. Для збору інфармацыі кс. Гумпенберг у 1652 г. прасіў усіх еўрапейскіх правінцыялаў ордэну езуітаў, каб у кожнай правінцыі быў чалавек, які падрыхтуе матэрыялы пра цудадзейныя абразы. Просьбы пра звесткі былі накіраваныя таксама ўсім езуіцкім рэктарам у Еўропе⁸. Адным з інфарматараў у ВКЛ быў той самы кс. Віюк-Каяловіч, які пераказаў вядомую яму гісторыю абраза: «Да пачатку заснавання аршанскай калегіі Таварыства Езуса, у год Хрыстовы 1612, наш служба касцёла намаляваў гэты абраз Багародзіцы для галоўнага алтара святыні. Але калі ў настуныя гады з’явілася больш каштоўная выява, гэты абраз у суседнюю вёску, у маёнтак, што належыць калегіі, быў перанесены. Ён стаў цудадзейным у 1630 годзе, калі шляхецкі хлопчык, які быў спаралізаваны з улоння мацеры, каля гэтага абраза, паклікаўшы Панну, вылечыўся і нарэшце ўстаў на ногі. Найбольш павялічыліся гэтыя ласкі з 1638 года, і месца стала больш знакамітым з-за сходу саміх схізматыкаў. Так мне паведаміў вельмі шаноўны пан Альберт Каяловіч, рэктар Віленскага Таварыства Езуса, які дадаў, што цуды настолькі вялікія, што ён сам, калі з прычыны вайны будзе магчыма, хутка і ход усёй гэтай гісторыі, і самі цуды, ужо правяраныя, а не паводле чутак, абвесціць»⁹.

Хаця атлас кс. Гумпенберга быў надрукаваны толькі ў 1672 г., сведчанне паходзіць з 1654–1655 гг., бо кс. Віюк-Каяловіч быў рэктарам¹⁰ Віленскай

акадэміі езуітаў у 1653–1655 гг., а з цытаты вынікае, што вайна Рэчы Паспалітай з Маскоўскаю дзяржаваю (1654–1668 гг.) ужо пачалася. Зважаючы на папярэднюю публікацыю кс. Віюка-Каяловіча, дзе ён называў толькі адну цудадзейную выяву, якая знаходзілася ў Чарніцы, у гэтым урыўку гаворка, бясспрэчна, ідзе пра чарніцкі абраз.

У гісторыі Літоўскай правінцыі езуітаў кс. Станіслаў Растоўскі SJ (1711–1784) са спасылкаю на рукапісную «Гісторыю аршанскага калегіума» (*Historia Collegii Orsensis*) у кантэксце падзеяў 1643 г. расказвае пра эпізод, звязаны з абразом Багародзіцы ў Чарніцы: «У Аршанскім павеце Белай Русі ў ліпені гэтага года быў каменны град. На ашары ў дваццаць міль з неба сышла такая жаклівая навальніца, што паўсюль пазносіла стрэхі і пастухоў на пашах са статкамі пабіла. Вялікае спусташэнне адбылося ў гарадах, лясах і вёсках. Калі навальніца адступіла, то там, дзе хмары разышліся і заззяла яркае сонца, убачылі дзіўную і поўную жаху рэч: у асобных снежных зацвярдзелых на морозе камяках намерам з лімон знаходзіліся вострыя камяні, у многіх — касцяныя выявы нейкіх галоў, нібыта нябёсамі зробленыя. Калі пра гэта даведаліся, большасць людзей ахапіў жах, такім жудасным быў гэты камнепад. Кожны баяўся за сябе: звяртаўся ў святыні па сродкі ратунку. Акрамя таго, адбыўся яшчэ адзін цуд: вёска аршанскага калегіума Чарніца — месца, вядомае праз абраз Благаслаўлёнай Панны Марыі і ласкі — нягледзячы на згубу, што рабілася навокал, засталася зусім некранутым, калі там маліўся народ. Расказваюць, што камяні, якія былі ў [снежных] камяках, пабіўшы некаторых, прынеслі ім смерць. Кажуць, некалькі камянёў доўга захоўваліся ў бібліятэцы нашага аршанскага дома. Услед

за каменным градам пачаліся хваробы, але памерлі ўсяго некалькі каталікоў, хоць у горадзе гінулі юдэі і схізматыкі»¹¹.

Кс. Растоўскі з недаверам ставіўся да аповеду пра каменны град і лічыў, што яго пісаў нехта недасведчаны. Відавочна, што гэты запіс быў зроблены значна пазней за самі падзеі: пра гэта сведчыць хаця б спасылка на тое, што некалькі камянёў захоўваліся ў бібліятэцы калегіума, але толькі па чутках.

У еўрапейскіх кампедыумах абраз Панны Марыі згадваецца ў 1702 г., калі Чарніца ўжо мела назву Фашчаўка. У атласе нямецкага географа езуіта Генрыха Шэра-ра SJ (*Heinrich Scherer*, 1628–1704), адзін з сямі тамоў якога аўтар прысвяціў цудадзейным абразам і статуям Маці Божай, Фашчаўка проста пазначаная сярод тых месцаў ВКЛ, дзе знаходзіліся цудатворныя выявы Панны Марыі¹². Звесткі пра чарніцкі абраз у гэтым выданні перадрукаваныя асобна ад фашчаўскага з атласа кс. Гумпенберга, бо аўтар не мог ведаць, што за паселішчам замацавалася новая назва.

Трэба звярнуць увагу, што навакольная мясцовасць пацярпела падчас вайны Рэчы Паспалітай з Маскоўскаю дзяржаваю ў 1654–1668 гг. Захаваліся звесткі пра спусташэнне некаторых вёсак фашчаўскага маёнтка маскоўскімі войскамі¹³. Маёнтак пацярпеў больш за іншыя езуіцкія ўладанні каля Оршы. Як пісаў гісторык езуіт кс. Станіслаў Залэнскі SJ (*Stanisław Załęski*, 1843–1908), год 1708 быў сапраўды страшны — ушчэнт разрабаваны не толькі маёнтак, але і фашчаўскі касцёл: забралі касцёльнае срэбра, апараты¹⁴ і нават васковыя свечкі¹⁵.

Ці перажыў усе гэтыя катаклізмы абраз Панны Марыі? Адназначнага адказу няма. Выявы ці апісання абраза пакуль не знойдзена, таму немагчыма

Абраз Панны Марыі Фашчаўскай 1996 г. —
напісаная ў 1996 г. копія абраза.
Фота Эдварда Кавалеўскага, 2015 г.

вызначыць, ці быў вядомы па крыніцах XIX–XX стст. абраз Панны Марыі Фашчаўскай арыгінальным ці толькі копіяй страчанага ў час войнаў.

Нешматлікія сведчанні пра шанаванне Фашчаўскай Багародзіцы знаходзім у розных дакументах I-й паловы XVIII ст. Так, у пачатку XVIII ст. адбыўся канфлікт паміж аршанскімі езуітамі і троцкім ваяводаю Міхалам Казімірам Катлом (1644–1722). Справа датычылася прыгоннага селяніна Івана Курыковіча¹⁶, які ўцёк з в. Навасёлкі¹⁷ маёнтка Ганута Ашмянскага пав. у Фашчаўку. У 1705 г. гэты васпан прасіў выдаць свайго падданага

разам з жонкаю, якую той займеў у Фашчаўцы, і прапанаваў езуітам за жанчыну куніцу¹⁸ памерам у 10 бітых талераў. Рэктар аршанскага езуіцкага калегіума кс. Крыштаф Шульц (1660–1717) пісаў, што ён пагадзіўся аддаць уцекача, не патрабуючы платы за сваю падданую сялянку, а «*толькі, калі будзе ласка Яго Міласці [пана Катла], даць ахвяру на фашчаўскі касцёл, Найсвяцейшай Панне там цудамі слаўнай, то будзе гэтая ахвяра з падзякамі і малітвамі прынятая*»¹⁹.

У 1713 г. Рэгіна Кулакоўская — удава настояцеля царквы св. Мікалая ў м. Дуброўна Аршанскага пав. пратапопа Кан-

драта Палікарповіча — у сваім тастамэнце²⁰ загадвала дзецям зрабіць ахвяру на хвалу Панны Марыі Фашчаўскай: «*Гарантую тым жа тастамэнтам маім, што з тых уладанняў маіх Кулакоўшчыны і Кавалеўшчыны на касцёл фарны 250 злотых, паводле раішэння яшчэ нябожчыка бацькі дабрадзея майго, павінны дзеці мае выплаціць, каб лямпа праз век жыцця чалавечага не згасаючы [гарэла] перад абразом Найсвяцейшай Панны Маці Божай Фашчаўскай, цудамі слынай, за што Веліч Сына Свайго за душы нашыя прасіць будзе*»²¹.

Касцёл, дзе мясціўся цудадзейны абраз Фашчаўскай Багародзіцы, у тастамэнце называецца фарным, г. зн. парафіяльным, але ў той час фашчаўскі касцёл быў філіяй аршанскай парафіі²². Верагодна, што простыя вернікі не ведалі асаблівасцяў касцёльнай структуры. Наяўнасць копіі фашчаўскага абразу ў суседнім парафіяльным касцёле падаецца малаверагоднай.

У працы па гісторыі Таварыства Езуса кс. Залэнскі пісаў, што за будаўніцтва новага мураванага касцёла ў Фашчаўцы, якое пачалося ў 1738 г. і працягвалася з перапынкамі да 1754 г., плаціў не толькі аршанскі калегіум езуітаў, але выкарыстоўваліся і ахвяраванні пілігрымаў, якія тысячамі сыходзіліся да слыннага цудамі абразу Маці Божай²³. Цяжка праверыць, ці адпавядае гэтая інфармацыя рэчаіснасці, але захаваліся некалькі дакументаў, паводле якіх у 1730-я гг. некаторыя заможныя асобы давалі ахвяры дзеля Панны Марыі Фашчаўскай. Напрыклад, навасельскі стараста Юзаф Міхалоўскі запісаў «*на хвалу цудоўнай Найсвяцейшай Маці Фашчаўскай*» права спагнання пазыкі памерам 1250 злотых, якія ягоны бацька Марцін Міхалоўскі пазычыў у 1730 г. Яну Людвіку Рэуту²⁴. У 1735 г. Ян Францішак Гедмонт, «*захацеўшы паспрыя-*

ць хвале Божай і гонару Цудадзейнай у абразе фашчаўскім Найсвяцейшай Маці», запісаў на касцёл суму 1362 коп грошаў літоўскіх, бо спадзяваўся, што гэтым учынкам дапаможа душы ў Богу спачылай сваёй жонкі Яанны, пахаванай у фашчаўскім касцёле. Як і папярэдні ахвярадаўца, пан Гедмонт не даваў гатовых грошай, а толькі перадаваў аршанскім езуітам права спагнаць пазыку²⁵. 4 чэрвеня 1735 г. пан Гедмонт даслаў ліст панам Ежы і Яну Парадням, дзе пісаў, што сума, якую іх продкі Ян і Грыгор Парадні павінны былі аддаць паводле судовых і трыбунальскіх пастановаў яшчэ ў сяр. XVII ст., цяпер «аддадзеная касцёлу Найсвяцейшай Маці, слыннай цудамі, якая знаходзіцца ў Фашчаўцы», і прасіў гэтыя грошы выплаціць²⁶.

У 1737 г. аршанскі мечнік Казімір Турчын перадаў фашчаўскаму місіянеру кс. Яўстаху Базылевічу SJ (1687–1744) паўнамоцтвы на атрыманне 440 злотых, якія яго брат нябожчык Міхал Турчын пазычыў Тамашу Храпавіцкаму²⁷ ў 1709 г. 26 жніўня 1737 г. Казімір Турчын пісаў кс. Базылевічу з Чачэрска, што мае даручэнне «ад светлай памяці дабрадзея брата свайго, каб вяльможнаму дабрадзею [кс. Базылевічу] на карысць Маці Найсвяцейшай Фашчаўскай аддаў» гэтае права²⁸.

Апісаны толькі адзіны выпадак цуду праз фашчаўскі абраз: кс. Залэнскі апісаў ацаленне ў 1787 г. шляхціца Пацэвіча, які дарэмна шукаў паратунку ў шклоўскага лекара²⁹. Больш падрабязна гэтую гісторыю раскажаў кс. Фрыдрых, які спасылаўся на езуіцкі *litterae apud*³⁰ за 1787 г. і пачынаў свой аповед кароткаю цытатаю адтуль: «Найсвяцейшая Багародзіца, якая славіцца амаль два стагоддзі нязмернымі ласкамі і цудамі ў сваім фашчаўскім абразе, паказала ў гэтым годзе незвычайнае сведчанне сваёй

матчынай любові»³¹.

Шляхціц Пацэвіч доўга хварэў і нарэшце накіраваўся на лячэнне да лекара ў Шклоў. Лекар ужываў усе магчымыя сродкі, але дапамагчы не здолеў. Хвароба ўзмацнілася да такой ступені, што хворы страціў прытомнасць і здавалася, што набліжаецца апошняя хвіліна ягонага жыцця. Апрытомеўшы, шляхціц даверыў апеку пра сябе Панне Марыі Фашчаўскай з найвялікшаю, на якую быў здольны, упэўненасцю, пасля чаго заснуў. Абудзіўшыся, ён раскажаў, што сасніў Багародзі-

цу, і Яна вылечыла яго. Папрасіў есці, устаў з ложка і хацеў адразу ж накіравацца ў Фашчаўку. Лекар быў супраць, таму Пацэвіч толькі на трэці дзень пасля ацалення прайшоў пешшу двухмілёвую пілігрымку³².

Самае даўняе і найбольш падрабязнае з апісанняў Фашчаўскай Багародзіцы знаходзім у пратаколе генеральнай візітацыі фашчаўскага касцёла пад датаю 6 верасня 1805 г.: «Першы — галоўны [альтар], у якім [знаходзіцца] слынны цудамі абраз Найсвяцейшай Панны з часткова вызала-

Абраз Панны Марыі Фашчаўскай 2015 г. —
напісаная ў 2015 г. В. Куваевай копія абраз.
Фота аўтара, 2015 г.

Абраз Панны Марыі з касцёла ў Пустыні,
сучасны здымак.

чанаю срэбнаю шатаю, з дзвюма каронамі і шчодро вызалачаным жазлом, з рамамі і некалькімі складанымі срэбнымі часткамі на іх. Каля абраза з абодвух бакоў у медных, пакрытых срэбрам шатах — два херубімы, якія трымаюць рамы абраза. Над алтаром, у той жа самай што і абраз нішы, [знаходзіцца] цудоўна ўпрыгожаная вялікая карона ў шчодро вызалачаным покрыве, якое спускаецца, нібы намёт, з абодвух бакоў. Вышэй — вялікі абраз Святой Тройцы, над якім манаграма імя Марыі разбярскай працы ў вызалачаных прамянях, якая завяршае зверху алтар»³³.

У падаўчым інвентары фашчаўскага касцёла пад датаю

15 чэрвеня 1828 г. абраз Панны Марыі таксама называецца цудадзейным, але яго апісанне не адрозніваецца ад папярэдняга — новыя звесткі толькі пра шату на абразе: «Шата Найсвяцейшай Панны ў меншай частцы срэбная, чацвёртай пробы, а ў большай частцы медная. Зняць гэтую шату, каб узважыць яе ці адзяліць медзь, немагчыма»³⁴. Тут маецца на ўвазе лотавае проба, а гэта значыць, што матэрыял шаты меў толькі ¼ частку срэбра.

Змены ў размяшчэнні абраза ў касцёле і яго аздабленні на працягу XIX ст. не зафіксаваныя. У інвентары касцёла пад датаю 13 мая 1903 г. апісанне адрозніваецца ад папярэдніх толькі дэта-

лямі: «Між калонамі ў нішы над алтаром — цудадзейны абраз Найсвяцейшай Багародзіцы з дзвюма каронамі і дзвюма фігуркамі анёлаў. Абраз Багародзіцы пакрыты шатаю, якая ў большай частцы [з] чырвонай медзі пасярэбраная, а ў меншай срэбная. На абразе павешаны залаты крыж без пробы, упрыгожаны каштоўнымі камянямі. Памянёны абраз засланняецца іншым абразом, выяваю Найсвяцейшай Панны Марыі. Над абразам Маці Божай — абраз Сэрца Езуса, а ўверсе — абраз Св. Тройцы, ператлелы ад пажару»³⁵.

У падаўчым інвентары пад датаю 10 ліпеня 1899 г. яшчэ не адзначалася, што шанаваны абраз засланняўся іншай іконай Панны Марыі³⁶. Магчыма, канструкцыю, якая дазваляла хаваць абраз, зрабілі паміж 1899 і 1903 гг., калі адміністратарам касцёла быў кс. Павел Карповіч (1900–1901 гг.) ці кс. Тамаш Чайкоўскі (1902–1903 гг.). Прыкладна з таго часу паходзіць і адзіны фотаздымак Панны Марыі Фашчаўскай, упершыню надрукаваны ў 1911 г. у манаграфіі кс. Фрыдрыха. Побач з фотаздымкам падаецца апісанне: «Як даўней, так і цяпер ласкамі слаўны абраз Марыі месціцца ў галоўным алтары. Найсвяцейшая Маці, паказаная больш як у палову росту, трымае на левай руцэ Боскае сваё Дзіця, а ў правай — жазло. Абраз аздоблены срэбным адзеннем і такімі ж каронамі. Акрамя таго, над абразом месціцца вялікая срэбная карона. На шыі Найсвяцейшай Панны знаходзіцца багата ўпрыгожаны срэбны крыж з часцінкамі Святой Зямлі»³⁷.

У фашчаўскай парафіі дагэтуль захаваўся маленькі аркушык, на адным баку якога — фатаграфічная выява Панны Марыі Фашчаўскай, а на адваротным — ананімны польскамоўны гімн «Pieśń o Najświętszej Pannie Marji Faszczowskiej»:

*O nadziejo nas strapionych,
Zewsząd nędzą uciśnionych,
Panno w Faszczowskim obrazie,
Ratuj że nas w ciężkim razie!
My Twej łaski doznajemy
Pod Twą pieczędą wszak żyjemy;
Tyś łaskawa, miłosierna,
Twoja dobroć wciąż niezmienna.
A gdy grzechy niebacznyimi,
Twego Syna gniew wzniesimy,
Wstrzymaj nam rozgniewanego,
Przemień Go w miłosiernego!
Niech powietrze nie grasiuje,
Niechaj powódź ustępuje;
Głodu, ognia dekret srogi
Odwróć — i wojenne trwogi.*

Гэты гімн існуе ў фашчаўскай парафіі да цяперашняга часу з некаторымі адхіленнямі ад арыгіналу. Фота Фашчаўскай Багародзіцы на аркушыку ідэнтычнае выяве ў кнізе кс. Фрыдрыха. Аўтар адзначаў, што частку звестак ён атрымаў ад фашчаўскага плябана кс. Антонія Мацулевіча, які ўзначальваў парафію ў 1909–1911 гг. Магчыма, такія аркушыкі з Багародзіцай друкавалі для пілігрымаў ці для парафіянаў, і адзін экзэмпляр кс. Мацулевіч даслаў кс. Фрыдрыху. Сам кс. Фрыдрых не мог наведаць Фашчаўку, бо ў той час закон забараняў езуітам прыезджаць у Расійскую імперыю.

Выява Багародзіцы на фотаздымку належыць да іканаграфіі Божай Маці Адзігітрыі: Панна Марыя трымае Хрыста на левай руцэ, пальцы правай рукі Езуса складзены ў благаслаўляльным жэсце, у левай руцэ Ён трымае Евангелле.

Польскі даследчык кс. Канстанты Марыя Жукевіч OFM (*Konstanty Maria Żukiewicz*, 1874–1948) у 1921 г. залічваў Фашчаўскую Багародзіцу да іканаграфічнага зводу Багародзіцы Снежнай (*Salus Populi Romani* — *Паратунак Рымскага Народа*) — галоўнага багародзічнага абраза Рыма, які захоўваецца ў базыліцы Санта Марыя

Абраз Панны Марыі з Троіцкай царквы
с. Вялікія Будзішчы (Украіна).

Маджорэ³⁸. Некаторыя польскія даследчыкі таксама прытрымліваюцца гэтага меркавання, называючы фашчаўскі абраз копіяй Багародзіцы Снежнай з Дэрпта (Тарту), які пазней, магчыма, быў перанесены ў касцёл латгальскага сяла Ужвальд (*Izvalta*)³⁹. З такім меркаваннем цяжка пагадзіцца. Падабенства Панны Марыі Фашчаўскай і Панны Марыі Снежнай вынікае з прыналежнасці да агульнага іканаграфічнага тыпу Адзігітрыя, але рысы, уласцівыя іканаграфічнаму зводу Багародзіцы Снежнай, не прасочваюцца ў фашчаўскім абразе.

Іншыя фотаздымкі ці выявы Фашчаўскай Багародзіцы на сённяшні дзень не вядомыя, але нават у тым выглядзе, у якім паказаны абраз на маленькім папяровым аркушыку, ніхто з нашых сучаснікаў Панну Марыю Фашчаўскую не бачыў, бо ў 1912 г.

фашчаўскі касцёл абрабавалі і сярод іншай маёмасці скралі аздобу з абраза.

21 мая 1912 г. Магілёўская рыма-каталіцкая духоўная кансісторыя паведамляла арцыбіскупу, што 29 красавіка, паводле выяўленых слядоў, злодзей у час набажэнства залез пад касцёльныя скляпенні і хаваўся там на гарышчы, пакуль святыню не замкнулі. У рапарце адзначалася, што шанаваны абраз Панны Марыі, калі не адбываецца набажэнства, закрыты іншым абразом з выявай Беззаганнага Зачацця Багародзіцы, напісаным на палатне. Гэты другі абраз з дапамогаю вяроўкі, перакінутай праз блок, падываецца ці апускаецца для закрыцця ці адкрыцця цудадзейнага абраза. Злодзей не ведаў, як дабрацца да схаванага абраза, таму прарэзаў палатно вонкавага абраза знізу і справа

ўздоўж рамы. З цудадзеянага абраза зніклі абедзве вызалачаныя кароны (вялікая і малая), срэбнае жазло і ўпрыгожаны каштоўнымі камянямі залаты крыж. Злодзеі вылез па вярхоўцы праз акно, падняўшыся па лесвіцы, якую знайшоў у касцёле⁴⁰.

Пра гэтае злачынства ў віленскай газеце «Kurjer Litewski» выказаўся кс. Жыскара: «У процілегласць іншым парафіям Магілёўшчыны, дзе каталікамі з'яўляюцца пераважна шляхта і дваране, вакол Фашчаўкі жыве каталіцкі народ — сяляне беларусы. Хаця народ гэты небагаты, аднак дбае пра сваю святыню, найвялікшую амаль на Белай Русі. Яшчэ нядаўна за грашовыя ўнёскі зрабілі новы арган, а некалькі гадоў таму, калі пробашчам быў кс. Карповіч, з дапамогаю іншых ваколіцаў, за дабравольных ўнёскі купілі дзве кароны да цудоўнага абраза Маці Божай з Дзіцяткам Езусам. Срэбныя кароны былі вызалачаныя, крыжык і жазло з каштоўнымі камянямі. Нямала грошай пайшло на гэты дар пабожных душаў.

Народ дужа шануе гэты абраз. Пасля Бялынічаў, ужо даўно для нас страчаных, сюды найбольшых ходзіцца народ і ўражліва выглядаюць пабожныя пілігрымкі.

Красавіка 29 дня (12 мая), пасля набажэнства ў нядзелю, пасля замкнення касцёла, ускрыліся злодзеі ў нейкай схованцы, якіх шмат у старым збудаваным айцамі езуітамі касцёле. Уначы забралі яны з касцёла што толькі маглі і ўцяклі праз акно. Скрадзены кароны з цудоўнага абраза, два келіхі і пушка з сакрыстыі, скарбонка з ахвярамі на суму каля 8 рублёў. Да цяперашняга часу на след злодзеяў не выйшлі»⁴¹.

Заўважым, што кароны, жазло і крыж на абраз не былі прыдбаныя ў час, калі парафіяй апекаваўся кс. Карповіч (1900–1901 гг.). Кароны і жазло згадваюцца ўжо ў апісанні за 1805 г., а залаты крыж

— з 1880 г.

Асаблівых звестак пра шанаванне фашчаўскага абраза Панны Марыі ў XIX ст. пакуль не знойдзена, але асобныя эпізоды сведчаць, што народ бесперапынна лічыў яго цудадзеяным. 3 студзеня 1842 г. фашчаўскія парафіяне напісалі ліст у Магілёўскую рыма-каталіцкую духоўную кансісторыю з просьбай пакінуць у Фашчаўцы кс. Віктара Варпуцянскага OFM — манаха ордэну бэрнардынаў, які ўзяўся за аднаўленне занябанага за дваццаць гадоў пасля выгнання езуітаў касцёла і плябаніі. Ліст пісалі ад імя ўсіх сялян-гаспадароў былога езуіцкага маёнтка, а за непісьменных падпісаўся валасны пісар Міхал, сын Каэтана Давідовіч. Парафіяне спадзяваліся, што дзякуючы руплівай працы кс. Варпуцянскага вернуцца і цуды Маці Божай⁴².

На працягу XIX ст. павялічвалася колькасць вотаў⁴³ каля абраза, што сведчыць пра шанаванне Фашчаўскай Багародзіцы. У 1805 г. каля галоўнага алтара і ў іншых месцах віселі 26 срэбных ватывак і два срэбныя рублі⁴⁴. Колькасць срэбных ватываў рознай пробы ў 1828 г. была ўжо 82 адзінкі⁴⁵, агульнай вагою ~2,5 кг. У 1911 г. срэбных вотаў рознай формы, велічыні і пробы налічвалася 109 адзінак⁴⁶. У пач. XX ст. гэтыя ахвяры мясціліся ў дзвюх драўляных шафках каля галоўнага алтара. На адной фігурцы 1807 г., якая была зроблена ў форме хворага чалавека, што ляжыць на ложку, быў надпіс па-польску «P. Jelen». Яшчэ адна ватыўка з 1819 г. мела надпіс па-руску: «За здароўе слугі Пятра». Срэбная табліца, ахвяраваная, верагодна, некалькімі асобамі, мела вершаваную гравіроўку па-польску са зваротам да Багародзіцы: «Mieszczę się tu dary, mieści jęk człowieka: Месцяцца тут дары, месціцца стог чалавечы: O Panno Łaskawa, miej nas w swojej pieczy. О Ласкавая

Панна, май нас у сваёй апецы».

Большасць ватывак была без падпісаў⁴⁷.

Шанаванне Фашчаўскай Багародзіцы мела ўздзеянне і на праваслаўнае насельніцтва. У этнаграфічным зборніку Еўдакіма Раманава (1855–1922) знаходзім замову⁴⁸, запісаную, як можна меркаваць з кантэксту, ад праваслаўных сялянаў Любініцкай воласці Горацкага павета: «... *поможи и отвярни отъ лукаваго Божжа Матарь у Хвошцовы и янгели хранищели, помощиця и сохраниця...*» Тут жа згадваюцца сведчанні са старадрукаў пра тое, што ў першай палове XVII ст. абраз збіраў вялікія натоўпы праваслаўных.

У пачатку XX ст. кс. Жыскара з вялікай экспрэсіяй апісаў выпадак, калі вернікі сталі на абарону Багародзіцы і свайго касцёла. Аўтар піша, што ў 1876 г. улады пастанавілі ліквідаваць фашчаўскі касцёл. Сабраныя гукам касцёльных званаў, парафіяне атачылі храм жывым мурам. На трэці дзень прыбыў спраўнік (ці начальнік павета) з паліцыяй і ўбачыў касцёл атачоным людзьмі, якія спявалі пабожныя песні і малітвы. Спраўнік прасіў сялянаў разысціся, але яны адказвалі: «*Мы прыйшлі бараніць наш касцёл, каб не бралі. Цераз нашыя трупы да Маткі Божай хіба пойдзеш*»⁴⁹.

Вядома, што магутная хваля скасавання касцёлаў узнялася пасля паўстання 1863–1864 гг. Тагачасны фашчаўскі пробашч кс. Андрэй Кржыжаноўскі і арганіст Стэфан Івашкевіч дапамагалі паўстанцам, за што ў 1864 г. іх выслалі ў Томскую губерню⁵⁰. Акрамя таго, як адзначае гісторык С. Г. Цытовіч (1886–1963), горацкі павятовы спраўнік Валяр'ян Піліпавіч Савіцкі пасля скасавання касцёла ў Горках хадайнічаў перад уладамі, каб былога горацкага пробашча кс. Камянецкага прызначылі ў

Фашчаўку, але ў той жа час пранаваў ліквідаваць і фашчаўскі касцёл, бо мясцовых католікаў, на ягоную думку, можна было лёгка навярнуць у праваслаўе ці далучыць да шклоўскай каталіцкай парафіі⁵¹. Фашчаўскі арганіст Антоні Жывін у лісце да біскупа Яна Цепляка (1857–1926) ад 23.VII.1917 г. апісаў такі эпізод: «У 1907 годзе, меўшы 18 год, я быў запрошаны праз кс. Уладзіслава Міржвінскага на пасаду арганіста ў Улу⁵², з Улы перабраўся з кс. Міржвінскім у Фашчаўку. У Фашчаўцы, акрамя абавязкаў арганіста і канцылярыста, працаваў у якасці народнага настаўніка. На жаль, нядоўга, бо праз год у адзін восеньскі дзень прыехалі стражнікі, каб забраць кс. Міржвінскага. Баючыся гвалту над асобаю ксяндза з боку п'яных стражнікаў, я сабраў парафіянаў і мы вырашылі яго не аддаваць, а стражнікаў разганялі. За гэта, як ініцыятара, мяне асудзілі на два месяцы турмы і загадалі выехаць з Магілёўскай губерні. Таксама распачалася судовая справа за патаемнае навучанне дзяцей»⁵³.

Выкажам меркаванне, што кс. Жыскара мог наўмысна перанесці вядомыя яму падзеі на некалькі дзесяцігоддзяў раней, каб не ставіць пад пагрозу новых ганенняў іх удзельнікаў.

Фашчаўскі абраз Багародзіцы перажыў ваенныя і рэвалюцыйныя завірухі пач. XX ст. і надалей знаходзіўся ў галоўным алтары касцёла. 18 мая 1922 г. у лісце да біскупа фашчаўскі адміністратар кс. Аляксандр Сак прасіў індульт на адпраўленне Імшы з выстаўленнем Найсвяцейшага Сакрамэнту і апекаваў да існаваўшай некалі традыцыі, звязанай з фашчаўскім абразом: «Фашчаўскі касцёл мае прыгожы абраз Маці Божай, які далёка навокал славіцца як цудоўны. Даўней, як раскажваюць, на ўсе ўрачыстасці Маці Найсвяцейшай у Фашчаўцы адпраўлялася

перад цудоўным абразом урачыстае набажэнства з выстаўленнем Найсвяцейшага Сакрамэнту. Цяпер гэты звычай, на жаль, я не заспеў. Відавочна, нехта з маіх папярэднікаў заняўся просьбу пра абнаўленне індульту на адпраўленне ўрачыстых набажэнстваў з выстаўленнем»⁵⁴.

Сляды арыгінальнага абраза Панны Марыі Фашчаўскай губляюцца ў міжваенным часе. Савецкая ўлада неаднаразова намагалася скасаваць касцёл. 9 чэрвеня 1937 г. быў арыштаваны фашчаўскі пробашч кс. Пётр Януковіч (1863–1937). Абраз жа, паводле адной з версій, скралі з галоўнага алтара 13 чэрвеня 1937 г., на ўрачыстасць св. Антонія Падуанскага, калі парафіяне бралі ўдзел у традыцыйнай пілігрымцы ў Магілёў⁵⁵.

Вядома, што, акрамя арыгінальнага абраза Панны Марыі Фашчаўскай, існавалі яшчэ і спісы. Згодна з пратаколам візітацыі ўніяцкай царквы св. Мікалая ў в. Мяніца⁵⁶ Бабыніцкага дэканата (Лепельскі пав. Віцебскай губ.) у 1822 г. у галоўным алтары гэтага храма знаходзіўся абраз Найсвяцейшай Панны Марыі Хвашчаўскай. Ніякай інфармацыі пра матэрыял асновы твора і накладную аздабу не падаецца⁵⁷. Лёс гэтага спісу невядомы. Пра іншы спіс, які паходзіць з другой паловы XIX ст., кс. Фрыдрых пераказваў досыць цікавую гісторыю: «Адзін святар раскажваў мне, што каля трыццаці гадоў таму (прыкладна ў 1880 г. — А. К.) ён сасніў Маці Божую Фашчаўскую ў надта бедным і брудным адзенні. Ніколі ён не бачыў гэтага абраза і не чуў пра яго. Прачнуўшыся, пачаў пытацца пра абраз і вырашыў паехаць у Фашчаўку, каб зразумець, што гэты сон можа азначаць. Прыбыўшы на месца, пазнаў у абразе Найсвяцейшую Панну, якую сасніў, і пераканаўся, што абраз патрабаваў рэстаўрацыі, намагаўся

яго ўзнавіць і аздабіць. А ў 1883 г. даў зрабіць копію фашчаўскага абраза для парафіяльнага касцёла ў Пустыні Віцебскай губерні»⁵⁸.

Вельмі падобна на тое, што імя святара, які стаў ініцыятарам стварэння копіі Багародзіцы Фашчаўскай, — Адольф Малахоўскі. Ён нарадзіўся ў 1841 г., паходзіў з дваранаў Ковенскай губерні. Да 1859 г. вучыўся ў Панаевежскай гімназіі, у 1860–1861 гг. — у Цяльшэўскай рыма-каталіцкай дзяцэзіяльнай семінарыі, у 1861–1862 гг. — у Магілёўска-Мінскай рыма-каталіцкай семінарыі, а ў 1862–1866 гг. — у рыма-каталіцкай духоўнай акадэміі ў Санкт-Пецярбурзе. Па заканчэнні атрымаў ступень магістра багаслоўя. Высвечаны ў святарскі сан 12 сакавіка 1866 г. У 1866–80 гг. кс. Малахоўскі працаваў на розных пасадах у рыма-каталіцкай акадэміі. У 1873 г. ездзіў за мяжу на чатыры месяцы для пакланення святым месцам у Палестыне. 6 снежня 1879 г. «паводле ўласнага жадання звольнены ад усіх пасадаў, якія займаў у акадэміі, і прызначаны ў Фашчаўку»⁵⁹.

Ужо ў сакавіку 1880 г. кс. Малахоўскі з прычыны слабoga здароўя прасіў звольніць яго⁶⁰. Мітрапаліт гэтую просьбу выканаў, але справа зацягнулася, таму кс. Малахоўскі толькі ў кастрычніку 1880 г. пакінуў Фашчаўку⁶¹. Ускосна пацвярджаецца інфармацыя пра аздабленне абраза Маці Божай. За той час, пакуль кс. Малахоўскі ўзначальваў фашчаўскую парафію, на абразе з'явіўся срэбны вызалачаны крыж з камянямі⁶². Пазнейшыя крыніцы сведчаць, што крыж меў у сабе часцінкі Святой Зямлі⁶³. Зважаючы на тое, што кс. Малахоўскі здзейсніў туды падарожжа і нават напісаў пра гэта кнігу, крыж можна лічыць ягонай ахвяраю. У снежні 1880 г. кс. Малахоўскага прызначылі ў Выбарг, а 1 снеж-

ня 1883 г. — у Пустынь, дзе ён служыў да 1 студзеня 1888 г., а пасля яшчэ некалькі гадоў у суседніх парафіях⁶⁴.

Такім чынам, лірычны аповед кс. Фрыдрыха пацвярджаецца дакументальна. Што датычыцца копіі фашчаўскага абраза, то падаўчы інвентар пустыньскага касцёла пад датаю 1 снежня 1888 г. мае спіс рэчаў — 72 пункты, якія з’явіліся за 4 гады, пакуль адміністратарам быў кс. Малахоўскі, але сярод абразоў Панна Марыя Фашчаўская не згадваецца.

«Абразы

1. *Божай Маці з Немаўляткам Езусам на руках, металічны, у агні вызалачаны, вытанчанай працы. Дыядэмы са штучных камянёў зробленыя ў Ліёне. У жазле нярсцёнак залаты з бірузой.*

2. *Таксама Божай Маці, добрай працы, пісаны на палатне.*

...

59. *Хатнія рэчы, якія пакінуў п[ачэсны] к[анонік] М[алахоўскі], абразы святых, партрэты ў рамах пад шклом – сорак восем»⁶⁵.*

Да сённяшняга дня ў касцёле латгальскага сяла Пустынь⁶⁶ захаваўся абраз, які адпавядае апісанню ў пункце 1. Пацвярджае гэта і лацінская гравіроўка на шаце: «У год Панскі 1883 Адольф Ст. Малахоўскі, пачэсны канонік Магілёўскі, пасля шчасліва скончаных паломніцтваў у святынях у гонар Найсвяцейшай Панны, якія славяцца цудамі ў Літве, Польшчы, Аўстрыі, Італіі і Францыі, з пакораю падараваў гэты абраз у гонар Благаслаўленай Маці нашаму пустыньскаму касцёлу».

Аднак няма ніякіх прычынаў, каб атаясамліваць менавіта гэты пустыньскі абраз з Фашчаўскай Багародзіцай — кампазіцыя адрозніваецца, шмат якія дэталі не супадаюць, надпіс нічога не паведамляе пра Фашчаўку. Пэўна ж, сярод 50-ці абразоў, якія пакінуў у Пустыні кс. Малахоўскі,

мог быць і фашчаўскі, але цяпер у Пустыні няма падобных на вядомы па фотаздымку абраз Панны Марыі Фашчаўскай.

У цяперашні час у праваслаўным храме Святой Тройцы сяла Вялікія Будзішчы Дзіканьскага р-на Палтаўскай вобл. Украіны знаходзіцца абраз Багародзіцы з надпісам «Изображение Прстыа Бдцы Фощовской». На першы погляд, праводзіць нейкія паралелі ці шукаць сувязь гэтага абразу з Фашчаўскай Багародзіцай падставаў няма, бо выява адрозніваецца ад фашчаўскай, а мясцовасць вельмі аддаленая ад таго рэгіёна, дзе шанаваўся фашчаўскі абраз. Аднак у «Палтаўскіх епархіяльных ведамасцах» ёсць артыкул «Фощовская икона Божіей Матери» пад датаю 17.VIII.1903 г. аўтарства колішняга настаўцеля гэтай Троіцкай царквы а. Віталія Касцецкага, паводле якога ўкраінскі абраз паходзіць з Магілёўскай губерні. Святар цытуе ліст ад старога чалавека, які піша, што сам перадаў абраз у царкву с. Вялікія Будзішчы пасля смерці бацькоў. З расказу вынікае, што першапачаткова цэнтральная дошка абразу належала католіку з Магілёўскай губерні Паўлу Нядзведзкаму, які прыходзіўся дзядзькам гэтаму старому (братам маці). Павел нібыта ў студэнцкія гады разам з двума сябрамі знайшоў абраз у лесе на дрэве, прыкладна ў 1808–1812 гг. Хлопцы рассеклі яго на тры часткі, і Паўлу дасталася цэнтральная. Так гэта было ці не, але малады чалавек перадаў сваю частку абразу роднай сястры, якая пасля выйшла замуж за расійскага афіцэра Нікіціна. Жанчына хутка аўдавала, жыла ў Чарнігаве, выйшла замуж за будучага бацьку інфарматара. Муж прырабіў да іконы новыя бакавыя дошкі і аддаў абраз мастаку (куму жонкі), каб той дамаляваў адсутныя часткі выявы. Калі мастак запытаўся, як пад-

пісаць абраз, маці інфарматара разгубілася, а пасля ўспомніла, як нібыта сасніла, што гэта «...изображение иконы „Фощовской“ Божіей Матери». А. Касцецкі адзначае, што абраз мае невялікі памер, прыкладна 33x25 см, і надпіс «из. ч. Фощовскія Богоматери»⁶⁷.

Хаця ў арыгінале аповед перанасычаны звышнатуральнымі сведчаннямі (цудоўнае атрыманне, нечаканыя смерці сяброў Паўла Нядзведзкага, якія рассеклі абраз, хвароба і цудоўнае ацаленне самога Паўла, прарочныя сны дзейных асобаў апавядання і інш.), але трэба адзначыць вартыя ўвагі дэталі: прасочваецца сувязь менавіта з католікамі Магілёўскай губерні Нядзведзкімі. Паводле метрычных запісаў XVIII–XIX стст., шляхцяне Нядзведзкія былі парафіянам фашчаўскага касцёла; абраз рэстаўравалі і панаўлялі з прычыны таго, што захавалася толькі цэнтральная дошка, таму вядомая на сённяшні дзень выява можа ў значнай ступені адрознівацца ад першапачатковай; надпіс на абразе можна растлумачыць як «изображение части», што ўскосна пацвярджае грунтоўнае аднаўленне іконы і пераклікаецца з аповедам.

Дзеля справядлівасці адзначым, што на палатне пад абразом быў надпіс, які зрабіў у 1883 г. святар Троіцкай царквы а. Іаан Касценка, паводле якога азначаную выяву царкве падаравалі есаул Іван Андрэевіч Аліфераў з жонкаю Аляксандраю Фролаўнай у 1849 г., што супярэчыць прыведзенаму вышэй апаведу. Такім чынам, без дэталёвага вывучэння ўкраінскага абразу дакладна пацвердзіць сувязь з Фашчаўскай Багародзіцай немагчыма.

Адраджэнне парафіяльнага жыцця ў Фашчаўцы пачалося ў 1990-я гг. Увесну 1996 г. калгас выдзеліў для вернікаў хату, якую прыстасавалі пад капліцу. 31 мая

1996 г. адбыўся першы пасля 1937 г. фэст на свята Адведзінаў Найсвяцейшай Паннай Марыяй св. Альжбеты. У гэтым жа годзе на аснове згаданага вышэй чорна-белага фотаздымка зрабілі копію абраза Маці Божай Фашчаўскай. Абраз асвятлілі 19 жніўня 1996 г. і змясцілі ў фашчаўскай капліцы. Асвятчэнню папярэднічала навэнна перад выстаўленым

у магілёўскім катэдральным касцёле абразом⁶⁸.

У 2015 г., дзякуючы намаганням кс. Дзмітрыя Іванова — былога шклоўскага пробашча, які апекаваўся і Фашчаўкай, парафія займела новую копію абраза Паньны Марыі Фашчаўскай, якую напісала мастачка Вольга Куваева. 30 мая 2015 г. перад Эўхарыстыяй адбылося асвятчэнне новага абра-

за. На ўрачыстасці ў Фашчаўцы сабраліся святары Магілёўскага і Аршанскага дэканатаў, вернікі з Княжыцаў, Шклова, Магілёва і Мінска. Святую Імшу ўзначаліў біскуп Юры Касабукці. Набажэнства адбывалася ў новай капліцы⁶⁹.

¹ «Nasze Kościoły» / ks. D. Bącykowski, ks. J. Żyskar — Т. 1 (archidiecezja Mohylowska). — Warszawa–Peterburg: 1913. — S. 54

² «Historie cudownych obrazów Najświętszej Maryi Panny w Polsce» / zebrał według autentycznych źródeł ks. Alojzy Fridrich T. J. — Т. 4. — Kraków: czcionkami drukarni A. Koziańskiego w Krakowie, 1911. — S. 33.

³ Фундуш складаўся з вв. Чарніца (цяпер Фашчаўка), Княжычка (цяпер Княжыцы), Чална (цяпер Саськаўка), Чамаданы (цяпер Старыя Чамаданы) і Крывель. У 1634 г. далучаная в. Дубраўка. Пазней на землях фашчаўскага маёнтка ўзнікла в. Слабодка. Усе паселішчы зараз знаходзяцца на тэрыторыі Фашчаўскага і Гарадзецкага с/с Шклоўскага р-на.

⁴ Магілёўская эканомія — дзяржаўнае ўладанне ў ВКЛ у XVI–XVIII стст. У пач. XVII ст. эканоміяй кіравала каралеўская адміністрацыя Магілёўскага замка; у склад эканоміі ўваходзіла больш за 190 вёсак.

⁵ Красоўскі А. В. «Да пытання ўзнёснення рыма-каталіцкага асяродка і парафіі ў вёсцы Фашчаўка Шклоўскага раёна» // Гісторыя Магілёва: мінулае і сучаснасць: зборнік навуковых прац удзельнікаў X Міжнароднай навуковай канферэнцыі, 25–26 мая 2017 г. — Магілёў: МДУХ, 2017. — С. 247–252.

⁶ У гістарычным кантэксце таго часу: вернікі — католікі, схізматыкі — праваслаўныя.

⁷ Alberto Wiuk Koiałowicz «Miscellanea rerum ad statum ecclesiasticum in Magno Lituaniae Ducatu pertinentium». — Vilnae: typis academicis, 1650. — P. 36.

⁸ Annick Delfosse «L'Atlas Marianus, une entreprise collective» // Marie mondialisée: l'Atlas marianus de Wilhelm Gumpenberg et les topographies sacrées de l'époque moderne. — Éditions Alphil-Presses universitaires suisses, 2014. — P. 135.

⁹ Guilielmo Gumpenberg «Atlas Marianus quo sanctae dei genetricis Mariae imaginum miraculosarum origines duodecim historiarum centurijs explicantur». — Monachii: typis&impensis Ioannis Iaecklini, 1672. — P. 559.

¹⁰ «Encyklopedia wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy 1564–1995» [Электронны рэсурс]. — Рэжым доступу: <http://jezuici.krakow.pl/Bibl/enc.htm>

¹¹ Stanisław Rostowski «Litvanicarum Societatis Jesu historiarum provincialium pars prima». — Vilnae: typis S.R.M.&Reipublicae academicis Societatis Jesu, 1768. — P. 623.

¹² Henrico Scherer S.J. «Atlas Marianus sive geographia Mariana (Atlas Marianus sive praecipuae totius orbis habitati imagines et statuariae magnae Dei Matris beneficiis ac prodigiis inclutae succincta historia propositae et mappis geographicis expressae)» — Monachii: typis Mariae Magdaleneae Rauchin Viduae, 1702. — P. 122.

¹³ «Акты, относящиеся к истории Южной и Западной России». — т. 3 (1638–1657 гг.). — Санкт-Петербург: вь типографии П.А. Кулиша, 1861. — С. 539.

¹⁴ Літургічнае адзенне каталіцкіх святароў.

¹⁵ Ks. Stanisław Załęski T.J. «Jezuici w Polsce». — Т. IV. — cz. 3. — Kraków: drukiem i nakładem drukarni W.L.Anczyca i sp., 1905. — S. 1063.

¹⁶ У документах сустракаецца таксама іншы варыянт прозвішча — Курыка (польск. Kuriko).

¹⁷ Цяпер в. Новае Сяло, Войстамскага с/с, Смагонскага р-на Гродзенскай вобл.

¹⁸ У гэтым кантэксце — плата за нявесту, якая ішла замуж за падданага іншага пана.

¹⁹ Российский государственный архив древних актов (РГАДА), ф. 1603, оп. 12, д. 25, лл. 5–50б.

²⁰ Тастамэнт — пісьмовае распараджэнне пра асабістую маёмасць на выпадак смерці.

²¹ Нацыянальны гістарычны архіў Беларусі (НГАБ), ф. 1731, воп. 1, спр. 6, арк. 1048–1049.

²² Victorinus Hryniewicz «Synodus dioecesa vilnensis ab illustrissimo, excellentissimo ac reverendissimo domino D. Michaele Joanne Zienkowicz Dei&apostolicae sedis gratia episcopo vilnensi in ecclesia cathedrali sua, anno Dni MDCCXLIV. diebus 10. 11. 12. m. febr: celebrata». — Vilnae, 1744. — P. 127.

²³ Ks. Stanisław Załęski T.J. «Jezuici w Polsce». — Т. IV. — cz. 3. — Kraków: drukiem i nakładem drukarni W.L.Anczyca i sp., 1905. — S. 1065.

²⁴ РГАДА, ф. 1603, оп. 7, д. 413, л. 4.

²⁵ РГАДА, ф. 1603, оп. 7, д. 411, лл. 29–30.

²⁶ РГАДА, ф. 1603, оп. 7, д. 411, л. 28.

²⁷ РГАДА, ф. 1603, оп. 7, д. 412, л. 6 об.

²⁸ РГАДА, ф. 1603, оп. 7, д. 412, л. 7.

²⁹ Ks. Stanisław Załęski T.J. «Jezuici w Polsce». — Т. V. — cz. 1. — Kraków: drukiem i nakładem drukarni W.L.Anczyca i sp., 1906. — S. 352.

³⁰ *Litterae annuae* (лац. *штогадовы ліст*) — гісторыя езуіцкага калегіума ці дома, якая запісвалася кожны год, а раз на тры гады дасылалася правінцыялу і генералу ордэна езуітаў.

³¹ «Historie cudownych obrazów Najświętszej Maryi Panny w Polsce» / zebrał według autentycznych źródeł ks. Alojzy Fridrich T. J. — Т. 4. — S. 30.

³² «Historie cudownych obrazów Najświętszej Maryi Panny w Polsce» / zebrał według autentycznych źródeł ks. Alojzy Fridrich T. J. — Т. 4. — S. 30.

³³ НГАБ, ф. 1781, воп. 26, спр. 1387, арк. 34 адв.

³⁴ НГАБ, ф. 1781, воп. 2, спр. 361, арк. 4.

³⁵ НГАБ, ф. 1781, воп. 5, спр. 15, арк. 5.

³⁶ НГАБ, ф. 1781, воп. 26, спр. 1486, арк. 34 адв.

³⁷ «Historie cudownych obrazów Najświętszej Maryi Panny w Polsce» / zebrał według autentycznych źródeł ks. Alojzy Fridrich T. J. — Т. 4. — S. 33.

³⁸ Konstancy Marja Żukiewicz «Cudowny obraz Matki Boskiej Różancowej, w kościele Krakowskich Dominikanów». — Kraków: odbito czcionkami druk. Głosu Narodu, 1921. — S. 26–28.

³⁹ A. Bieś SJ, L. Grzebień SJ «Obrazy Matki Bożej Śnieżnej (Salus Poluli Romani) w Polsce na przełomie XVI i XVII wieku. Legendy i fakty». — Kraków: wydawnictwo WAM, 2016. — S. 116–117.

⁴⁰ Российский государственный исторический архив (РГИА), ф. 826, оп. 1, д. 427, лл. 62–62 об.

⁴¹ «Kurjer Litewski» — №111. — 7(30).05.1912.

⁴² НГАБ, ф. 1781, воп. 2, спр. 2452, арк. 32–32 адв.

⁴³ Ватыва (лац. *votivus*) — ахвяра паводле абяцання. Часцей за ўсё — маленькія срэбныя вырабы рознай формы, якія мацуюцца на абраз.

⁴⁴ НГАБ, ф. 1781, воп. 26, спр. 1387, арк. 35 адв.

⁴⁵ НГАБ, ф. 1781, воп. 2, спр. 361, арк. 6 адв.

⁴⁶ НГАБ, ф. 1781, воп. 26, спр. 1500, арк. 166 адв.

⁴⁷ «Historie cudownych obrazów Najświętszej Maryi Panny w Polsce» / zebrał według autentycznych źródeł ks. Alojzy Fridrich T. J. — Т. 4. — S. 32–33.

⁴⁸ Е.Р. Романовъ «Бѣлорусскій сборникъ». — вып. 5 (заговоры, апокрыфы и духовные стихи). — Витебскъ: типо-литографія Г. А. Малкина, 1891. — С. 6.

⁴⁹ «Nasze Kościoły» / ks. D. Bącykowski, ks. J. Żyskar — Т. 1 (archidiecezja Mohylowska). — S. 53–54.

⁵⁰ НГАБ, ф. 3256, воп. 2, спр. 22, арк. 11 адв–12 адв.

⁵¹ С. Г. Цытовіч «1863 год у Горы-Горках быўш. Магілёўскай губ. Падзеі паўстання». — Менск: 1929. — С. 122.

⁵² Цяпер аг. Ула Бешанковіцкага р-на Віцебскай вобл.

⁵³ РГИА, ф. 826, оп. 1, д. 427, л. 66.

⁵⁴ РГИА, ф. 826, оп. 1, д. 427, лл. 78–78 об.

⁵⁵ Кс. К. Тамэцкі, К. Бендаў «Гісторыя каталіцкага касцёла ў Фашчаўцы». — Мсціслаў, 2002. — С. 13.

⁵⁶ Цяпер в. Мяніца Вароніцкага с/с Полацкага р-на Віцебскай вобл.

⁵⁷ РГИА, ф. 824, оп. 2, д. 178, л. 84.

⁵⁸ «Historie cudownych obrazów Najświętszej Maryi Panny w Polsce» / zebrał według autentycznych źródeł ks. Alojzy Fridrich T. J. — Т. 4. — S. 32.

⁵⁹ НГАБ, ф. 1781, воп. 25, спр. 242, арк. 10–18 адв.

⁶⁰ НГАБ, ф. 2375, воп. 1, спр. 51, арк. 6.

⁶¹ Ibid, арк. 13.

⁶² НГАБ, ф. 2398, воп. 1, спр. 1, арк. 6 адв.

⁶³ «Historie cudownych obrazów Najświętszej Maryi Panny w Polsce» / zebrał według autentycznych źródeł ks. Alojzy Fridrich T. J. — Т. 4. — S. 33.

⁶⁴ НГАБ, ф. 1781, воп. 25, спр. 242, арк. 21–22.

⁶⁵ НГАБ, ф. 1781, воп. 4, спр. 156, арк. 11–11 адв.

⁶⁶ Цяпер Pustīnas-Robeznieki, Краслаўскі край, Латвія.

⁶⁷ «Фощовская икона Божией Матери» \ «Полтавская епархиальная вѣдомости» — № 26. — 10.09.1903 г. — С. 1115–1119.

⁶⁸ Кс. К. Тамэцкі, К. Бендаў «Гісторыя каталіцкага касцёла ў Фашчаўцы» — Мсціслаў, 2002. — С. 17–18.

⁶⁹ «Асвятчэнне іконы Маці Божай адбылося ў Фашчаўцы» [Электронны рэсурс]. — Рэжым доступу: <http://mohylev-katolik.by/index.php/item/200-asvyachenne-ikony-matsi-bozhaj-adylosya-fashcha-tsy>

Ікона Спас Уседзяржыцель.
Канец XVII ст.
Фота да рэстаўрацыі.
Сакавік 2013 г.
Уваскрасенскі сабор.
Дзісна.

Ігар Сурмачэўскі Збаўца на гаўбцы

З велізарнай іконы мяне благаслаўляў Збаўца. Па візантыйскай традыцыі абраз Хрыста знаходзіўся на «мужчынскай» палове Уваскрасенскага храма Дзісны, справа ад царскай брамы. Але не быў змешчаны ў іканастас, а ўпрыгожваў сцяну перад правым, так званым «цесным», бакавым уваходам у храм. Ён быццам стаяў па-над усімі вернікамі каля вялікага арачнага праёму, фланкаванага па баках вітымі калонамі перыяду барока. І, што самае дзіўнае, Збаўца

ледзь не абапіраўся рукамі на вытанчаныя парэнчы невысокай балюстрады. Здавалася, што Езус урачыста выйшаў на амбону і паклаў руку, у якой трымаў Евангелле, на парэнчы, якая прагнулася пад цяжарам святой кнігі. Такія амбоны ў выглядзе невялікіх балкончыкаў-гаўбцаў яшчэ захаваліся ў каталіцкіх касцёлах з даўніх часоў, «да падзелу хрысціянства», і яны маюць назву — катэдра. У праваслаўнай традыцыі яны вядомыя з часоў Візантыі і былі яшчэ на землях

Старажытнай Русі ў сярэдзіне 17 ст. Самая знакамітая з іх, амбона ў Наўгародскай Сафіі, аздобленая вытанчанаю разьбою і паліхромным роспісам XVI стагоддзя.

На дзісенскай іконе агароджа гаўбца пачынаецца ад выявы вітых калонаў і праходзіць праз увесь абраз рытмам тонкіх, кроплепадобных балясінаў, пафарбаваных пад срэбра. Прастора паміж балясінамі па-майстэрску задрапіраваная цёмна-сінім аксамітам, спаракшаным за стагод-

Ігар Сурмачэўскі — мастак, рэстаўратар, калекцыянер. Нарадзіўся 3 кастрычніка 1961 года ў вёсцы Вязань Дзяржынскага раёна Мінскай вобласці (былы маёнтак Багдашэўскіх). У 1979–1984 гг. вучыўся ў Беларускам тэатральна-мастацкім інстытуце на кафедры «Інтэр'ер і абсталяванне». З 1988 года ўвайшоў у склад моладзевай секцыі Саюза мастакоў БССР. З 1980 года збірае калекцыю рэчаў і дакументаў па гісторыі беларускай культуры, якой цікавіўся яшчэ з дзяцінства. З 1988 года займаецца рэстаўрацыяй абразоў і жывапісу. У 2010 годзе ўзнагароджаны ордэнам святой Еўфрасінні Полацкай за заслугі перад Беларускай Праваслаўнай Царквою.

дзі да шэрага колеру. «Збаўца на гаўбцы» — напэўна, такую назву можна было даць невядомай іканаграфіі, упершыню пабачанай мною ў дзісенскім храме.

Крыху пазней высветлілася таямніца дзіўнага архітэктурнага аздаблення іконы, але ў той момант, калі я сузіраў абраз, я паспрабаваў знайсці параўнанне іканаграфіі з жывапісам малых галандцаў — дакладней, з жывапісам Герарда Доў (1613–1675), вучня вялікага Рэмбрандта. Менавіта Доў вынайшаў кампазіцыйны прыём, у якім бытавая сцэна або партрэт змяшчаліся ў паўкруглую арку, што нагадвала аконны праём. І глядач міжволі кідаў свой позірк у акно і міжволі становіўся сведкам дзеі, што адбывалася ў інтэр’еры, або нават па-сяброўску сустракаўся з самім майстрам, які са стомленаю ўсмішкаю выглядаў з невялікага арачнага акна сваёй майстэрні на вуліцу ў перапынках паміж працаю. Фармат палотнаў Герарда Доў, як і ўсіх «малых галандцаў», быў невялічкім, прыкладна 40х50 см. Такі памер быў даспадобы мясцовым аматарам жывапісу: гандляры, рамеснікі і нават небагатыя фермеры ўпрыгожвалі такімі малымі палотнамі інтэр’еры сваіх утульных, амаль цацачных, цягляных дамкоў у Антвэрпэне або ў Дортрэхце, якія нашы сучаснікі па-заморску называюць «таўнхаўзамі».

Кампазіцыя іконы ў дзісенскім храме ўспрымалася мною ўсе ж трохі інакш, чым жывапіс «малых» галандцаў. Магчыма, з-за таго, што ікона была вялікага памеру і знаходзілася вышэй за мой позірк, узнікала адчуванне, што сам Збаўца зазірнуў з нябёсаў у арачнае акно нашай зямной юдолі і, пазіраючы па-над усім тленным, благаслаўляў народ, нагадваючы яму словы з Евангелля: «Я — хлеб жывы, які сышоў з неба. Калі хто будзе спажываць гэты хлеб, будзе жыць вечно»

Фрагмент іконы Спас Уседзяржыцель. Канец XVII ст.
Фота падчас рэстаўрацыі. 2013 г.

(Ян 6, 51). Менавіта гэты ўрывак з Евангелля ад Яна быў напісаны ў дзесяць радкоў на кожнай з дзвюх старонак разгорнутай сакральнай кнігі. Гэтыя словы прысвечаны галоўнаму сакраменту хрысціянскай веры — Эўхарыстыі. Дарэчы, не так часта можна ўбачыць абраз Збавіцеля ў «чырвоным» куце дома з такім тэкстам Евангелля. Гэта характэрна, хутчэй, для храмавых абразоў, перад якімі адбываецца таямніца паяднання чалавека з

Богам. Тэма святой Эўхарыстыі мне больш вядомая па іншай іканаграфіі з абразоў, што траплялі да мяне на рэстаўрацыю. Напрыклад, з абраза пад назваю «Хрыстус з хлебам і віном», іканаграфія якога ўзыходзіць да палатна Гвіда Рэні (1575–1642). Інтэрпрэтацыя карціны італьянскага мастака перыяду барока была вельмі папулярнаю ў іканапісе на працягу ўсяго XIX ст., калі ў рускім мастацтве панавалі акадэмізм і кампазіцыю Гвіда

Іканастас, выкананы Іовам Кандзялевічам. Канец XVII – пачатак XVIII ст. Нацыянальны музей, Львоў.

Рэні нярэдка нават змяшчалі ў арачных рамах.

А колькасць радкоў на старонцы Евангелля я згадаў хутчэй падсвядома. Па адным з напісаных правілаў антыквараў існуе нябачная сувязь паміж колькасцю радкоў Евангелля і каштоўнасцю іконы — чым больш радкоў з Евангелля, тым больш старанна напісаны абраз, і натуральна, што ён даражэйшы. Мне сустракаліся народныя іконы з уладзімірскіх земляў, так званыя «краснушкі», дзе ў Евангеллі, якое трымаў Хрыстус ці св. Мікола, былі напісаныя не радкі, а толькі два першыя словы з сакральнага тэксту. Дарэчы, у Беларусі таксама былі распаўсюджаныя недарагія «народныя» іконы на мяжы XIX–XX стст., напісаныя яркімі фарбамі на танных дошчачках, якія зваліся «лускамі» і багата аздабляліся залацістаю фольгаю кшталту выцінанкі. Нашы «народныя» абразы таксама не вызначаліся «шматслоўем» з Евангелля, звы-

чайна гэта быў адзіны радок.

Дзісенскі Хрыстус быў выкананы таленавітаю рукою майстра з клопатам на стагоддзі, але за многія гады Ён, на жаль, не вытрымаў згубных уплываў часу: па драўлянай аснове пайшлі доўгія расколіны, уздоўж якіх утварыліся буйныя выпады ляўкаса разам з жывапісам; лілова-чырвоны хітон Хрыста быў пабіты мноствам дробных белых плямаў (усё гэта сведчыла аб стратах жывапісу); гіматый, першапачаткова глыбока сіняга, ультрамарынавага колеру, быў схаваны пад дэструктыўным лакам мутна бялявага, іржавага адцення, а мудрагелісты італьянскі арнамент, вышыты па аксаміце гіматый залатою ніткаю, наогул немагчыма было ўбачыць; сусальнае золата, якое раней упрыгожвала вытанчаны арнамент разьбянога фона, за стагоддзі пацямнела пад лакамі, і, вядома, яго некалькі разоў спрабавалі «рэанімаваць» — надаць згублены бляск і характэрнае. «Рэанімацыя» праводзілася

не найлепшым чынам — з дапамогаю бронзавай пудры і алею. Ну што ж, такога бляску хапала яшчэ на пару гадоў, і потым зноў у справу ішлі пудра і лак, якія надавалі некалі ювелірнай разьбе па ляўкасе выгляд крэмавага апоўзня на недарагой слодычы. Выдатны помнік беларускага іканапісу вымагаў найхутчэйшай дапамогі ў нашым найлепшым цэнтры «рэанімацыі» старадаўняга жывапісу – у майстэрнях Нацыянальнага мастацкага музея Рэспублікі Беларусь.

З Дзісны дарога да Мінска няблізкая, і мы прывозім ікону ў сталіцу ледзь не апоўначы. Вядома, музей ужо зачынены, але такі помнік нельга пакінуць нанач у машыне, таму мы падымаем абраз разам з велізарнаю рамаю ў маю кватэру...

Збаўца заначаваў у мяне дома, асвятчаючы ўсё і ўсіх сваёю ласкаю, а суседзі побач нават і не ведалі пра гэта... Сябры часам жартуюць з мяне:

— Ігар, да цябе можна ўжо

Іоў Кандзялевіч. Узнясенне.
Канец XVII — пачатак XVIII ст.
Нацыянальны музей, Львоў.

Іоў Кандзялевіч. Залатая брама.
Канец XVII — пачатак XVIII ст.
Нацыянальны музей, Львоў.

Іоў Кандзялевіч. Спас Уседзяржыцель.
Канец XVII — пачатак XVIII ст.
Нацыянальны музей, Львоў.

ладзіць пешыя пілігрымкі — столькі святыняў у тваёй кватэры пабывала!

На наступны дзень абраз ужо пераязджае на рэстаўрацыю ў музей, дзе помнік беларускага іканапісу сустракае Аркадзь Шпунт, якому вышэйшая катэгорыя рэстаўратара нададзена даўным-даўно, яшчэ «за савецкім часам». Ён — мой даўні куратар і сааўтар у справе выратавання культурнай спадчыны. Мне лёгка абмяркоўваць любую тэму з ім: і глабальныя пытанні пра сэнс жыцця, і асаблівасці завіткі на разьбяным арнаменце іконы. Думаю, гэта таму, што ён, як і я, памятае тонкі, непаўторны пах барысаўскага дзяцінства — пах крэазоту, якім насычалі чыгуначныя шпалы для трываласці, — ён існаваў у паветры Барысава, як натуральны водар жыцця. Там, у Барысаве, яго ўжо не заўважаеш, але, калі пасля шматгадовага расстання выходзіш на прыпынак, раптам адчуваеш у паветры нешта знаёмае, рэзка тэхнічнае,

роднае, перамяшанае з пахам сасновага бруса, увабраўшага цеплыню ліпенскага сонца...

Разам з Аркадзем паўгадзіны моўчкі разглядаем абраз, дзівімся незвычайнай раме з балюстрадаю. Нарэшце галоўны рэстаўратар музея выказвае сваё першае меркаванне:

— Абраз дыхтоўны, старажытны! Спас такі моцны, узорны, «вушасты» ...

— Вушасты? У якім сэнсе? — не адразу зразумеў я значэння дзіўнага эпітэта дасведчанага майстра.

— Памятаеш самую вядомую ікону Уседзяржыцеля XVI стагоддзя з вёскі Быцень? Яна яшчэ ўпрыгожыла вокладку вядомага альбома 1980-х, які склала Надзея Высоцкая, — «Беларускі іканапіс XII–XVIII стагоддзяў». Дарэчы, калі ўважліва разгледзець твар Хрыста, то заўважаеш дэталі, якая адрознівае «нашага» Збавіцеля ад Яго выявы на візантыйскіх абразях, — адтапыраныя вушы. Гэты быценьскі абраз —

адна з галоўных старонак жыцця майго даўняга сябра па працы, Пятра Журбея. Узорны помнік беларускага іканапісу! Разам з Пятром мы прыйшлі да высновы, што быценьскі абраз, магчыма, быў прывезены з-за межаў Беларусі, такі ён нестандартны і вылучаецца жывапісам і арнаментом фону з усіх нашых іконаў. Мы нават лічым, што Уседзяржыцель з Быцця стаў правобразам далейшага распаўсюджвання іканаграфіі Збавіцеля з такімі вушамі на землях Рэчы Паспалітай.

«Я клічу Цябе, бо Ты выслухаеш мяне, Божа; схілі вуха Тваё да мяне, пачуй мае словы» (Пс 17, 6). Гэтыя словы псалма найлепш адлюстроўваюць тыя надзеі, з якімі вернікі звярталіся да Збавіцеля ў святынях. Магчыма, спрадвечныя войны і фатальны лёс Вялікага Княства Літоўскага прывялі тутэйшы люд да скрушнай думкі пра тое, што да нябёсаў не так проста дагукацца, і для таго, каб далёкія нябёсы пачулі людскія малітвы, мясцовыя іка-

Іван Рутковіч. Спас Нерукатворны. Канец XVII – пачатак XVIII ст.
Іканастас царквы Новая Скварова. Нацыянальны музей, Львоў.

напісцы пачалі маляваць Хрыста з такімі «внемлющими» вушамі.

Дзісенскі Збаўца працягнуў традыцыі Уседзяржыцеля з Быцені: Ён стагоддзямі ўважліва слухаў мясцовых вернікаў, але на Яго вуснах заўважная ледзь прыкметная ўсмешка... Мо, гэта ад таго, што нашыя малітвы поўныя недарэчных імгненых клопатаў і трывогаў, а Ён ужо спазнаў вечнае жыццё...

Пра таямніцу балюстрады ... Яна аказалася да банальнасці праявіснаю. Калі абраз цалкам аддзялілі ад рамы, высветлілася, што балюстрада і цёмна-сіні аксаміт хавалі шматлікія страты жывапісу і ляўкасу на вопратцы Збаўцы ў ніжняй частцы іконы. Такая вось своеасаблівая «рэстаўрацыя», без дапамогі майстроў...

Беларуская ікона, ці, дакладней, абраз, створаны на землях Вялікага Княства Літоўскага, увабраў у сябе разнастайныя стылі і дасягненні тутэйшых майстроў і мастацтва Заходняй Еўропы за некалькі стагоддзяў,

пры гэтым відавочна, што наш ікананіс абалпіраўся на візантыйскія традыцыі. Дзісенскі Збаўца — яркі прыклад такой амальгамы стыляў. Твар Хрыста напісаны са строгаю графічнасцю, з упэўненым малюнкам, відавочна, пад уплывам такіх майстроў паўночнага Адраджэння, як Кранах, Мемлінг, Рогір ван дэр Вейдэн. Адзенне спадае ўніз экспрэсіўнымі цяжкімі складкамі, якія выкананы свабоднымі вібруючымі мазкамі, і на іх дзе-нідзе зіхацяць залатыя ніткі арнаменту — гэта відавочная прыкмета маньерызму. Разьбяны фон ляўкасу паўтараецца невялікім рапортам арнаменту па ўсім фоне іконы — ён выкананы невысокім рэльефам, але з ювелірнаю павагаю да ўсіх дэталей. У ім па-майстэрску пераплеценыя, як у дзівосным вяночку, крыжападобныя пялёсткі кветак, ракавіны, жамчужныя пацеркі, складаныя ракалі і картэлі. Кампазіцыя арнаменту нагадвае пра тое, што лёгкія рысы ракако спрабуюць змяніць цяжкую напышлівасць барока,

але стрыжань усёй іканаграфіі дзісенскага абразу — строгі канон візантыйскага Пантакратара — Усемагутнага Збаўцы.

У пошуках заходнееўрапейскіх каранёў у беларускім ікананісе знянацку прачытаў цікавае выказванне вядомага аўстрыйскага гісторыка мастацтваў Ота Бенеша (1896–1964) аб так званым «гатычным маньерызме»: «У Паўночнай Еўропе эпоха маньерызму цягнулася даўжэй, чым на італьянскім Поўдні, таму што ў маньерызме, як мы бачылі, зноў і зноў уваскрасала трансцэндэнтальнасць гатычнага мастацтва, і яго экспрэсіўнасць, гэта тыя якасці, да якіх Поўнач Еўропы заўсёды імкнулася ў адпаведнасці са сваім асаблівым складам мыслення. І, калі магутны рэалізм Караваджа пакончыў з маньерызмам у першыя гады сямнаццацістага стагоддзя, то ў Паўночнай Еўропе ён яшчэ захаваўся, непрыкметна, нібы ў прыцемках, зліваючыся з парасткамі барока». Думаю, што гэтыя словы выразна гавораць нам пра

Іван Рутковіч. Езус Пантакратар.
Канец XVII – пачатак XVIII ст.
Іканастанс царквы Новая Скварава.
Нацыянальны музей, Львоў.

стылёвыя асаблівасці жывапісу, якія праз доўгае падарожжа па дарогах германскіх княстваў, праз землі Кароны ўсё ж трапілі ў майстэрні іканапісцаў Вялікага Княства Літоўскага. Калі ў Германіі і Нідэрландах «гатычны маньерызм» жыў да канца XVII ст., то ў нас ён мог праіснаваць «у прыцемках» разнастайных стыляў усё XVIII стагоддзе, тым больш, што цікавасці да тагасветнага і таямнічага, так бы мовіць, да трансцэндэнтальнага, у беларусаў нашмат больш, чым у жыхароў Рымскай імперыі, калі меркаваць па нашым багатым фальклоры.

— Ці чуў ты пра такога майстра, як Іоў Кандзялевіч? — нечакана спытаў мяне Аркадзь Шпунт, калі я ў чарговы раз завітаў да яго ў майстэрню, каб паглядзець, як ідзе рэстаўрацыя дзісенскага Збаўцы. Імя прагучала для мяне як зусім незнаёмае.

— А між тым, гэтага іканапісца з Валыні называюць украінскім Рафаэлем! — патлумачыў масціты рэстаўратар. — Я сам

нечакана знайшоў інфармацыю пра яго ў інтэрнэце. Раю і табе паглядзець працы гэтага майстра — знойдзеш шмат цікавага не толькі пра ўкраінскае, але яшчэ больш пра наша мастацтва!

Пад уражаннем новай інфармацыі я ўспомніў, што ў нашым мастацкім музеі праходзіла ўнікальная выстава «Іконы Беларусі, Расіі і Украіны», якая аб'яднала шэдэўры іканапісу трох краінаў. Уважліва праглядаючы экспанаты выставы, можна было зрабіць выснову, што спачатку іканапісцы Кіеўскай Русі да XIII–XIV стагоддзяў прытрымліваліся агульных канонаў візантыйскага мастацтва. Але ў XV–XVI стагоддзях гістарычныя падзеі на землях былой Кіеўскай Русі прывялі да аддзялення іканапісных стыляў Беларусі і Украіны ад Маскоўскай Русі. Мастацтва Беларусі і Украіны, землі якіх увайшлі ў склад Вялікага Княства Літоўскага, паступова пачало «дрэйфаваць» у бок заходняй культуры і яе эстэтыкі. Мастацтва Маскоўскага царства, апынуўшыся ў аковах Залатой Арды, каранямі засталася ў кансерватызме эпохі візантыйскіх імператараў, і гэты кансерватызм на шматлікія стагоддзі вызначыў не толькі развіццё культуры Расіі, але і стаў стрыжнем яе грамадскага жыцця па сённяшні дзень. Добра гэта ці дрэнна, што іканапіс Заходняй і Маскоўскай Русі стаў развівацца ў некалькіх розных кірунках? Пра гэта можна спрачацца, але дзейсныя гістарычныя катаклізмы далі штуршок развіццю самабытнай школы іканапісу ВКЛ, якая ўвабрала ў сябе дасягненні і Захаду, і Усходу. Таму, праглядаючы іконы Беларусі і Украіны перыяду барока і ракако, калі не чытаць анатацыі да іх, можна лёгка памыліцца ў вызначэнні тэрытарыяльнай прыналежнасці шэдэўраў, настолькі яны падобныя ў прыёмах і стылістыцы, якія

Ікона Багародзіцы з Дзіцем з іканастанса царквы Загораўскага манастыра с. Вашчацін, Валынь, 1722 г.
Дошка ліповая, алей.

выкарыстоўвалі майстры двух суседніх народаў.

Хто ж ён, не вядомы мне ўкраінскі Рафаэль? Выявілася, што ва Украіне яму прысвечана мноства манаграфій і даследаванняў (самыя вядомыя — доктара мастацтвазнаўства В. А. Асічука; загадчыка аддзела навуковых даследаванняў Львоўскага філіяла рэстаўрацыйнага цэнтра Украіны Т.Атковіча; дырэктара Львоўскай галерэі мастацтваў акадэміка Б. Г. Вазніцкага і інш.). На жаль, украінскі іканапіс для мяне ў большасці «*terra incognita*». Вядома, я чытаў кнігі па гісторыі мастацтваў, перагортваў вялікія альбомы, але ў руках трымаў толькі яркія народныя абразы Палесся, якія былі і беларускімі, і ўкраінскімі. Значныя помнікі іканапісу я мог убачыць толькі на рэдкіх выставах, якія праходзілі ў нашых музеях, але абразоў аўтарства Іова Кандзялевіча я не бачыў.

Творы Іова Кандзялевіча захоўваюцца ў некалькіх галоўных музеях Украіны: у Музеі Валын-

скай іконы, у Львоўскай галерэі мастацтваў і ў Львоўскім нацыянальным музеі імя А. Шэптыцкага. І першыя яго працы, якія я знайшоў у інтэрнэце, — гэта шэдэўры з іканастаса Маняўскага скіта, выкананыя майстрам у 1698–1705 гадах. Іканастас уражвае сваёй раскошаю і пышнасцю, сплавам мноства прыёмаў: візантыйскага канону і рэнесансу, маньерызму і барока — усё гэта стварае непаўторны гарманічны стыль, які не мае аналагаў у тагачасным мастацтве. Праца разьбяроў па дрэве выканана на мяжы магчымага і больш нагадвае карункі з дрэва. Але, нягледзячы на звылістую мудрагелістаць разьбярства, багацце картушаў, калонаў і карнізаў, архітэктурная кампазіцыя іканастаса надзвычай вывераная і строгая.

Сярод пышнага архітэктурнага аздаблення іканастаса адразу звяртаюць на сябе ўвагу дзве вялікія іконы мясцовага чыну: Маці Божая Адзігітрыя і Уседзяржыцель. Мяне, вядома, цікавіць у першую чаргу абраз Уседзяржыцеля. Як шмат падобнага ў ім на дзісенскую ікону: агульная іканаграфія, упісаная ў арку; «знамя» (малюнак) самога Збавіцеля; жывапіс тканінаў (асабліва чырвонага хітона); спалучэнне жывапісу і расліннага арнаamenta разьбянага фону. Лік Уседзяржыцеля, выкананы Кандзялёвічам, вельмі падобны да дзісенскага, але святлоценевая мадэліроўка валынскага майстра больш кантрасная. Гэта можна патлумачыць толькі папярэдняй няўмелай рэстаўрацыяй дзісенскай іконы. Верагодна, яна была выканана ў XIX ст. і разам з пацямнелым лакам з жывапісу твару Збаўцы былі выдалены лесіроўкі, зробленыя майстрам на лёгкіх спіртавых лаках.

Як можна растлумачыць такое падабенства абразоў?

У інфармацыі з біяграфіі Іова Кандзялёвіча няма звестак, што

ён вандраваў у Дзісну альбо ў іншыя праваслаўныя цэнтры Беларусі. Нарадзіўся будучы ўкраінскі Рафаэль у 1667 г. у Жоўкве (Львоўская вобл.), якая ў XVII ст. ператворыцца ў рэзідэнцыю караля Рэчы Паспалітай Яна Сабескага. Гаспадар рэзідэнцыі быў чутым мецэнатам і заступнікам навук і мастацтваў, таму ў Жоўкве была створана свая школа разьбы і жывапісу, што, магчыма, і вызначыла далейшы лёс Кандзялёвіча. Свецкае імя майстра невядомае — пастрыгшыся ў манахі, ён прыняў імя Іоў. Ён вучыўся ў Жоўкве ў майстроў Дзям'яна Раевіча, Івана Паляховіча, Тамаша Весяловіча і, магчыма, выязджаў на вучобу за мяжу. Манахам Беластоцкага манастыра на Валыні будучы майстар стаў у 19 гадоў. З 1713 г. Іоў — ігумен луцкага Крыжаўз-двіжанскага братняга манастыра. Працы Іова Кандзялёвіча лічацца вяршыняю мастацтва ўкраінскага барока. І самая значная з іх — гэта іканастас Маняўскага скіта (Івана-Франкоўская вобл.) для царквы Уздзіжання Крыжа. Уражвае памер іканастаса — 13х11 метраў. Натуральна, што сам майстар адзін не змог бы выканаць такія аб'ёмы працы, таму ў анатацыі да шэдэўра ёсць удакладненне — Іоў Кандзялёвіч і яго майстэрня. На адным з абразоў ёсць подпіс — «няварты іераманах Іоў». І яшчэ цікавы факт: украінскія мастацтвазнаўцы, якія карпатліва вывучалі творчасць майстра, прыйшлі да высновы, што вялікі ўплыў на жывапіс майстра меў стыль маньерызму, асабліва нямецка-нідэрландскай школы — так што маё першае ўражанне пра дзісенскага Збаўцу і пра «малых галандцаў» мела дакладны кірунак...

Украінскаму Рафаэлю мала чым саступаў па майстэрстве яшчэ адзін выдатны іканапісец эпохі барока — Іван Рутковіч

(? — 1703). З 1680 г. ён працаваў у Жоўкве, на радзіме Іова Кандзялёвіча, дзе стаў чальцом царкоўнага брацтва і стварыў свой асноўны помнік — іканастас царквы Раства Хрыстова (1697–1699). У каралеўскай рэзідэнцыі Іван Рутковіч працаваў рэстаўратарам і старанна капіяваў жывапіс старых майстроў, што ў далейшым спрыяла пранікненню заходнееўрапейскіх элементаў у іканапіс майстра. Асабліва вялікі ўплыў на Івана Рутковіча зрабілі галандскія гравюры Хенрыка Гольціўса.

У пошуках адказу на пытанне аб падабенстве беларускай і ўкраінскай іконы думаю пра тое, дзе тэрытарыяльна было размешчана сэрца праваслаўя Вялікага Княства Літоўскага і хто быў мітрапалітам, і якім чынам наогул будавалася праваслаўнае жыццё на землях Беларусі і Украіны?

Вось што выявілася. Да 1688 г. усе праваслаўныя прыходы Рэчы Паспалітай і гетманскай Украіны, былі аб'яднаны ў Кіеўскую мітраполію пад началом Канстанцінопальскага патрыярхата. Цэнтрам развіцця і захавання праваслаўя Вялікага Княства Літоўскага быў Кіеў. Большая частка праваслаўных епархій на беларускіх землях прыняла унію, і да канца XVIII ст. існавала адзіная беларуская праваслаўная епархія — Магілёўская з катэдраю ў Магілёве. Таму з клопатам аб будаўніцтве і абнаўленні праваслаўных храмаў беларускія пастыры звярталіся не толькі да сваіх шляхціцаў адзінаверцаў, але ў большай ступені ў Кіеў.

З гэтага вынікае, што ў архітэктуры і аздабленні нашых храмаў увасобіліся не толькі рысы мясцовага віленскага барока, але і прачытваецца ўплыў украінскіх майстроў. Найбольшае распаўсюджванне стыль украінскага барока атрымаў у XVII–XVIII

стагоддзях падчас уздыму запарожскага казацтва. Аснову стылю склаў працяг культурных традыцый Кіеўскай Русі ў спалучэнні заходнееўрапейскага барока з элементамі народнага драўлянага дойлідства. Найбольшы росквіт украінскае барока атрымала ў перыяд так званага «Гетманскага кцітарства», у гады істотнай матэрыяльнай дапамогі гетманаў: Івана Мазепы, Івана Скарападскага, Данілы Апостала. Больш за ўсё храмаў было пабудавана падчас гетманства Івана Мазепы (1639—1709), таму гэты стыль часам называюць «мазепінскім барока». Уплыў заходнееўрапейскага мастацтва абумоўліваўся цеснымі культурнымі сувязямі Рэчы Паспалітай з Еўропаю. Многія еўрапейскія майстры працавалі на землях ВКЛ. Пётр Магіла (1596–1647), мітрапаліт Кіеўскі і ўсяе Русі, дзякуючы якому аднавілася праваслаўнае жыццё ВКЛ, для рэстаўрацыі Кіеўскай Сафіі запрасіў італьянскага архітэктара Актавіяна Манчыні. Срэбраную царскую браму вагою 56 кг для сабора Барыса і Глеба ў Чарнігаве па замове Івана Мазепы выканалі нямецкія ювеліры пад кіраўніцтвам Піліпа Якаба Дрэнтвета з Аўгсбурга. У Жоўке доўгі час працаваў нямецкі скульптар і архітэктар Андрэас Шлютар (1660–1714), дырэктар Берлінскай акадэміі мастацтваў.

У вызначэнні стылістыкі жывапісу дзісенскіх іконаў важна мець на ўвазе яшчэ і тое, што галавою Кіеўскай мітраполіі быў Гедэон Чацвярцінскі (? –1690), Мітрапаліт Кіеўскі, Галіцкі і ўсяе Русі, а Магілёўскай епархіяй з 1707 г. кіраваў яго стрыечны брат — біскуп Сільвестр Чацвярцінскі (? –1728). Гедэон і Сільвестр паходзілі з валынскага княжацкага

Хэндрык Гольціус (Hendrick Goltzius), 1558–1617.
«Укрыжаванне Езуса». Галандыя, 1585 г.

роду Святаполк-Чацвярцінскіх, таму валынскія іканапісцы, у тым ліку Іоў Кандзялевіч, былі ім добра знаёмыя. Натуральна, што біскуп Магілёўскі для іканапісных работ у праваслаўных цэнтрах Беларусі мог раіць мясцовым святарам лепшых майстроў са сваёй малой радзімы.

Пра час стварэння дзісенскага іканастаса, у тым ліку і дзісенскага Збаўцы, можна меркаваць па галоўнай храмавай іконе Уваскрасенскай царквы — Уваскрасенню Хрыста. Шэдэўр беларускага іканапісу, на думку нашых вядомых мастацтвазнаўцаў, быў створаны да канца XVII стагоддзя. Колеравая гама, малянак, кампазіцыя дзісенскай іконы шмат у чым перагукваюцца з шэдэўрам украінскага іканапісу — Унебаўшэсцем Хрыстовым з іканастаса Багародзіцкага манастыра, які выканаў Іоў Кандзялевіч з вучнямі ў канцы XVII ст.

Паступова, крок за крокам, незвычайная іканаграфія дзіс-

ненскага «Збаўцы на гаўбцы» прыадчыняла сваю таямніцу. За час гэтага мастацтвазнаўчага дэтэктыва былі знойдзены адказы на многія пытанні развіцця іканапісу Беларусі. Можна зрабіць выснову, што іканастас Уваскрасенскага манастыра быў выкананы пад уплывам жывапісу валынскіх майстроў у канцы XVII — пачатку XVIII стагоддзя. Якім чынам гэта адбывалася ў той неспакойны час у гісторыі Рэчы Паспалітай, цяжка сказаць, бо архіўных матэрыялаў аб будаўніцтве Уваскрасенскага манастыра пакуль не знойдзена. Можна выказаць некалькі версій: беларускія іканапісцы мелі магчымасць выязджаць на вучобу ў майстэрні Кіева або Жоўквы; альбо валынскія іканапісцы з майстэрні Іова Кандзялевіча ці Івана

Рутковіча прыезджалі працаваць у Дзісну. І, мяркуючы па разнайстайных малюнках арнаментам фону, іконы дзісенскага іканастаса ствараліся не адначасова, а, магчыма, за некалькі дзесяцігоддзяў — пачынаючы ад заканчэння «крывавага патоку» ў 1660-я і да пажару 1700 года, калі з полымя былі выратаваныя галоўныя іконы Уваскрасенскага манастыра: Уваскрасенне Хрыстова, Дзісенскай Адзігітрыі і Дзісенскага Збавіцеля.

І хто ведае, можа, падчас чарговага мастацтвазнаўчага рассядавання будзе адкрытае імя і нашага беларускага Рафаэля...

CONTENTS

We open this issue with the address of Archbishop Tadeusz Kondrusiewicz "Who is like God?" written on the occasion of the beginning of the peregrination of the figure of St. Michael the Archangel in the intention of Belarus. Here you will also find an excerpt from the book of St. John Paul II «Memory and Self-Consciousness» and article «Defeated by God» by K. Palsy OP (p. 2-9).

To the 70th anniversary of the Vatican Radio's Belarusian Service we publish the continuation of the notes "Through Wonders and Impressions" (1934) by fr. Piotr Tatarynowich, who was the founder of the service (p. 10-15).

V. Buival translated memoirs "People and Beasts" by Lithuanian priest S. Yla, who was a prisoner of the Stutthof Nazi concentration camp (p. 16-19).

Article "Portrait of Vincent Hadleuski by Piotra Sergijewich" by art critic N. Usava dedicated to the memory of Fr. V. Hadleuski and the 120th anniversary of the famous Belarusian artist P. Sergijewich (p. 20-22).

Journalist P. Vasileuski in his article "Aliaksey Marachkin and His Prayer for Belarus" writes about the art exhibition dedicated to the 80th anniversary of the Artist (p. 23-25).

Literary critic L. Leska in the study "Christian Motives in the Works of Maksim Harecki" reflects on the philosophical and religious views of the Classic of Belarusian literature and the characters of his prose (p. 26-29).

Article by S. Chyhryn "With the Faith — in the Divine House of People" dedicated to the anniversary of the famous Belarusian poet M. Arochka; here you will also find Arochka's poems (p. 30-35).

In column "Poetry" we publish poems by S. Zakonnikau and A. Sprynchan (p. 36-39).

D. Bičel offers readers her autobiographical prose — memoirs entitled "In the Rays of the Merciful Jesus" (p. 40-42).

In article "Dedicated to the Country of Architects" folklorist L. Salavey writes about the new book by Doctor of Arts T. Gabrus "Wooden Christian Church Construction of Belarus" (2020) (p. 43-45).

Librarian Z. Davidowski in his article "Jesuit Church of Yuravichy" reflects on the difficult history of the famous Catholic shrine, which is now being restored by the Gomel branch of the Belrestoration as an Orthodox church (p. 46-49).

A. Krasouski in his study «History of the Icon of the Virgin Mary of Fashchauka» writes about one of the distinctive examples of Catholic icon painting (p. 50-59).

The well-known restorer I. Surmacheuski offers readers his essay "The Savior on the Balcony", in which he reflects on the traditions of painting Christ in Slavic iconography (p. 60-67).

PODSUMOWANIE

Niniejszy numer kwartalnika rozpoczyna się odezwą arcybiskupa Tadeusza Kondrusiewicza „Któż jak Bóg!” na rozpoczęcie peregrinacji figury świętego Archaniola Michała w intencji Białorusi. Publikuje się również fragment z książki św. Jana Pawła II „Pamięć i tożsamość” i artykuł K. Pałysa OP «Pokonani przez Boga» (S. 2-9).

Z okazji jubileuszu 70-lecia Sekcji Białoruskiej Radia Watykańskiego została nadrukowana kontynuacja notatek „Droga dziwów i wrażeń” (1934 r.) ks. P. Tatarynowicza, który założył tę Sekcję (S. 10-15).

W tłumaczeniu W. Bujwała umieszczone zostały wspomnienia „Ludzie i zwierzęta” litewskiego księdza S. Ily, który był więźniem obozu koncentracyjnego Stutthof (S. 16-19).

Pamięci ks. W. Godlewskiego i 120-ej rocznicy urodzin wybitnego białoruskiego artysty P. Serhiewicza został poświęcony artykuł znawcy sztuki N. Usawej „Portret Wincenta Godlewskiego pędzla Piotry Serhiewicza” (S. 20-22).

O wystawie obrazów A. Maraczkina z okazji 80-lecia artysty pisze dziennikarz P. Wasilewski w artykule „Alaksiej Maraczkin i jego modlitwa za Białoruś” (S. 23-25).

Literaturoznawca L. Leśka w badaniu „Chrześcijańskie motywy w twórczości Maksyma Horeckiego” rozważa o poglądach filozoficzno-religijnych klasyka literatury białoruskiej i bohaterów jego prozy (S. 26-29).

Rocznicy urodzin znanego białoruskiego poety M. Aroczi został poświęcony artykuł S. Czygryna „Ja z wiarą — w Boski Dom ludzi”, umieszczono również wiersze M. Aroczi (S. 30-35).

W rubryce „Poezja” publikuje się wiersze S. Zakonnikawa i A. Sprynchan (S. 36-39).

D. Bičel proponuje uwadze czytelników własną prozę autobiograficzną — wspomnienia pod tytułem „W promieniach Jezusa Miłosiernego” (S. 40-42).

W artykule «Krajowi architektów się poświęca» folklorysta L. Saławiej pisze o nowej książce znawcy sztuki doktora T. Habrus „Drewniane budownictwo świątyń chrześcijańskich Białorusi” (2020) (S. 43-45).

Bibliotekarz Z. Dawidowski w artykule „Jurawicki kościół jezuicki” rozważa o ciężkim losie znanej świątyni katolickiej, która obecnie jest odnawiana przez homelski oddział „Bielrestauracja” jako cerkiew prawosławna (S. 46-49).

A. Krasowski w badaniu „Historia obrazu Panny Maryi z Faszczówki” pisze o jednym z wybitnych wzorów malarstwa obrazów świętych (S. 50-59).

Znany konserwator I. Surmaczewski proponuje uwadze czytelników swój esej «Zbawca na haubicy», w którym rozmyśla o tradycjach napisania postaci Chrystusa w słowiańskim malarstwie obrazów świętych (S. 60-67).

RESÜMEE

Diese Nummer beginnt mit der Ansprache des Erzbischofs Tadeusz Kondrusiewicz „Wer denn, wenn nicht Gott?“, geschrieben wurde sie zur Peregrination mit der Figur des heiligen Erzengels Michael, um für Belarus zu beten. Danach folgen ein Auszug aus dem Buch des heiligen Johannes Paul II. „Gedächtnis und Selbstbewusstsein“ und der Artikel „Die von Gott Besiegten“ von Krzysztof Pałys OP (S. 2-9).

Anlässlich des 70. Jahrestages des Belarussischen Programms von Radio Vatikan erscheint die Fortsetzung der Aufzeichnungen „Auf dem Weg der Wunder und Eindrücke“ (1934) des Priesters P. Tatarynowitsch, des Gründers dieses Programms (S. 10-15).

In der Übersetzung von W. Bujwal sind die Erinnerungen „Menschen und Tiere“ des litauischen Priesters S. Yla, eines ehemaligen Gefangenen im Konzentrationslager Stutthof, veröffentlicht (S. 16-19).

Dem Andenken an den Priester V. Gadleuski und dem 120. Jahrestag des berühmten belarussischen Malers P. Sergijewitsch ist der Artikel „Das Porträt von Vincent Gadleuski, gemalt von Pjatro Sergijewitsch“ der Kunsthistorikerin N. Ussawa gewidmet (S. 20-22).

Über die Ausstellung der Kunstwerke von A. Maratschkin, die dem 80. Geburtstag des Malers gewidmet ist, schreibt der Journalist P. Wassileuski im Artikel „Aljaksej Maratschkin und sein Gebet für Belarus“ (S. 23-25).

Die Literaturwissenschaftlerin L. Lesjka reflektiert in der Studie „Christliche Motive im Schaffen von Maxim Garecki“ über die philosophisch-religiösen Ansichten des Klassikers der belarussischen Literatur und der Protagonisten seiner Prosa (S. 26-29).

Dem Jubiläum des bekannten belarussischen Poeten M. Arotschka ist der Artikel „Ich habe Glauben – an Gottes Haus der Menschen“ von S. Tschygryn gewidmet; daran knüpft das Gedicht von M. Arotschka an (S. 30-35).

Die Rubrik „Poesie“ enthält Gedichte von S. Sakonnikau und A. Sprytschan (S. 36-39).

D. Bitschel präsentiert den Leserinnen und Lesern ihre autobiografische Prosa – ihre Erinnerungen unter dem Titel „In den Strahlen von Jesus, dem Barmherzigen“ (S. 40-42).

Im Artikel „Dem Land der Baumeister gewidmet“ schreibt die Folkloristin L. Salavey über das neue Buch „Der christliche Holzkirchenbau in Belarus“ (2020) von T. Gabrusj (S. 43-45).

Der Bibliothekar S. Dawidowski reflektiert im Artikel „Die Jesuitenkirche in Jurawitschy“ über das komplizierte Schicksal des katholischen Heiligtums, das derzeit von der Gomeler Abteilung der offenen Aktiengesellschaft „Belrestavracija“ als orthodoxe Kirche restauriert wird (S. 46-49).

A. Krasouski schreibt in der Studie „Die Geschichte des Marienbildes aus Faschtschauka“ über eines der herausragendsten Beispiele der katholischen Ikonenmalerei (S. 50-59).

Der bekannte Restaurator I. Surmatschewski präsentiert den Leserinnen und Lesern seinen Essay „Der Erlöser am Balkon“, in dem er über die Traditionen der Darstellung Christi in der slawischen Ikonenmalerei nachdenkt (S. 60-67).

SOMMARIO

Il numero inizia con il discorso dell'arcivescovo Tadeusz Kondrusiewicz "Chi è come Dio!", scritto in occasione dell'inizio del peregrinaggio della figura di S. Arcangelo Michele nelle intenzioni della Bielorussia. In seguito si pubblica un estratto dal libro di S. Giovanni Paolo II "Memoria e identità" e l'articolo di K. Pałys OP "Sconfitti dal Dio" (p. 2-9).

In occasione del 70° anniversario del Programma Bielorosso della Radio Vaticana si pubblica la parte successiva degli appunti "I miracoli e le impressioni" (1934) del suo fondatore, sacerdote P. Tatarynowič (p. 10-15).

Le memorie del sacerdote lituano S. Yla, prigioniero del campo di concentramento di Stutthof "Le persone e gli animali" sono state tradotte in bielorosso da V. Buival (p. 16-19).

Alla memoria del parroco V. Gadleuski e al 120° anniversario del famoso pittore bielorosso P. Serghievič è dedicato l'articolo del critico d'arte N. Usava "Ritratto di Vinzent Gadleuski dipinto da Piotr Serghievič" (p. 20-22).

Il giornalista P. Vasilevski nell'articolo "Aliaksei Maračkin e la sua preghiera per la Bielorussia" scrive della mostra di opere artistiche di A. Maračkin, organizzata in occasione del 80° anniversario del pittore (p. 23-25).

Il critico di letteratura L. Leska nello studio "I motivi cristiani nell'opera di Maksim Garecki" riflette sulle visioni filosofiche e religiose del classico della letteratura bielorussa e dei protagonisti della sua narrativa (p. 26-29).

All'anniversario del famoso poeta bielorosso M. Aročka è dedicato l'articolo di S. Čyhryn "Sono con la fede - credo nella Casa Divina degli uomini"; accanto si pubblicano le poesie di M. Aročka (p. 30-35).

Nella rubrica Poesia sono pubblicati i versi di S. Zakonnikov e A. Sprynčan (p. 36-39).

D. Bičel offre ai lettori la sua narrativa autobiografica - le memorie intitolate "Nei raggi di Gesù Misericordioso" (p. 40-42).

Nell'articolo "Dedicato al Paese degli architetti" il folklorista L. Salavei scrive del nuovo libro della Dottoressa di ricerca in storia d'arte T. Gabrus "La costruzione in legno delle chiese cristiane bielorusse" (2020) (p. 43-45).

Il bibliotecario Z. Davydovsky nell'articolo "La Chiesa dei Gesuiti di Juravičy" riflette sul difficile destino del famoso santuario cattolico, che oggi viene restaurato come chiesa ortodossa dalla Sezione di Gomel dell'azienda "Belrestavrazija" (p. 46-49).

A. Krasovski nel suo articolo "Storia dell'icona della Vergine Maria di Faščauka" scrive su uno dei più brillanti esempi di pittura sacra cattolica (p. 50-59).

Il noto restauratore I. Surmačewski offre ai lettori il suo saggio "Il Salvatore sul balcone", in cui riflette sulle tradizioni di rappresentare la figura di Cristo nell'iconografia slava (p. 60-67).

На 1-й ст. вокладкі — Сяргей Шэмет. «Малітва да Маці Божай Чэнстахоўскай».

Часопіс «НАША ВЕРА», № 3 (93)/2020.

Адрас для карэспандэнцыі: а/с 101, 220002, г. Мінск-2; тэл./факс: 356-17-50. E-mail: media@catholic.by. Web: media.catholic.by/nv/

Рэдакцыя рукапісаў не рэцэнзуе і не вяртае.

Заснавальнік — Мінска-Магілёўская архідыяцэзія РКК у РБ. Вуліца Рэвалюцыйная, 1а, 220030, г. Мінск.

Галоўны рэдактар — Крыстына Аляксеўна Лялько. Часопіс выдаецца на ахвяраванні вернікаў.

Часопіс зарэгістраваны ў Дзяржаўным рэестры сродкаў масавай інфармацыі за № 903.

Падпісаны да друку 26.06.2020 г. Фармат 60x84 1/8. Ум. друк. арк. 8,37. Ул. выд. арк. 6,93. Наклад — 800 экз. Зак. № 720.

Надрукавана ў ПУП «Джи энд Ди» Ліцэнзія № 02330/362 ад 06.05.2013.

Вул. Бурдзейнага, 37-191, 220136, г. Мінск.

Алесь Мара. «Маці Божая ахвяраў Чарнобыля».

Ікона Спас Уседзяржыцель. Канец XVII ст.
Фота падчас рэстаўрацыі. 2013 г.